

Djeca i mladi u alternativnoj skrbi : Zaštita prava na zdravlje

Edited book / Urednička knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2017**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:807572>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

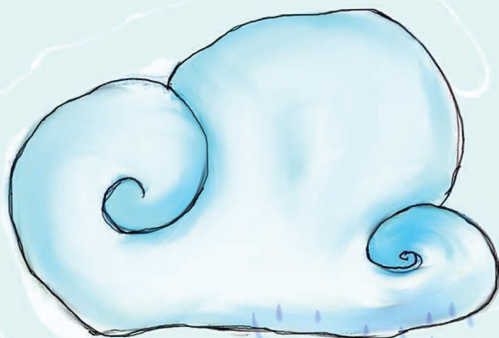
Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

DJECA I MLADI U ALTERNATIVNOJ SKRBI:

ZAŠTITA PRAVA NA ZDRAVLJE

ZBORNIK RADOVA

s interdisciplinarnog znanstveno-
-stručnog skupa „Zaštita prava na
zdravlje djece i mladih u
alternativnoj skrbi“

Uredile:

Stjepka Popović i Jasminka Zloković

Rijeka, 2017.

Impresum

IZDAVAČI	Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci
ZA IZDAVAČA	Izv. prof. dr. sc. Ines Srdoč-Konestra Prof. dr. sc. Tomislav Rukavina Prof. dr. sc. Alan Šustić
UREDнице	Stjepka Popović, MEDICINSKI FAKULTET I FAKULTET ZDRAVSTVENIH STUDIJA SVEUČILIŠTA U RIJECI Jasminka Zloković, FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U RIJECI
LEKTURA	Sanja Grakalić Plenković
GRAFIČKI DIZAJN	Reno Ritz
ILUSTRACIJA	Romana Glavurdić
GRAFIČKO OBLIKOVANJE	BT Commerce d. o. o.

ISBN: 978-953-7975-53-1

Sadržaj ovog Zbornika isključiva je odgovornost autora i autorica članaka i nužno ne odražava stavove izdavača.

DJECA I MLADI U ALTERNATIVNOJ SKRBI:
ZAŠTITA PRAVA NA ZDRAVLJE

Zbornik radova s interdisciplinarnog
znanstveno-stručnog skupa
„Zaštita prava na zdravlje djece i mladih
u alternativnoj skrbi“

Uredile:
Stjepka Popović i Jasminka Zloković

Rijeka, 2017.

Sadržaj

Stjepka Popović i Jasminka Zloković (ur.)

Predgovor

5

Lidija Petrović i Maja Laklija

Kretanje broja djece na smještaju u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi – kako protječe proces deinstitucionalizacije

8

STRUČNI RAD

Branka Sladović Franz

Tranzicija u odraslo doba djece i mladih iz alternativne skrbi

26

STRUČNI RAD

Teodor Sabolić i Lucija Vejmelka

Unapređenje alternativne skrbi za djecu: preporuke udomitelja, odgajatelja i stručnjaka iz centara za socijalnu skrb

41

PRETHODNO PRIOPĆENJE

Gabrijela Ratkajec Gašević, Tena Zalović i Ivana Maurović

Bjegovi mladih iz odgojnih ustanova

56

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Sandra Laleta i Karla Kotulovski

Profesionalizacija udomiteljstva u hrvatskom i usporednom pravu: radnopravni i socijalnopravni aspekti

75

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Ines Rezo, Hana Hrpka, Jelena Tomić, Hrabri telefon, Zagreb

Zagrimo s(v)e. Što organizacije civilnog društva mogu ponuditi djeci i mladima u alternativnoj skrbi?

104

STRUČNI RAD

PRILOG

112

Program skupa „Zaštita prava na zdravlje djece i mladih u alternativnoj skrbi“,

MEDICINSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U RIJECI, RIJEKA, 20. 11. 2015.

Predgovor

Odrastanje je vrlo zahtjevan i osjetljiv proces za svu djecu, ali najviše za djecu koja odrastaju bez odgovarajuće roditeljske skrbi, odnosno djecu koja nemaju roditelje, koju su roditelji napustili ili im je oduzeto roditeljsko pravo. Život u alternativnoj skrbi pun je neizvjesnosti, a djeca u skrb nerijetko već ulaze sa stresom zbog izdvajanja iz obitelji i traumatskih iskustava iz prošlosti, zbog čega mogu patiti od akutnih i kroničnih fizičkih i mentalnih zdravstvenih stanja. Predstavljaju, stoga, rizičnu skupinu za niz razvojnih problema, problema mentalnog zdravlja i problema u ponašanju, koji im smanjuju šanse za uspjeh tijekom obrazovanja, ali i u životu općenito. Američka pedijatrijska akademija potvrđuje da djeca i mladi koji odrastaju u skrbi imaju veću prevalenciju fizičkih, razvojnih i ponašajnih zdravstvenih problema nego bilo koja druga skupina djece, a to je razlog zbog kojeg im se trebaju pružiti dodatne zdravstvene i socijalne usluge. Osim što sam smještaj u instituciji može biti izvor sekundarne traumatizacije djeteta, kada mladi napokon iziđu iz skrbi i započnu sa samostalnim životima suočavaju se s čitavim nizom problema na koje nisu bili adekvatno pripremljeni i zbog kojih izjavljaju da im nedostaje podrška odraslih. Djeca s problemima u ponašanju koja su smještena u domovima za odgoj i

odgojnim domovima nerijetko su djeca s traumatskim iskustvima koja trebaju kvalitetan resocijalizacijski tretman, no često im nedostaje motivacija i nerijetko bježe iz ustanova skrbi, izlažući se novim rizicima za zdravlje. Upravo zbog priznavanja negativnih aspekata institucijske skrbi u Hrvatskoj je na snazi deinstitucionalizacija s ciljem preveniranja smještaja djece u institucije i premještaja djece iz institucija u izvaninstitucijske oblike skrbi. Riječ je, međutim, o vrlo složenom procesu reformi koji se može kvalitetno ostvariti jedino ako svi dionici u njemu surađuju uz istovremeno uvažavanje „glasa“ djece u skrbi.

Neosporno je da postoji potreba djece s problemima u ponašanju za pravodobnim stručnim tretmanom, koji se osim zdravstvenih, socijalnih ustanova i ustanova resocijalizacijskog tretmana očekuje i unutar odgojno-obrazovnog sustava. Čini se da u mnogim odgojno-obrazovnim ustanovama (pa i u društvu u cjelini) još nije dostignuta razina spremnosti i socijalne volje koja bi pokrenula proces promjena usmjerenih na ostvarenje toga cilja. Zbog različitih razloga, pa tako i onih koje se smije pripisati i nepovoljno promjenjivim socijalnim i ekonomskim uvjetima, povećava se broj djece koja manifestiraju probleme u ponašanju ili druge oblike teškoća socijalne integracije. Odgojno-obrazovne usta-

nove djeci rizičnih ponašanja, kao i djeci s problemima u ponašanju, iz objektivnih i subjektivnih razloga nerijetko su i jedina prilika stručnog pristupa i omogućavanja napretka te promjena u viđenju svoje budućnosti. Na značaj odgojno-obrazovnih ustanova i kvalitete stručne pomoći koju potencijalno djeca s problemima u ponašanju mogu i trebaju dobiti, između ostalog i u školi, ukazuju i aktualna nastojanja o deinstytucionalizaciji tretmana djece s problemima u ponašanju. Zbog ignoriranja ili neprimjerene pomoći i zaštite u obitelji mnogi problemi u djece i mladih u školi ili široj okolini mogu izazvati različite oblike rizičnih i asocijalnih ponašanja, što je u suprotnosti s humanim ciljevima zaštite djece. Sa stajališta razvojnih teorija djeca i mladi posebno su podložni odgojnim utjecajima roditelja, vršnjaka, prijatelja, medija i drugih socijalnih sredina, pa tako i brojnim oblicima moguće manipulacije i «odvođenja» u neki «novi» i često imaginarni «progresivni» svijet. Etiologija problema koje djeca i mladi manifestiraju upućuje na potrebu primarne prevencije, kao i poduzimanja ranih intervencija, koje bi osigurale uredan razvoj djece. Kvalitetna suradnja i međusobno razumijevanje roditelja, nastavnika, odgajatelja i stručno-razvojne službe doma u kojem mlada osoba ostvaruje svoj institucijski resocijalizacijski tretman bitni su za postizanje zadovoljavajućeg resocijalizacijskog napretka i funkcionalno aktivne uključenosti u svakodnevni život.

Upravo iz navedenih razloga u povodu Međunarodnog dana djeteta pod pokroviteljstvom Ureda pravobraniteljice za djecu RH 20. studenoga 2015. na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci održan je interdisciplinarni znanstveno-stručni skup „Zaštita prava na zdravlje djece i mladih u alternativnoj skrbi“. Organizatori skupa bile su dvije katedre Medicinskog fakulteta u Rijeci (Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini i Katedra za

socijalnu medicinu i epidemiologiju), Katedra za javno zdravstvo Fakulteta zdravstvenih studija, Studentski zbor Fakulteta zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci, Udruga „Igra“ za pružanje rehabilitacijsko-edukacijske i psiho-socijalno-pedagoške pomoći djeci u skrbi. U nastojanjima da u postavljenim ciljevima i interdisciplinarno suradnji i pomoći djeci i mladima uspijemo u razvijanju primarno prevencijskih aktivnosti pridružio nam se i Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za pedagogiju, Katedra za obiteljsku pedagogiju.

Cilj skupa bio je okupiti na jednom mjestu znanstvenike i stručnjake različitih disciplina koji se bave zaštitom djece u skrbi ili s njima neposredno rade kako bi razmijenili znanja i iskustva te razvili smjernice za poboljšanje stanja prava na zdravlje najugroženije skupine djece. Skup je održan u sklopu Aktualnog trenutka hrvatskog zdravstva VI uz financijsku potporu Zaklade Sveučilišta u Rijeci. Na skupu je sudjelovalo više od stotinjak znanstvenika i stručnjaka iz cijele Hrvatske (nastavnici i stručnjaci koji rade u školama, predstavnici socijalne skrbi, zdravstveni djelatnici, nevladine organizacije, studenti pomažućih profesija). Posebna vrijednost skupa bila je inkluzija mladih koji su odrastali u skrbi u javni diskurs kroz izlaganja, ali i volontersku svesrdnu podršku i pomoć, koju su pružili prilikom organizacije i realizacije skupa.

Budući da je interes sudionika bio velik, odlučili smo objaviti ovaj Zbornik koji objedinjuje šest radova izloženih na skupu¹. Tako u Zborniku možete pročitati radove o tome kako protječe proces deinstytucionalizacije u Hrvatskoj i kakav je trend smještanja djece u alternativnu skrb s obzirom na njihova sociodemograf-

¹ Preostali radovi izloženi na skupu nisu predstavljeni u ovoj knjizi zato što su već objavljeni, u postupku su recenzije u drugim časopisima ili zbog toga što su dio projekata koji su u tijeku, a čiji rezultati još uvijek ne mogu biti dostupni javnosti.

ska obilježja, postojanje psihičkih smetnji, teškoće u razvoju, probleme u ponašanju te ostvarene uvjete za posvojenje na strani djeteta. Na temelju kvalitativnih istraživanja moći ćete se upoznati s teškoćama izlaska iz alternativne skrbi s kojima se susreću studenti koji su odrastali u alternativnoj skrbi, ali i s preporukama odgajatelja, udomitelja i stručnjaka iz centara za socijalnu skrb za unapređenje alternativne skrbi. Zbornik donosi i istraživanje učestalosti bjegova te obilježja i razloge bjegova mladih iz odgojnih ustanova u RH, radno-pravne i socijalno-pravne aspekte profesionalizacije udomiteljstva u hrvatskom i usporednom pravu te primjer dobre prakse nevladinih organizacija u radu s djecom koja odrastaju u alternativnoj skrbi.

Zahvaljujemo autorima na doprinosu Zborniku, a posebno zahvaljujemo recenzentima jer je svaki rad prošao kroz postupak dvostruko anonimne recenzije. Naposljetku, veliko hvala Romani Glavurdić, čiji crteži krase korice ove knjige.

Stjepka Popović i Jasminka Zloković,
Urednice

Kretanje broja djece na smještaju u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi - kako protječe proces deinstitucionalizacije

STRUČNI RAD

Sažetak

Od samog početka svoga rada 2003. godine Ured pravobraniteljice za djecu u fokusu aktivnosti ima zaštitu prava djece koja odrastaju bez odgovarajuće roditeljske skrbi, odnosno djece koja žive u institucijama i udomiteljskim obiteljima. Unatoč nastojanjima nadležnih institucija na kvalitetnoj provedbi Plana deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj od 2011. do 2016. (2018.), u realizaciji i dalje uočavamo niz problema. Ured pravobraniteljice za djecu podržava procese transformacije dječjih domova u Centre za pružanje pomoći u zajednici u situacijama gdje su stvoreni preduvjeti za sveobuhvatnu podršku udomiteljima, udomljenoj djeci i njihovim obiteljima. U cilju praćenja procesa deinstitucionalizacije i transformacije domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi Ured pravobraniteljice za djecu prikupio je od ustanova (N = 22) podatke o broju djece i mladih koji se nalaze na smještaju i boravku za razdoblje od 2010. do 2014. godine. Analiziran je trend

smještavanja djece s obzirom na njihova sociodemografska obilježja, postojanje psihičkih smetnji, teškoća u razvoju, problema u ponašanju te ostvarenih uvjeta za posvojenje na strani djeteta. Poseban naglasak stavljen je na prikaz prikupljenih podataka vezano uz okolnosti smještavanja djece, trajanja, prekida i promjena oblika smještaja, kako bismo utvrdili što je dosad postignuto u cilju unapređenja prava djece u institucijskoj skrbi, ali i što je još potrebno učiniti vodeći se aktualnim procesom deinstitucionalizacije.

Ključne riječi: djeca u skrbi, deinstitucionalizacija, kretanje broja djece

Uvod

Znanstvene i stručne spoznaje o razvoju djece, odredbe Konvencije o pravima djeteta, preporuke Vijeća Europe, Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda, UN-ove Smjernice za alternativnu skrb o djeci, Haška konvencija o zaštiti djece i suradnji u pogledu međudržavnog posvojenja, Deklaracija UN-a o društvenim i pravnim načelima koja se odnose na zaštitu i skrb djece s posebnim osvrtom na smještavanje

štaj u udomiteljske obitelji i posvojenje na državnoj i međunarodnoj razini, zahtjevi Europske unije te brojni drugi dokumenti pridonose reformi sustava socijalne skrbi i nastojanju da se unaprijedi sustav zaštite prava djece u alternativnoj skrbi. Ratifikacijom Konvencije o pravima djeteta Hrvatska je preuzela obvezu da osiguravanje skrbi za djecu mora idealno težiti omogućavanju djeteta da ostane u skrbi svoje biološke obitelji, a ako to nije moguće, osigurati zamjensku skrb u odnosu na život u vlastitoj obitelji (može uključivati alternativni smještaj djeteta kod udomitelja, posvojenje ili, ako je neophodno, smještaj u odgovarajuću instituciju za skrb o djeci).

Poticaji reforme sustava skrbi za djecu dolaze i iz međunarodnih organizacija kao što su UNICEF, Svjetska zdravstvena organizacija, Svjetska banka, znanstvena javnost, Ureda pravobraniteljice za djecu te iz udruga udomitelja. Potreba da se skrb o djeci bez adekvatne roditeljske skrbi drugačije organizira bila je planirana u Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, kao i u aktualnoj Nacionalnoj strategiji za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine (MSPM, 2014) te postojećim dokumentima vezanim uz reformu sustava socijalne skrbi i deinstitutionalizaciju, kao što su, primjerice, Plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. - 2016. (2018.) (MZSS, 2010), Standardi kvalitete socijalnih usluga (MSPIM, 2014) i dr. U Planu deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. - 2016. (2018.) (MZSS, 2010), tzv. „Master planu“, posebno je naglašena važnost razvijanja i osiguravanja socijalnih usluga usmjerenih intenzivnoj podršci obiteljima/roditeljima

pod socijalnim rizikom, promjena omjera djece na smještaju u institucijske i izvaninstitucijske oblike skrbi, smanjivanja ulazaka djece u institucije i povećanja broja izlaza iz institucija u nove oblike obiteljske skrbi, odnosno povratka u biološku obitelj. Ciljevi deinstitutionalizacije i transformacije su do 2016. (2018.) godine promijeniti omjer institucijske i izvaninstitucijske skrbi na 20 % korisnika u institucijskim oblicima skrbi i 80 % korisnika u izvaninstitucijskim oblicima smještaja za djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi, deinstitutionalizirati 40 % djece i mladeži s poremećajima u ponašanju smještenih u domovima za djecu temeljem Zakona o socijalnoj skrbi u izvaninstitucijske oblike smještaja, smanjiti broj djece s teškoćama u razvoju na stalnom ili tjednom smještaju za 40 %, sve uz odgovarajuću edukaciju i superviziju tih pružatelja usluga, procjena dostupnosti potrebnih usluga u zajednici te osiguranje odgovarajućih izvaninstitucijskih usluga (MZSS, 2010). Konkretni aspekti prijelaza s institucijske skrbi na usluge podrške za život u zajednici navedeni su u Zajedničkim europskim smjernicama za prijelaz s institucijske skrbi na usluge podrške za život u zajednici ¹. Također, jedan od ciljeva je uvesti obustavu prijema djece do 7. godine života na stalni ili tjedni smještaj u dom, što je regulirano Zakonom o socijalnoj skrbi (NN, 157/13, 152/14 i 99/15). Sukladno spomenutom zakonu stručni djelatnici Centa za socijalnu skrb dužni su brinuti o najboljem interesu djece te im osigurati što brži povratak u vlastitu ili udomiteljsku obitelj, odnosno stvarati prilike za zasnivanje posvojenja.

Proces deinstitutionalizacije skrbi o djeci uključuje s jedne strane razvoj suvremenog udomiteljstva, a s druge razvoj programa podrške obiteljima kako se djeca ni

¹ Zajedničke europske smjernice za prijelaz s institucijske skrbi na usluge podrške za život u zajednici dostupni su na stranici www.deinstitutionalisationguide.eu.

ne bi izdvajala iz obitelji, kao i razvoj programa podrške obiteljima iz kojih su djeca već izdvojena radi omogućavanja povratka djece u obitelj (tzv. reunifikacije). Sukladno tome, u cilju daljnje deinstitucionalizacije potrebno je djeci osigurati smještaj u obiteljima udomitelja, čiji se broj i kvaliteta trebaju povećati intenzivnim ulaganjem resursa u području udomiteljstva, razvijanjem specijaliziranog udomiteljstva, profesionaliziranjem djelatnosti kao i transformacijom postojećih ustanova u ustanove malog kapaciteta, razvijanjem izvaninstitucijskih oblika smještaja i usluga socijalne skrbi (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010).

Ured pravobraniteljice za djecu već niz godina u izvješćima o radu, koje sukladno zakonskoj obvezi dostavlja Saboru Republike Hrvatske, navodi kako nije zadovoljan činjenicom što se velik broj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi i dalje nalazi u domovima te ukazuje na potrebu većeg angažmana djelatnika centara za socijalnu skrb, dječjih domova, Ministarstva socijalne politike i mladih te sudova, na stvaranje uvjeta da se djeca iz institucija što prije vrate u vlastite obitelji ili da se taj oblik smještaja zamijeni udomiteljskim, ili da se stvore pretpostavke za posvojenje te djece (2014.). Sukladno navedenom, kako bi Ured pravobraniteljice za djecu utvrdio i pratio ostvarivanje generalnog cilja „Master plana“, od 2010. godine provodi prikupljanje i analizu podataka o kretanju broja djece i mladih koji se nalaze na smještaju i boravku u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je analiza stanja i kretanja broja djece i mladih koji se nalaze na smještaju i boravku u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi od 2010. do 2014. godine s obzirom na neka obilježja djece i skrbi, a sve u svrhu praćenja ostva-

rivanja Plana deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj.

Uzorak, postupak prikupljanja i analize podataka

U cilju praćenja ostvarivanja Plana deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. - 2016. (2018.) Ured pravobraniteljice za djecu je za izvještajno razdoblje od 2010. do 2014. godine proveo prikupljanje podataka upitnicima koji su proslijeđeni na adrese 22 ustanova (u tablici 1. navedeni su nazivi svih obuhvaćenih ustanova). Od 22 ustanove 14 je domova socijalne skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi čiji je osnivač RH, dva doma socijalne skrbi drugih osnivača, pet vjerskih zajednica i udruga koje pružaju usluge skrbi izvan vlastite obitelji bez osnivanja doma (Caritas Zagrebačke nadbiskupije, Hrvatska provincija karmelićanki Božanskog Srca Isusova, Kuća milosrđa Majmajola, Nova budućnost, Samostan časnih sestara Sv. Bazilija Križevci) te stambena zajednica „Breza“, koja je također dio sustava socijalne skrbi čiji je program odobrilo nadležno ministarstvo, a načinom rada odstupa od domskog i funkcionira poput proširene obitelji. U promatranom razdoblju za koje raspoložemo podacima od ukupno 22 ustanove, dvije su transformirane u Centre za pružanje usluga u zajednici. Podaci su obrađeni postupcima deskriptivne statistike.

Mjerni instrument

Za potrebe prikupljanja podataka kreiran je instrumentarij koji pokriva sljedeća područja:

a) Kretanje broja djece na smještaju s obzirom na: spol, dob djeteta (dobne skupine od 0 do 3, od 4 do 7, 8 do 10, 11 do 14 te 15 do 18), vrstu smještaja (privremeni, dugotrajni, organizirano stanovanje), pravni temelj smještavanja djece (Zakon o socijalnoj skrbi, Obiteljski zakon), smještaj djeteta koji je prethodio smještavanju u ustanovu u kojoj se dijete nalazi (kod roditelja, rodbine, u udomiteljskoj obitelji, obiteljskom domu, bolnici i negdje drugdje) te broj djece kojima je priznata usluga boravka u domu (cjelodnevni, poludnevni).

b) Kretanje prekida smještaja djece s obzirom na razlog prekida smještaja koji uključuje pitanja: o broju prekida smještaja u domu u pojedinoj godini, razlozima prekida smještaja (vraćanje u biološku obitelj; smještaj kod rodbine; u udomiteljsku obitelj; obiteljski dom; posvojenje; smještaj u drugi dječji dom ili ustanovu - za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, u dom za djecu s PUP-om, dom za djecu s teškoćama u razvoju, zdravstvenu ustanovu; punoljetnost; završetak školovanja ili neki drugi razlog) s obzirom na dob i spol djeteta.

c) Dio upitnika posvećen je praćenju pojedinih kategorija djece, odnosno:

- djece s psihičkim smetnjama, s obzirom na njihovu dob (dobne skupine od 0 do 3, od 4 do 7, 8 do 10, 11 do 14 te 15 do 18), uključenost u psihološke/psihijatrijske tretmane (u okviru doma ili izvan njega) te korištenje terapije (psihofarmatika);

- djece s teškoćama u razvoju i problemima u ponašanju, gdje su stručnjaci naveli broj djece za koju s obzirom na vrstu oštećenja ili smetnju u razvoju procjenjuju da bi trebala biti smještena u drugu ustanovu, tj. da vrsta trenutnog smještaja ne odgovara potrebama djeteta;

- djece koja su stekla uvjete za posvojenje, a nalaze se na smještaju s obzirom na spol i dob (dobne skupine od 0 do 3, od 4 do 7, 8 do 10, 11 do 14 te 15 do 18), njihov zdrav-

stveni status (zdrava djeca, djeca s kroničnim bolestima, s tjelesnim, intelektualnim i osjetilnim oštećenjima, s problemima u ponašanju, kombinirana oštećenja), pripadnost nacionalnim manjinama, kao i broj pokrenutih sudskih postupaka u cilju stvaranja preduvjeta za posvajanje djeteta s obzirom na to jesu li ili nisu okončani).

Upitnik sadrži i skupinu pitanja koja se odnose na maloljetne trudnice te majke s djetetom na smještaju u domu i pitanja vezana uz okolnosti odvijanja susreta i druženja djeteta s roditeljem/ima i drugim osobama. Kako te skupine pitanja nisu u fokusu rada, one ovdje nisu opisivane. Instrumentarij se tijekom godina mijenjao: sukladno izmjenama zakonskih propisa te prepoznatom potrebom jasnijeg uvida u procese koji se odvijaju, što je vidljivo u djelu prikaza rezultata gdje za neke varijable nedostaje podatak ili je ona sama sadržajno izmijenjena.

Rezultati i rasprava

Uspoređujući ukupan broj smještene djece i mladih u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi kroz razdoblje od 5 godina (tablica 1) prema prikupljenim podacima Ureda pravobraniteljice za djecu, uočavamo smanjenje broja djece, osim tijekom 2013., kada se broj djece povećao, tj. prekinuo trend blagog pada broja djece na smještaju u ustanovama.

Uočljivo je da je najveći broj korisnika institucijske skrbi u dobnim skupinama od 11 do 14 i od 15 do 18 godina (tablica 2). Uglavnom su to starija djeca i djeca koja se na smještaju u ustanovi nalaze više godina. Praksa CZSS-a ukazuje na činjenicu da se socijalni radnici ne odlučuju pokrenuti postupak izdvajanja djeteta iz obitelji (osim u slučajevima životne ugroženosti) bez da prije toga pokušaju mjerama obiteljsko-pravne zaštite zadržati obitelj na okupu, zbog čega i do samog izdvajanja,

Tablica 1. Kretanje ukupnog broja djece i mladih na smještaju po ustanovama od 2010. do 2014. godine (na dan 31. 12.)

Institucija/ broj djece po godinama	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Dječji dom Maslina, Dubrovnik	31	30	24	25	22
Dječji dom Maestral, Split	108	90	83	75	78
Dječji dom Braća Mažuranići, Novi Vinodolski	33	31	26	20	15
Dječji dom Izvor, Selce	44	24	26	24	11
Dječji dom I. B. Mažuranić, Lovran	42	40	33	27	26
Dječji dom Pula, Pula	47	34	45	36	37
Dječji dom Zagreb, Zagreb	174	198	185	204	175
Dječji dom V. Nazor, Karlovac	41	39	38	41	32
Dječji dom Vrbina, Sisak	29	24	23	26	21
Dječji dom Svitanje, Koprivnica	28	21	12	7	2
Dječji dom Lipik, Lipik	39	29	30	31	15
Dječji dom Slavonski Brod, Slavonski Brod	40	52	46	32	21
Dječji dom Sv. Ana, Vinkovci	51	41	32	33	25
Dječji dom Klasje, Osijek	92	57	52	57	49
SOS Dječje selo Ladimirevci, Ladimirevci	110	96	94	97	97
SOS Dječje selo Lekenik	100	97	93	106	92
CARITAS Zagrebačke nadbiskupije	72	69	70	77	70
Hrvatska provincija karmelićanki BSI	50	55	53	57	53
Kuća milosrđa Majmajola, Vodnjan	10	9	7	8	9
Samostan časnih sestara Sv. Bazilija, Križevci	1	9	13	15	16
Stambena zajednica Breza, Čepinski Martinci	7	7	8	6	15
Udruga Nova budućnost	57	57	53	63	56
UKUPNO	1206	1109	1046	1067	937

kada do njega dođe, prođe dosta vremena, te djeca kasnije ulaze u sustav skrbi. Nadalje, posljedice neadekvatne roditeljske skrbi češće se uočavaju u kasnijoj dobi, kada na to upozoravaju i obrazovne institucije zbog problema u ponašanju djece,

što je posljedica zanemarivanja ili zlostavljanja u obitelji.

Iako se u ustanove, prema ovim pokazateljima, najmanje smještaju djeca u dobi do tri godine, te je uočljivo i smanjenje broja smještene djece u odnosu na pret-

Tablica 2. Kretanje broja smještene djece po ustanovama od 2011. do 2014. godine s obzirom na dob djece

	2011.	2012.	2013.	2014.
0 - 3 godine	131	111	118	102
4 - 7 godina	127	108	113	112
8 - 10 godina	163	126	120	119
11 - 14 godina	324	292	272	237
15 - 18 godina	354	290	321	267

hodne godine, smatramo da je taj broj i dalje velik, tim više što Zakon o socijalnoj skrbi (NN, 157/13, 152/14 i 99/15, čl. 91.) kaže da „Djetetu, a posebno djetetu mlađem od sedam godina, centar za socijalnu skrb može priznati pravo na privremeni smještaj u dom socijalne skrbi, centar za pružanje usluga u zajednici ili kod drugog pružatelja usluga iz članka 169. ovoga Zakona, samo u slučaju ako mu se u trenutku nastanka potrebe ne može osigurati smještaj u udomiteljskoj obitelji ili obiteljskom domu, dok traje potreba, a najdulje do šest mjeseci“. Dobiveni podaci, kao i činjenica da postoje udomiteljske obitelji koje nemaju djece na smještaju, od kojih je neke i UNICEF opremio za skrb o novorođenoj djeci (Žižak, 2010) postavljaju pitanje kako i dalje 200-tinjak djece na godišnjoj razini u dobi do 7 godina nije na smještaju u udomiteljskim obiteljima. Potaknut brojem novorođene djece u domovima za djecu bez odgovarajuće skrbi Ured pravobraniteljice za djecu je u 2014. godini proveo *Istraživanje o smještaju novorođene djece u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i udomiteljskim obiteljima u periodu od 2013. do travnja 2015. godine* (Pravobranitelj za djecu, 2015). Zatraženi su podaci od 32 zdravstvene jedinice o broju novorođene djece koja su tijekom navedenog perioda direktno iz bolnica upućena na smještaj u

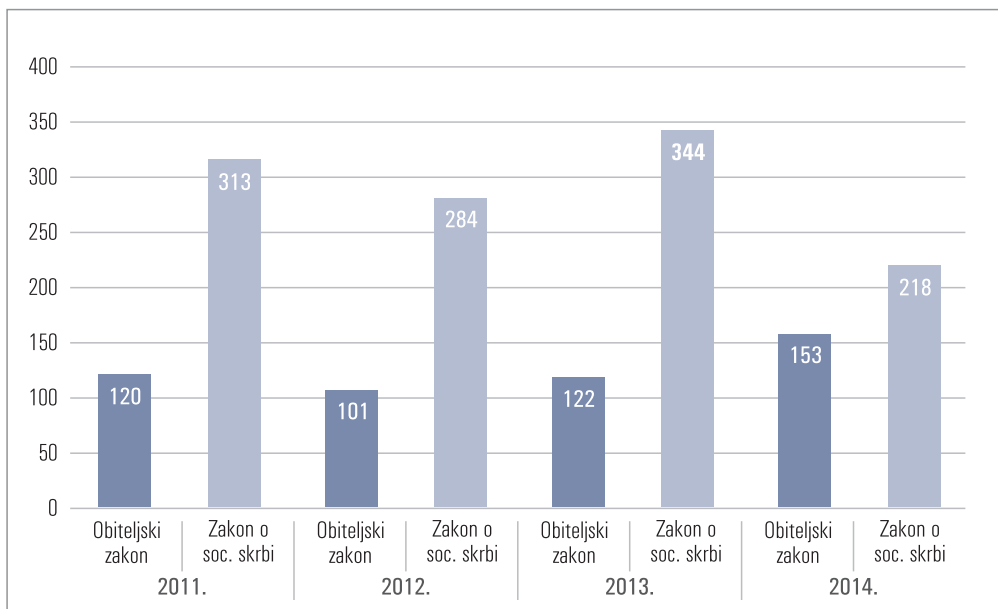
domove, udomiteljske obitelji ili kod drugih pružatelja usluga smještaja. Dobiveni su podaci pokazali da je u tom periodu 52 novorođenačadi smješteno direktno iz rodilišta u domove (od tog broja 11 djece smješteno je zajedno s majkama u Majčinski dom), 19 djece smješteno je direktno iz bolnica u udomiteljske obitelji, dok za šestero djece bolnice nemaju podataka o daljnjem smještaju jer su djeca otpuštena uz socijalne radnice nadležnih CZSS-ova. Osmero je djece iz bolnica otpušteno, sukladno rješenjima CZSS-ova, kod drugih pružatelja usluga smještaja. Prema navodima stručnih djelatnika domova koji pružaju skrb o tako malenoj djeci u većini slučajeva radi se o neurorizičnoj djeci (najčešće djeci ovisnica) kojima je potrebna medicinska skrb, koja im ne može biti pružena u udomiteljskim obiteljima. Nadalje, ako se radi o djeci koja zahtijevaju tretmanske ili zdravstvene usluge koje nisu dostupne udomitelju, postavlja se pitanje što se čini na području razvoja zdravstvenih usluga podrške kako bi one postale dostupnije udomiteljima te njihovoj specijalizaciji za pružanje tretmanske skrbi za ovu skupinu djece.

Uvažavajući rezultate suvremenih istraživanja i primjere dobre prakse u svijetu nužno je raditi na razvoju specijaliziranog udomiteljstva za najmlađe, za djecu s teš-

koćama u razvoju te djecu s poteškoćama u ponašanju. Iako je u Zakon o udomiteljstvu (NN, 90/11, 78/12) još 2011. godine uveden pojam specijaliziranog udomiteljstva koji bi se trebao odnositi na udomiteljstvo za djecu mlađu od tri godine, djecu s problemima u ponašanju i s teškoćama u razvoju, jasni modeli specijaliziranog modela nisu postavljeni niti popraćeni odgovarajućim pravilnicima (Laklija, Vukelić, Milić Babić, 2012). Ono što zabrinjava je i vrijeme koje ta djeca provedu u ustanovi, a to je često neopravdano dugo.

nedaća privremeno nisu u mogućnosti brinuti se o djetetu). Navedeno znači da se za 218 djece (smještene temeljem tog Zakona u 2014. godini) u roku od godine dana mora ili promijeniti institucijski smještaj u alternativni ili se mora pokrenuti sudski postupak oduzimanja prava roditeljima da žive s djecom i da ih odgajaju ili roditelji uz pomoć CZSS-a moraju stvoriti uvjete za zajednički život s djecom. Unatoč zakonskim propisima, dobiveni podaci u ovom istraživanju pokazuju da se prosječna duljina smještaja djeteta u domu za 2014.

Grafikon 1. Kretanje broja djece po ustanovama u razdoblju od 2011. do 2014. godine s obzirom na zakonski temelj smještaja

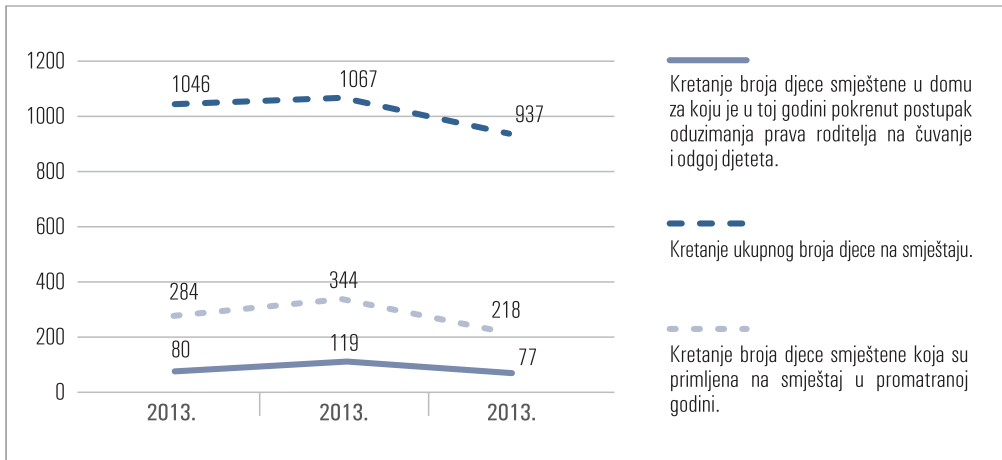

Iz grafikona 1. vidljivo je da je znatno veći broj djece u ustanove smještene temeljem Zakona o socijalnoj skrbi (NN, 157/13, 152/14 i 99/15, čl. 91.), koji propisuje da smještaj djece u domovima može trajati najdulje godinu dana (u slučaju potrebe za pružanjem tretmanskim ili zdravstvenih usluga koje nisu dostupne udomitelju ili ako interesi djeteta zahtijevaju, priznaje se djetetu čiji roditelji zbog bolesti, neriješenog stambenog pitanja ili drugih životnih

godinu kretala između dvije do 5,5 godina. Praksa pokazuje da i u slučajevima kada se pokrene, sudski postupak dugo traje, što je protivno najboljem interesu djece.

Iz prikazanih je podataka domova (grafikon 2), usmjerimo li se samo na 2014. godinu, vidljivo je da je tijekom te godine za 77 djece pokrenut sudski postupak oduzimanja prava roditeljima da žive s djecom i da ih odgajaju. Za 153 djece smještene temeljem Obiteljskog zakona odluka o smje-

Grafikon 2. Broj djece po ustanovama za koju je u tekućoj godini pokrenut postupak oduzimanja prava roditelju da živi s djetetom i da ga odgaja

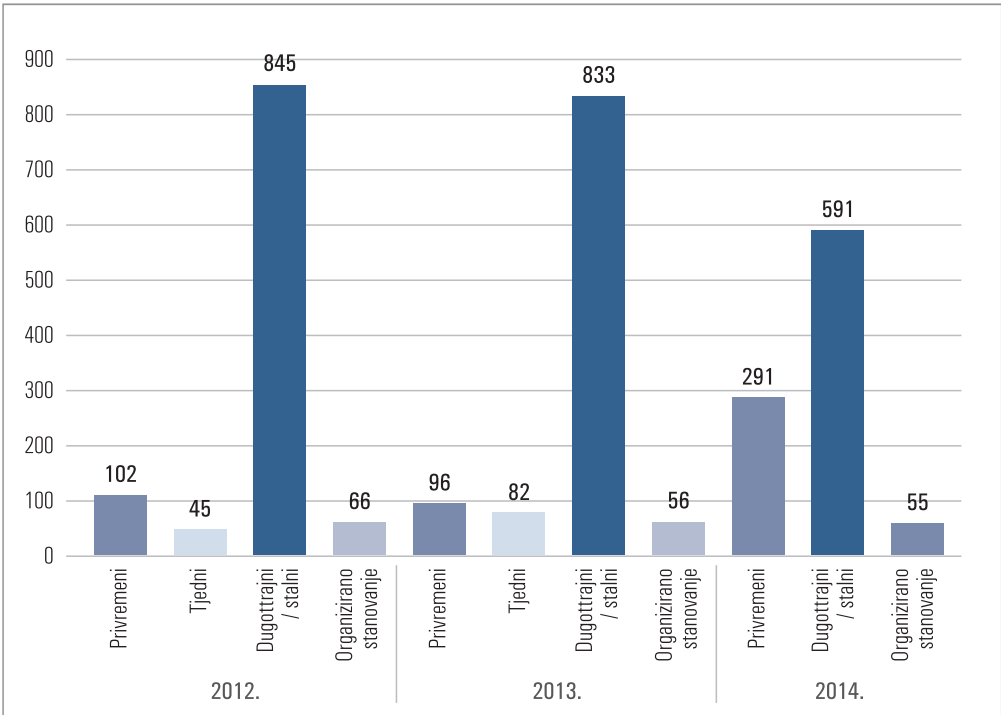
štaju preispituje se svakih godinu dana, tj. utvrđuju se eventualne nove okolnosti te se, radi zaštite prava i dobrobiti djeteta, novom odlukom izriče ista ili druga mjera za zaštitu djeteta. Moramo upozoriti da se prilikom preispitivanja, odnosno produljivanja navedene mjere, i dalje nedovoljno vodi računa o tome je li u interesu djece da se ta mjera izriče neograničen broj puta, jer se time zapravo štite roditelji koji svoju roditeljsku odgovornost prebacuju na ustanovu. Razlog opisanom „automatizmu“, tj. donošenju istih odluka, možemo pronaći u nedovoljnom broju udomiteljskih obitelji u pojedinim regijama i za pojedine skupine djece (djece s teškoćama u razvoju, s problemima u ponašanju, stariju djecu), nedovoljnom ulaganju sustava socijalne skrbi u unapređenje udomiteljske skrbi u dijelu zakonskih propisa koji bi poticali obitelji na bavljenje udomiteljstvom kao i u angažiranosti djelatnika CZSS-a na pronalaženju novih (alternativnih) oblika smještaja za dijete, te se u praksi zbog navedenog često predlaže produljenje već izrečene mjere. Sve to dovodi do toga da se neka djeca neopravdano dugo nalaze na smještaju u domovima. Iako domovi dva puta godišnje dostavljaju CZSS-ima izvješća o smještenoj djeci (uz eventualno dodatna

posebna izvješća), a MSPM-u mjesečna izvješća o brojnom stanju, kvartalna izvješća o djeci mlađoj od sedam godina te cjelokupno godišnje izvješće, evidentno je da se nedovoljno vodi računa o opravdanosti smještaja, odnosno o promjeni oblika zbrinjavanja djece, zbog čega smještaj djece u domovima traje duže nego što je nužno. Uvođenjem obveze izrade individualnih planova skrbi za djecu te njihova praćenja, evaluiranja i revidiranja, trebao bi se otkloniti trend dugotrajnog boravka djeteta na smještaju te unaprijediti kvalitetu skrbi. No rezultati istraživanja Laklija i Milić Babić (u tisku) pokazuju da, vezano uz izradu individualnih planova skrbi za potrebe djeteta s teškoćama u razvoju, čak 22,2 % sudionika percipira da se uvođenjem prakse izrade individualnih planova skrbi za djecu nije uopće unaprijedila skrb za dijete s teškoćama u razvoju, 69,4 % percipira mali doprinos, dok svega 8,3 % percipira značajan napredak u unapređenju skrbi za dijete s teškoćama u razvoju uvođenjem individualnih planova skrbi za djecu. U situacijama kada se individualni plan skrbi za djecu i donio, čak 34,7 % navodi da se jednom doneseni individualni plan za dijete više ne mijenja barem nekoliko godina i/ili do prestanka smještaja

djeteta, dok 59,7 % navodi da se prati i mijenja, tj. prilagođava potrebama djeteta jednom godišnje. Ostalih 5,4 % sudionika navodi da se praćenje i revidiranje odvija i do nekoliko puta godišnje.

vremeni se smještaj priznaje u: kriznim situacijama, radi provođenja kraćih rehabilitacijskih programa, radi smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi i u drugim slučajevima. Brojčani pokazatelji

Grafikon 3. Kretanje broja djece po ustanovama u razdoblju od 2012. do 2014. godine s obzirom na vrstu smještaja

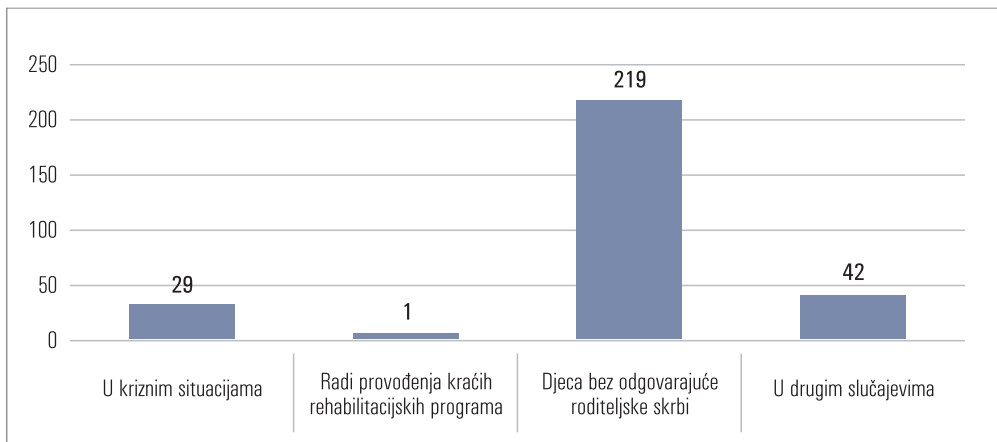
Broj djece na stalnom smještaju u padu je (grafikon 3), što je u skladu s ciljevima procesa deinstitucionalizacije. Paralelno s padom broja djece na dugotrajnom/stalnom smještaju povećava se broj djece korisnika privremenog smještaju kod kojeg je broj korisnika s 96 (odnosno 178, pribrojimo li sukladno tada vrijedećim zakonima i djecu na tjednom smještaju) u 2013. godini porastao na 291 korisnika u 2014. Zamjetno je da je trend kretanja broja djece u organiziranom stanovanju nakon blagog pada u stagnaciji.

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN, 157/13, 152/14 i 99/15 čl. 88.-92.) pri-

za 2014. godinu (grafikon 4) govore da se najveći udio privremenih smještaja odnosi na smještanje djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, cca 75 %, dok na krizne smještaje otpada oko 10 % slučajeva, oko 14 % na ostale situacije, dok se u slučaju samo 1 djeteta u 2014. godini radio o privremenom smještaju radi provođenja kraćih rehabilitacijskih postupaka.

Vrlo značajna usluge skrbi o djeci su cjelodnevni i poludnevni boravak koji pružaju domovi. Prema Zakonu o socijalnoj skrbi cjelodnevni boravak može trajati od šest do deset sati, a poludnevni boravak od četiri do šest sati dnevno, jedan dan u

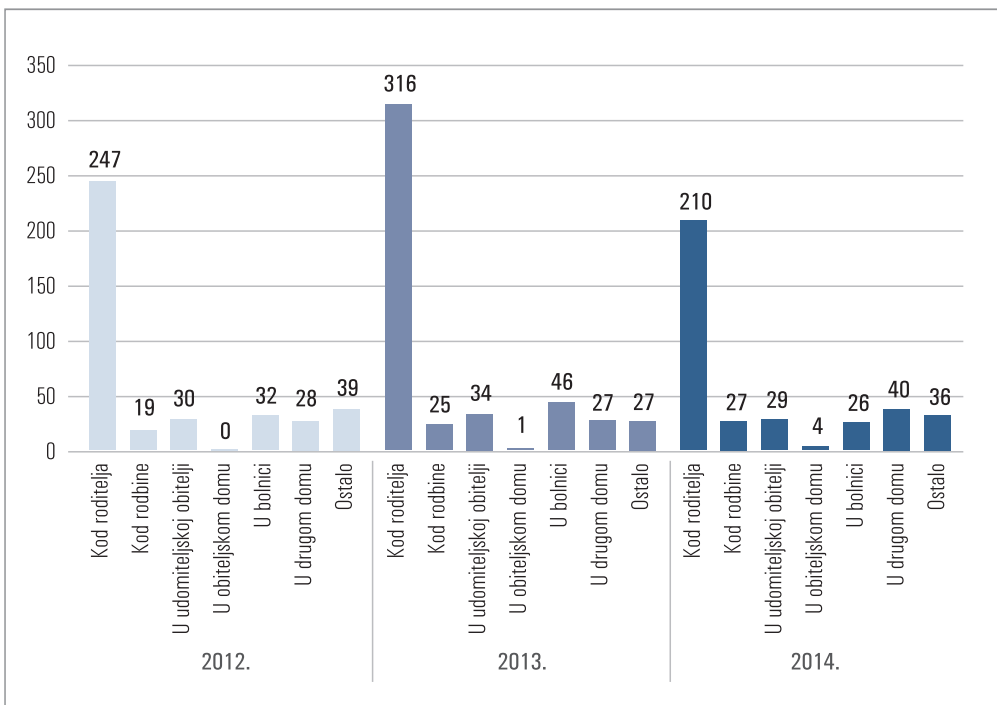
Grafikon 4. Broj djece na privremenom smještaju po ustanovama u 2014. godini

Grafikon 5. Broj djece korisnika cjelodnevnog i poludnevnog boravka u 2014. godini

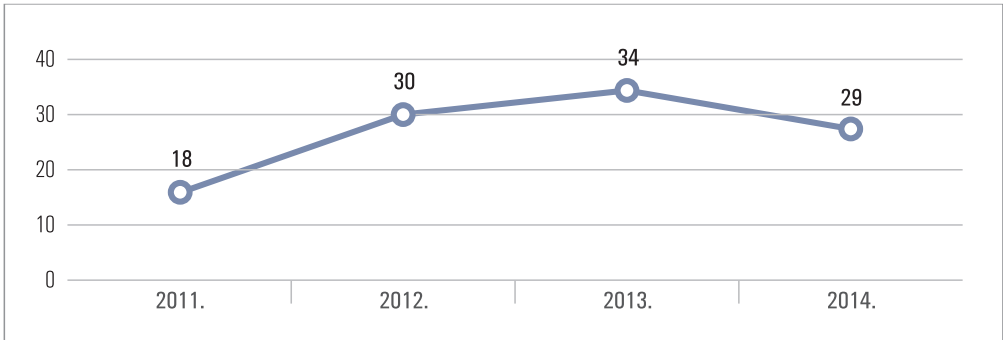
Grafikon 6. Smještaj koji je prethodio smještaju u ustanovi

tjednu, više dana u tjednu ili tijekom svih radnih dana u tjednu (NN, 157/13, 152/14 i 99/15 čl. 86.). Veći je broj djece obuhvaćen poludnevnom boravkom, tj. prema podacima na grafikonu 5. taj je broj djece i do tri puta veći u korist poludnevnog boravka.

Vidljivo je smanjenje broja djece koja se iz udomiteljske obitelji smještavaju u domove. Vidljivo je da se najčešće radi o djeci starijoj od 11 godina (grafikon 8). Istraživanja pokazuju da su emocionalne i ponašajne (bihevioralne) poteškoće u funkcioniranju udomljenog djeteta te

Grafikon 7. Broj djece koja su iz udomiteljske obitelji smještena u ustanovu

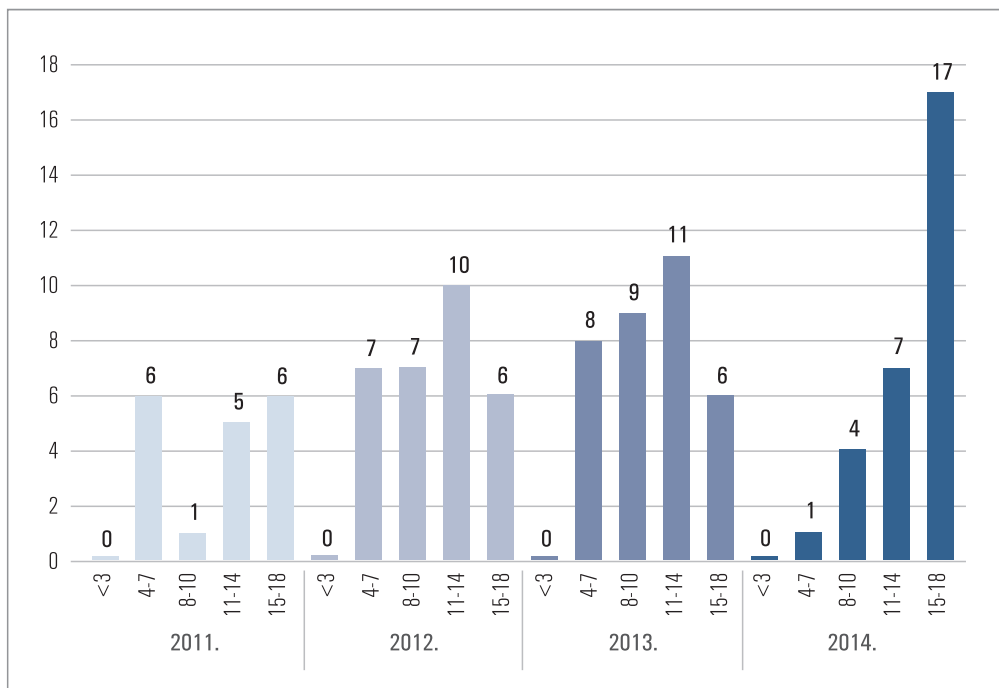

Sukladno podacima prikazanim na grafikonu 6. najveći je broj djece u ustanovama u promatranom razdoblju smješten iz obitelji (nuklearne ili proširene) (grafikon 7). Zabrinjavajući je podatak da raste broj djece koja su u ustanovu došla iz neke druge ustanove. Taj broj još raste ako ga sagledavamo zajedno s kretanjem broja djece u kategoriji ostalo, u kojoj se najčešće radi o smještaju djeteta u ustanovu iz skloništa za žrtve nasilja. Također zabrinjava i podatak o kretanju broja djece koja su u ustanovu došla iz udomiteljskih obitelji, tj. slučajevima u kojima je došlo do prekida udomiteljske skrbi i smještavanja djeteta u ustanovu. Djeca s prethodnim negativnim iskustvom promjena smještaja nose veći rizik da će i njihovo novo iskustvo smještavanja imati također negativan ishod (Rostill-Brookes i sur., 2011), što može dovesti do toga da se pitanje takve djece rješava njihovim premještanjem od jedne do druge ustanove. Za djecu s takvom povijesti smještavanja pitanje stvaranja odnosa privrženosti od ključne je važnosti (Tilbury, Osmond, 2006).

njegova starija dob negativno povezane s uspješnosti udomljavanja djeteta (Rostill-Brookes i sur., 2011), tj. da mogu dovesti do prekida udomiteljske skrbi i povratka djeteta u ustanovu. Prethodno iskustvo smještavanja djeteta u pojedine oblike skrbi jedan je od značajnih prediktora ishoda udomiteljstva djeteta (Golding, 2010.; Tarren-Sweeney, 2010). Barber i Delfabbro (2004.) navode među obilježjima sustava koja utječu na ishode udomiteljstva sljedeće: redovitost kontakata socijalnog radnika s udomiteljem, pružanje udomiteljima potpunih i pravovremenih informacija, podrška u procesu adaptacije i skrbi za dijete, kao i njihovo uključivanje u proces planiranja skrbi.

Djeca se u domove prema prikupljenim podacima vraćaju na zahtjev udomitelja ili uz sljedeća obrazloženja: neslaganje s djetetom, nemogućnost da udovolje potrebama djeteta koje treba učestalu stručnu pomoć, osobne zdravstvene poteškoće, nemogućnost da se nose s poremećajima u ponašanju udomljene djece te narušeni odnosi s biološkim roditeljima. CZSS-ovi

Grafikon 8. Broj djece koja su iz udomiteljskih obitelji smještena u ustanovu, s obzirom na dob

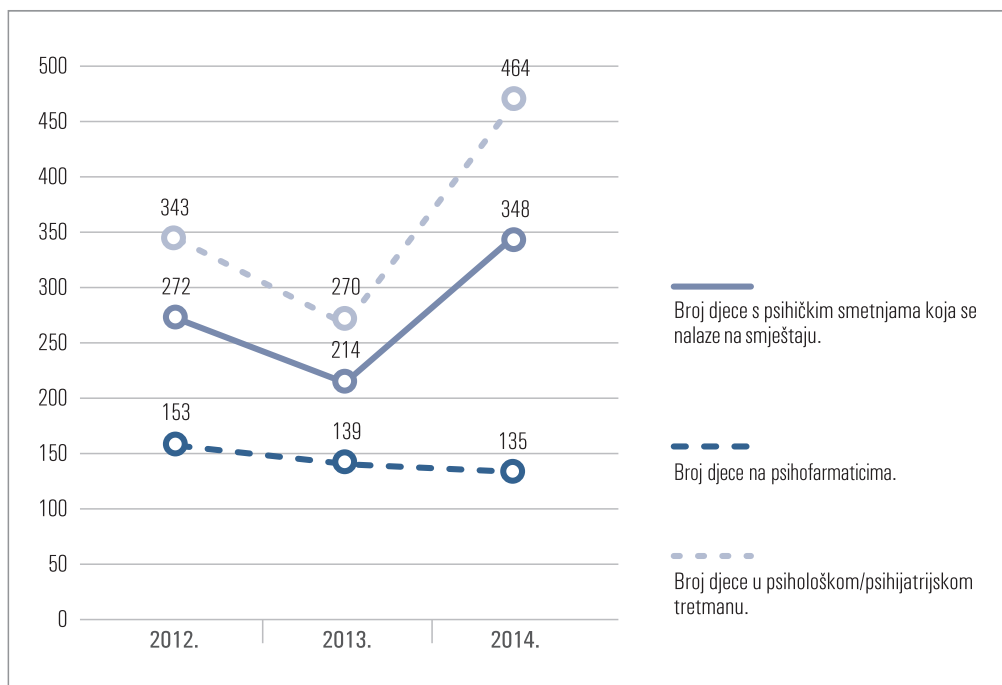

također ponekad prekinu smještaj u udomiteljskoj obitelji, i to u situacijama kada postoji sumnja na neprimjerene odgojne postupke udomitelja, tjelesno kažnjavanje djece, seksualno zlostavljanje ili zbog gubitka dozvole za obavljanje djelatnosti udomljavanja djece. Sukladno tome, potrebno je posebnu pozornost posvetiti analizi u slučajevima prekida smještaja koji dovode do premještanja djece iz jednog u drugi oblik alternativne skrbi te čimbenicima koji narušavaju stabilnost i trajnost pojedinog oblika smještaja sukladno indikatorima dobrobiti pojedinog djeteta. U cilju preveniranja prekida smještaja djece u udomiteljskim obiteljima kada su ona tamo jednom smještena potrebno je osigurati kadrovske i zakonske uvjete za kvalitetno osmišljavanje procesa selekcije i edukacije udomitelja, uparivanja udomitelja i djeteta, pravovremenog informiranja, izrade individualnog plana promjene u cilju zaštite i odgovaranja na

potrebe udomljenog djeteta, kao i njihova uključivanja u proces praćenja i evaluiranja ishoda udomiteljstva koji bi osigurali pravovremenu podršku udomiteljima i djetetu.

Zabrinjavajući je podatak o rastu broja djece s psihičkim smetnjama koja se nalaze u domovima (grafikon 9). Radi se o djeci koja su uključena u psihološko-psihiatrijski tretman, bilo da se radi o terapiji psihologa doma ili psihijatra vanjskog suradnika koji redovito dolazi u dom, ili da se radi o djeci uključenoj u psihološko-psihiatrijski tretman neke zdravstvene ustanove. U psihološki tretman u domu uključena su i djeca koja se zbog niza traumatičnih iskustava iz obitelji, kao što su izloženost zanemarivanju i/ili zlostavljanju, gubitak roditelja, psihijatrijska bolest roditelja i zatvorska kazna roditelja, učestale promjene smještaja smatraju visokorizičnom populacijom djece. Djeca s psihičkim smetnjama predstavljaju velik izazov u procesu

Grafikon 9. Broj djece s psihičkim smetnjama smještene u ustanovama

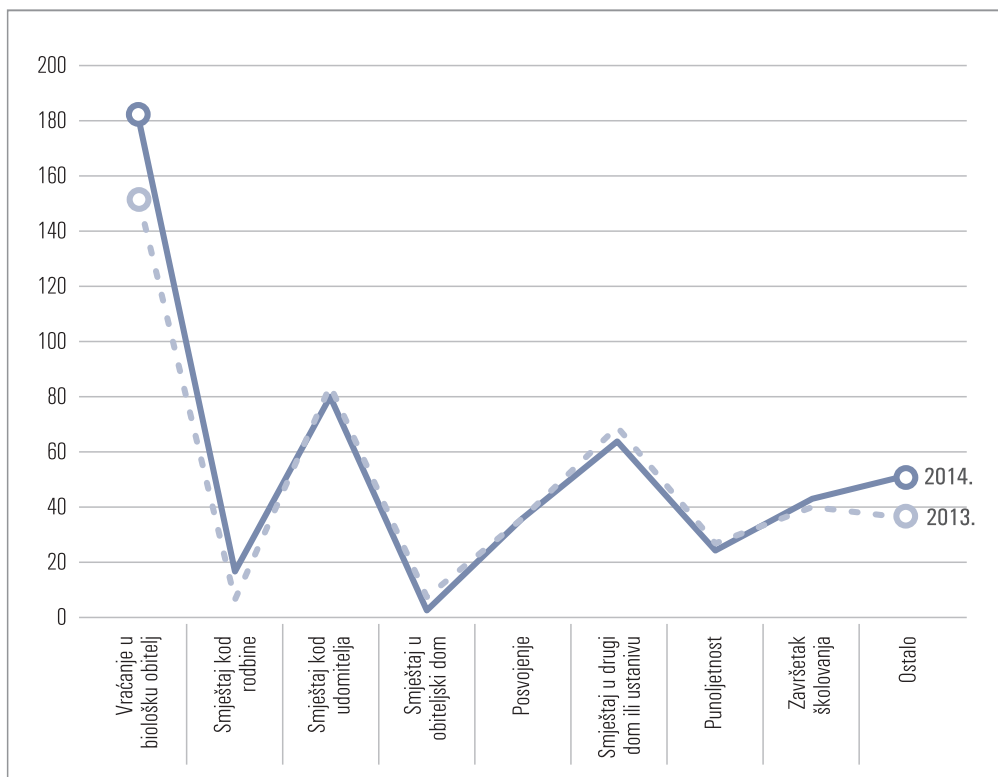
deinstitucionalizacije u dijelu pronalaska udomiteljskih obitelji koje su specijalizirane za pružanje tzv. specijaliziranog ili terapijskog udomiteljstva.

Najviše je prekida smještaja djece i mladih zbog vraćanja u biološku obitelj, premještanja u udomiteljske obitelji i zbog premještanja u drugi dječji dom ili zdravstvenu ustanovu (grafikon 10). Stručni su djelatnici domova iskazali da bi od 837 djece (100 mladih) koja su bila na smještaju u 2014. godini njih 60 trebalo biti smješteno u neku drugu ustanovu, odnosno 37 djece u ustanovu za djecu s problemima u ponašanju te 23 u ustanovu za skrb o djeci s teškoćama u razvoju. Zanimljiv je podatak da niti za jedno od te djece nije izneseno mišljenje da bi trebalo biti smješteno u udomiteljsku obitelj, što možemo obrazložiti sviješću struke o nepostojanju educiranih specijaliziranih udomitelja ili profesionalnih udomitelja koji bi suklad-

no svojim stručnim znanjima i vještinama mogli pružiti adekvatnu skrb za tu djecu.

Kada govorimo o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi važno je osvrnuti se i na kretanje broja djece koja imaju ispunjene uvjete za posvojenje, kao i na djecu za koju taj postupak treba pokrenuti ili je on već (još) u tijeku (grafikon 11). Prema prikupljenim podacima znatan broj djece koja bi mogla biti posvojena i dalje ostaje u ustanovama. Ured pravobranitelja za djecu nije zadovoljan dinamikom realizacije postupaka posvojenja. Iako je razriješena tzv. „fama“ o tri mjeseca u kojima roditeljske skrbi o djetetu, CZSS-ovi se teško odlučuju na pokretanje postupaka lišavanja prava roditelja na roditeljsku skrb, a kada se postupci i pokrenu, tada oni neopravdano dugo traju na sudovima. Velik broj djece cijelo to vrijeme provede u domovima. Nadalje, Ured pravobraniteljice za djecu obaviješten je o slučajevima da neki udo-

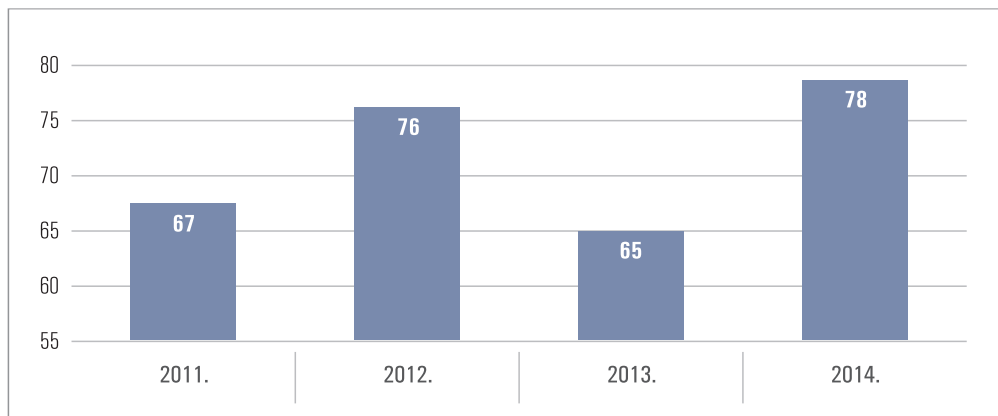
Grafikon10. Razlozi prekida smještaja djece u ustanovama

mitelji počnu opstruirati postupak udomljenja, nakon što ih CZSS-ovi obavijeste da je udomljeno dijete ostvarilo pretpostavke za posvojenje te da kreće i sam

postupak pripreme djeteta. To možemo povezati s različitim motivima bavljenja udomiteljstvom za malu djecu i za djecu starije životne dobi, vezanost udomitelja

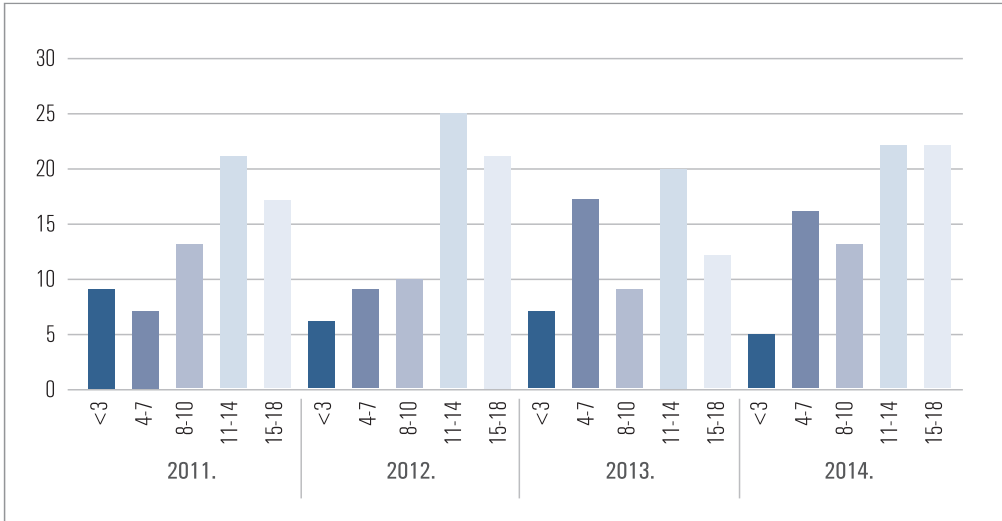
Grafikon 11. Kretanje broja djece koja ispunjavaju uvjete za posvojenje a nalaze se na smještaju u ustanovi

uz dijete i neadekvatnom pripremom za odlazak djeteta iz udomiteljske obitelji. Udomiteljstvo uvijek mora biti shvaćeno kao privremeni oblik smještaja, no ono je,

ipak budu razdvojena, vrlo je važno pružati podršku i poticati posvojitelje da održavaju kontakte braće i sestara u situacijama kada je to u interesu djece.

Grafikon 12. Kretanje broja djece koja ispunjavaju uvjete za posvojenje s obzirom na dob

kada se radi o maloj djeci, za neke put ulaska u posvojenje djeteta.

Među djecom u domovima, koja imaju ispunjene uvjete za posvojenje, najviše djece spada u skupinu tzv. djece starije dobi (od 11 do 14, od 15 do 18) (grafikon 12). Razumijemo da posvojitelji u životu djeteta žele sudjelovati od najranije dobi, pa su skloni posvajanju što mlađe djece. Svjesni smo da u ustanovama i udomiteljskim obiteljima ima tzv. „teže posvojive i udomljive djece“, pri čemu mislimo na djecu s teškoćama u razvoju, djecu s kroničnim bolestima te izraženijim poremećajima u ponašanju. U domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi nalazi se određen broj braće i sestara koji ostvaruju pretpostavke za posvojenje. Stav je Ureda da u situacijama u kojima je to moguće braća i sestre trebaju biti posvojeni zajedno i da ih se ne bi smjelo razdvajati bez opravdanih razloga i bez procjene potreba svakog pojedinog djeteta. No ako djeca

Zaključna razmatranja

Potrebno je povećati broj stručnjaka u području skrbi za djecu, zaposliti multidisciplinarni stručni kadar kako bi se postigli zacrtani ciljevi reforma javne skrbi za djecu, zaštitila prava djeteta te razviti model stalno dostupne edukacije, podrške i supervizije stručnjaka ali i udomitelja. Pozornost treba usmjeriti i na razvoj programa podrške obiteljima iz kojih su djeca izdvojena, a koji bi omogućili da se djeca vrate u obitelji, koje su na odgovarajući način pripremljene za njihov povratak kada je to u najboljem interesu djeteta.

Iz prikupljenih podataka uočljivo je da je najveći broj korisnika institucijske skrbi u dobi od 11 godina i više. Zabrinjava podatak da i dalje dvjestotinjak djece na godišnjoj razini u dobi do 7 godina nije na smještaju u udomiteljskim obiteljima. Veći udio djece je u ustanove smješten temeljem Zakona o socijalnoj skrbi u odnosu na

smještavanje po osnovi Obiteljskog zakona. Paralelno s padom broja djece na dugotrajnom/stalnom smještaju povećava se broj djece korisnika privremenog smještaju. Podaci pokazuju da oko 30-ak djece na godišnjoj razini dolazi na smještaj u ustanovu iz udomiteljskih obitelji. Zamjećuje se rast broja djece koja su u ustanovu došla iz neke druge ustanove, kao i trend rasta broja djece s psihičkim smetnjama na smještaju u ustanovama. Također, znatan broj djece koja bi mogla biti posvojena i dalje ostaje u ustanovama. Sukladno dobivenim rezultatima, iznimno je važno razviti jasan model specijaliziranog modela te ga popratiti odgovarajućim pravilnicima, budući da se jedan dio djece nalazi na dugotrajnom smještaju u ustanovama, ili se vraća iz udomiteljskih obitelji nazad u ustanove jer postojeće udomiteljske obitelji nisu educirane za njihov prihvat, ili u situacijama kada ih prime na smještaj od njega odustaju zbog neadekvatne podrške sustava te nerazvijenih usluga. Vezano za posvojenje treba razraditi model promicanja i pronalaženja posvojiteljskih obitelji koje bi posvojile tzv. težu posvoju djece i u međuvremenu osigurati uvjete za adekvatnu skrb u udomiteljskim obiteljima. Naravno, uvažavajući činjenicu da za neku djecu institucijski smještaj može predstavljati potrebama djeteta prikladniji oblik skrbi, posebno kada ne postoje profesionalni udomitelji.

Na osnovi prikupljenih i prikazanih podataka, osim uvida u postojeće trendove, ne možemo donositi zaključke o značajnostima i uzročno-posljedičnim odnosima, no prikupljeni i prikazani podaci u ovome radu mogli bi u buduću poslužiti za produbljivanje i postavljanje određenih istraživačkih problema i pitanja te poboljšanje prakse. Zaključno možemo reći da se proces deinstitutionalizacije provodi, rezultati se vide, a proces ide sporo. No u situaciji u kojoj nemamo dovoljno udomiteljskih obitelji, gdje je prisutna njihova nejednaka terito-

rijalna zastupljenost, gdje nema dovoljne pripreme, stručne podrške i praćenja te nema specijaliziranih udomiteljskih obitelji – i dobro je da ide sporo, jer ne smijemo dopustiti da „lovimo“ zacrtani omjer 80 : 20 na štetu kvalitete skrbi i zaštite dobrobiti djece.

Literatura

1. Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. **Revija za socijalnu politiku**, (11) 3-4, 299-321.
2. Barber, J. G. i Delfabbro, P. H. (2004). **Children in foster care**. London: Routledge.
3. Golding, K. (2010). Multi-agency and specialist working to meet the mental health needs of children in care and adopted. **Clinical Child Psychology and Psychiatry**, 15(4), 573-587.
4. Laklija, M. (2011). Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva. **Revija za socijalnu politiku**, 18 (3), 291-310.
5. Laklija, M., Vukelić, N. i Milić Babić, M. (2012). Specijalizirano udomiteljstvo djece s teškoćama u razvoju – iskustva udomitelja. **Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja**, 48 (2), 109-123.
6. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010). **Plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.)**. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Zagreb.
7. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014). **Standardi kvalitete socijalnih usluga sa smjernicama za njihovo uvođenje**. Ministarstvo socijalne politike i mladih, Zagreb.

8. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014). **Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine.** Ministarstvo socijalne politike i mladih, Zagreb.

9. Pravobranitelj za djecu (2014) Izvješća o radu Ureda pravobraniteljice za djecu. Preuzeto s: <http://www.dijete.hr/websites/dijete.hr/index.php/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (12. 2. 2016.)

10. Pravobranitelj za djecu (2015). Izvješća o radu Ureda pravobraniteljice za djecu. Preuzeto s: http://www.dijete.hr/joomdocs/Izvjesce%202015_ZADNJE_1.4.2016.pdf (12. 7. 2016.)

11. Rostill-Brookes, H., Larkin, M., Toms, A., Churchman, C. (2011). A shared experience of fragmentation: Making sense of foster placement breakdown. **Clinical Child Psychology and Psychiatry**, 16 (1), 103-127.

12. Tarren-Sweeney, M. (2010). Concordance of mental health impairment and service utilization among children in care. **Clinical Child Psychology and Psychiatry**, 15 (4), 481-495.

13. Tilbury, C., Osmond, J. (2006). Permanency planning in foster care: A research review and guidelines for practitioners. **Australian Social Work**, 59 (3), 265-280.

14. Zakonom o socijalnoj skrbi (2013). **Narodne novine**, 157/13, 152/14 i 99/15.

15. Zakon o udomiteljstvu (2011). **Narodne novine**, 90/11 i 78/12.

16. Žižak, A. (2010.) **Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj, analiza stanja i prijedlog smjernica.** UNICEF Ured za Hrvatsku, Zagreb.

Trend in number of children placed in institutions form children without adequate parental care – the course of the process of deinstitutionalization

Abstract:

From the very beginning of its work in 2003, the Office of the Ombudsman for Children has had in the focus of its activities the protection of children growing up without adequate parental care, i.e. children who live in institutions and with foster families. Despite the efforts made by competent institutions to effectively implement the National plan on deinstitutionalization and transformation of social welfare homes and other types of legal entities providing social welfare services in the Republic of Croatia 2011-2016 (2018), the Office has continued to observe a series of problems with the implementation. The Office of the Ombudsman for Children supports the processes of transforming the homes for children into Community assistance centres when preconditions are met for a comprehensive support to foster carers, foster children and their families. In order to monitor the process of deinstitutionalization and transformation of homes for children without adequate parental care, the Office of the Ombudsman for Children collected from the institutions (N=22) the data on the number of children and young people placed and residing in homes for children for the period from 2010 to 2014. The trend of placement of children was analysed considering their socio-demographic characteristics, the existence of psychological

problems, developmental disabilities, behavioural problems and fulfilled conditions for adoption regarding the child. Special emphasis was placed on displaying the data collected in relation to the circumstances of the placement of children, duration, termination and change of type of placement to determine what has been achieved so far in order to improve children's rights in institutional care, but also what remains to be done in line with the recent deinstitutionalization process.

Key words: children in care, deinstitutionalization, trend in number of children

Tranzicija u odraslo doba djece i mladih iz alternativne skrbi

STRUČNI RAD

Sažetak

Za djecu i mlade koji imaju iskustvo života u alternativnoj skrbi, odvojeni od biološke obitelji, proces odrastanja iznimno je zahtjevan jer oni najčešće ostaju bez formalne podrške i funkcionalne socijalne mreže, a suočeni su s nizom izazova samostalnog života. Uvodno su prikazani temeljni teorijski koncepti procesa izlaska iz skrbi i obilježja tranzicije u odraslo doba specifičnih za ovu skupinu mladih. Predstavljani su rezultati kvalitativnog istraživanja s 23 studenta iz alternativne skrbi koje je provedeno kroz fokusne grupne diskusije u pet sveučilišnih gradova Hrvatske, a koji se odnose na spremnost na otkrivanje iskustava iz skrbi, povezanost skrbi s identitetom, spremnost na traženje pomoći i preporuke za pripremu mladih u skrbi za izlazak i studiranje. Proces odrastanja uključuje i definiranje odnosa prema skrbi kao institucijskom roditelju, što je i vidljivo iz govorenja ili šutnje studenata o tom dijelu života pred drugima. Prethodna iskustava iz javne skrbi i doživljena stigmatizacija u ranijim periodima života utječu na spremnost na otkrivanje iskustava iz

skrbi i na stvaranje novih odnosa s drugim ljudima. Spremnost na traženje pomoći i podrške povezana je sa slikom o sebi i načinom na koji je osoba pripremljena za izlazak iz skrbi i tranziciju u odraslo doba te su predstavljene tri različite tendencije: od prihvaćanja skrbi kao vrlo osnažujućeg iskustva nakon kojeg nije potrebno tražiti pomoć, preko poricanja povezanosti prijašnjeg iskustva skrbi s aktualnim životnim okolnostima i potrebe za pomoći, do isticanja iskustva iz skrbi kao značajnog dijela identiteta i traženja pomoći. Studenti daju i niz preporuka mladima iz skrbi koji namjeravaju studirati, odgajateljima i drugim stručnjacima o tome kako pripremiti mlade za studiranje te općenito na pripremu mladih za izlazak iz skrbi i olakšavanje tranzicije u odraslo doba.

Ključne riječi: alternativna skrb za djecu, odrastanje, studenti iz skrbi, identitet

Uvod

Proces odrastanja je u fizičkom, psihičkom i socijalnom području važan životni razvojni zadatak. Za svaku mladu osobu odrasta-

nje pretpostavlja rješavanje pitanja identiteta, separacije od roditelja i postizanje odgovornosti i samostalnosti unutar vlastite socijalne mreže uz zadovoljavajuće odnose s drugim ljudima. Djeca i mladi koji žive u alternativnoj skrbi, odvojeni od biološke obitelji, odrastaju u različitim okolnostima te je u tom pogledu i tranzicija u odraslo doba za njih specifična. Tranzicija iz javne skrbi u odraslo doba najčešće znači gubitak formalne podrške socijalne skrbi za djecu i funkcionalne socijalne mreže na koju se mogu osloniti. Mnogi se mladi susreću s nezavisnošću sami i izolirani te im nedostaje mreža sigurnosti prijatelja i obitelji. Mladi koji izlaze iz skrbi najčešće od sustava alternativne skrbi ne primaju trajnu podršku koja se inače očekuje od dobrog roditelja (Mendes i Moslehudin, 2006), iako su im pomoć i podrška i nadalje potrebni, posebno u prvom periodu samostalnosti, pa čak i ako se vraćaju svojim biološkim obiteljima. Naime, osim uobičajenih teškoća tranzicije u odraslo doba oni su suočeni i sa specifičnim izazovima povezanim s aktualnim okolnostima života: povratak u biološku obitelj (često nastavak teškoća) i/ili samostalni život, zaposlenje i/ili nastavak obrazovanja, osnivanje vlastite obitelji itd. Sve navedeno otežano je u vrijeme socijalne i ekonomske krize. Važno je napomenuti i da mnoga djeca i mladi ulaze u alternativnu skrb opterećeni posljedicama zlostavljanja, zanemarivanja i drugih nepovoljnih životnih iskustava te s određenim problemima mentalnog zdravlja, emotivnih poteškoća i problema u ponašanju. Prema Fordu i sur. (2007) manje no jedan od deset mladih iz skrbi ima karakteristike iznimno dobrog psihološkog funkcioniranja. Suočavanje sa samom tranzicijom iz skrbi u kombinaciji s iskustvima prije i tijekom skrbi i izazovima samostalnog života utječe na sveukupno tjelesno i mentalno zdravlje te je moguće i povećavanje problema mentalnog zdravlja (Dixon, 2008).

Mlade osobe koje izlaze iz skrbi u prvom su redu *mladi* te je u tom smislu njihova budućnost određena u jednom dijelu mogućnostima, stavovima i postupcima koji su jednaki svim drugim mladim osobama i krajnje su individualni (Stein, 2012). No osobe koje izlaze iz alternativne skrbi kao grupa su u visokom riziku od socijalne isključenosti te su, u odnosu na vršnjake koji nisu iz skrbi, stekli lošije obrazovanje, rjeđe sudjeluju u daljnjem ili visokom obrazovanju, veća je vjerojatnost za beskućništvo, nezaposlenost, tjelesne i psihičke bolesti i kriminalno ponašanje. Ipak i među njima postoje određene razlike u pogledu većeg rizika i veće potrebe za pomoći i podrškom nekim mladim osobama iz skrbi, koje su ujedno i osobe s invaliditetom, mladi roditelji, pripadnici manjinskih skupina, osobe u sukobu sa zakonom, pripadnici LGBTB skupina ili ovisnici. Mladi s problemima mentalnog zdravlja, emocionalnim teškoćama ili problemima u ponašanju također su visoko ranjiva skupina te je vjerojatnost nezaposlenosti čak dvostruko veća od ostalih vršnjaka koji napuštaju skrb (Wade, Dixon, 2006). Većina mladih iz skrbi izlazi prije ili oko 18. godine života, dok njihovi vršnjaci ostaju u obiteljskom domu do srednjih ili kasnih dvadesetih godina. Iako bitno mladi i u pravilu bez značajne podrške i s nizom nepovoljnih životnih iskustava, oni trebaju organizirati svoje mjesto za život često na novoj lokaciji ili gradu, nastaviti školovanje ili prekvalifikaciju, naći zaposlenje ili se suočiti s nezaposlenošću, odnosno nizom životnih izazova, pa se mogu očekivati problemi prilagodbe (Coleman, Hendry, 1999). Nekoliko je polazišnih pitanja koja se u ovom pogledu nameću: Kako iskustvo boravka u skrbi utječe na otvorenost prema drugim ljudima, identitet i spremnost na traženje podrške? Kakav je proces separacije od skrbi kao „institucijskog” roditelja? Kada je gotova tranzicija u odraslo doba za mlade iz skrbi?

Teorijski koncepti izlaska iz skrbi i tranzicije u odraslo doba

Većina znanstvenika i stručnjaka koji se bave djecom u alternativnoj skrbi prihvaća koncept otpornosti u kontekstu razumijevanja specifičnosti razvoja djece i mladih iz skrbi (Gilligan, 2001, 2009; Newman, 2004; Schofield, 2001). Otpornost se promatra kao kvaliteta koja omogućava mladim osobama da pronalaze ispunjenje u vlastitom životu i pozitivne ishode usprkos nepovoljnim okolnostima u kojima su živjeli i problemima ili iskušenjima i rizicima koji ih u nekom trenutku okružuju. Značajno je i da se otpornost razvija u svake mlade osobe i zapravo se radi o uobičajenom sustavu prilagodbe koji treba poticati i održavati. Stabilnost skrbi je najčešće spominjani čimbenik otpornosti iz dvaju razloga: u prvom redu, ako dijete odrasta u stabilnom okruženju, ono ima priliku razvijati kvalitetan odnos privrženosti s pružateljem skrbi ili nekom drugom osobom s kojom je blisko. S druge strane, neovisno o osobnom odnosu s nekim, stabilnost pruža kontinuitet skrbi koja omogućuje emocionalnu sigurnost i pridonosi boljim obrazovnim i poslovnim ishodima. U periodu izlaska iz skrbi i tranzicije u odraslo doba mlada osoba ima jasan razvojni zadatak (i sličan ostalim vršnjacima) u vezi sa separacijom od oblika skrbi i bliskih osoba. Nadalje, pozitivno školsko iskustvo, kao i obrazovni uspjeh, značajno je povezano s otpornošću djece i mladih koji dolaze iz socijalno depriviranih i problematičnih obitelji, kao i onih koji odrastaju u alternativnoj skrbi. Djeca iz javne skrbi imaju ponekad i kognitivne i emocionalne posljedice kao rezultat izloženosti zanemarivanju i zlostavljanju. Njihovi se obrazovni uspjesi uspoređuju s onima iz opće populacije no fokusiranje samo na obrazovne ishode kao mjeru napretka za ovu skupinu mladih za-

pravo je vrlo ograničeno (Berridge i sur., 2008). Važno je pratiti njihov individualni napredak kao što je povratak u obrazovanje, razvoj hobija i vještina i stvaranje konzistentnih, pozitivnih i povjerljivih odnosa s odraslim osobama (Wade i sur., 2011). Sljedeće što bitno pridonosi otpornosti mladih osoba koje izlaze iz skrbi jest pomoći im u razvijanju pozitivnog osjećaja identiteta, što uključuje razvoj samopoštovanja i samopouzdanja. Identitet se može smatrati povezanim s otpornošću ili kao dio otpornosti, a odnosi se na sposobnost preoblikovanja životnih nedaća tako da se prepoznaju dobiti, kao i poteškoće koje su s tim povezane. Stoga je važno u procesu pomaganja mladima koji izlaze iz skrbi u razvijanju pozitivnog identiteta uzeti u obzir različite činitelje: kvalitetu skrbi i privrženosti koju su doživjeli, znanje i razumijevanje osobne povijesti, specifična iskustva o tome kako ih drugi ljudi percipiraju i kako se ponašaju prema njima i sliku mladih iz skrbi o samima sebi te mogućnostima utjecaja na vlastiti život.

Povećana ranjivost mladih koji izlaze iz skrbi smatra se globalnim problemom jer se radi o kraćem vremenskom razdoblju (ponekad gotovo trenutku) kada osoba postaje neovisna i suočava se s nizom životnih pitanja (Pinkerton, 2006). Hart (1984) je opisao proces socijalne tranzicije kroz tri različite ali povezane faze: napuštanje ili odvajanje, sama tranzicija u smislu prijelaznog perioda i integracija u novu ili drugačiju socijalnu poziciju. U suvremenom je društvu ovaj proces (koji obiluje danas sve većim mogućnostima ali i rizicima) postajao sve prošireniji i manje strukturiran za mlade osobe, iako su psihološki zadaci odrastanja i prilagodbe u odnosu na sve tri faze i dalje ostali isti. No za mlade koji izlaze iz skrbi očekuje se da prijeđu automatski u odraslo doba, a zapravo im nedostaje ključno razdoblje pripreme, sama tranzicija u kojoj „isprobavaju“ izlazak i različite životne opcije te da imaju

vrijeme za istraživanje vlastite slobode i rizika i potrage za identitetom. Integracija ovisi i o društvu i zajednici u kojoj se nalaze, što potencijalno donosi nove rizike.

Razdoblje tranzicije kao prijelazni period osigurano je i kroz daljnje visoko obrazovanje, no većina mladih iz skrbi nije, zbog prethodnih obrazovnih deficita, to u mogućnosti iskoristiti. Nadalje, tijekom tranzicije obitelj ima značajnu ulogu u osiguravanju financijske, praktične i emotivne podrške, dok su za mlade iz skrbi obiteljski odnosi često nepostojeći ili problematični, a ne podržavajući (Biehal, Wade, 1996.; Sinclair i sur., 2005). Tranzicija u odraslo doba podrazumijeva povremeni odlazak ili povratak roditeljima u kriznim situacijama (npr. gubitak stana, prekid ljubavne veze), no pitanje je gdje odlaze mladi koji su odrastali u skrbi. Stoga je pružanje podrške od strane službi za mlade u skrbi i neformalnih socijalnih mreža, ali i obrazovnih ustanova, iznimno važno. Naime, europsko istraživanje o studentskom životu mladih iz skrbi pokazalo je da se suočavaju s nizom stambenih i financijskih teškoća, radnih i edukativnih izazova te da, iako za neke postoji određena emocionalna i praktična podrška od strane bivših pružatelja skrbi, u pravilu nedostaje podrška od strane ustanova visokog obrazovanja (Jackson i sur., 2011).

Za mnoge mlade osobe njihova ranija iskustva prekida oblika smještaja i diskontinuiteta u njihovu životu mogu biti prepreka razvoju osjećaja povezanosti s drugim osobama u vrijeme prijelaza u odraslo doba i mogu pridonositi lošijim psihosocijalnim ishodima (Ward, 2011). Teorija privrženosti omogućuje okvir za razumijevanje separacije djece od njihovih obitelji i okolnosti zbog kojih je do toga došlo, uključujući i stil privrženosti, boravak u skrbi, promjene ili stabilnost smještaja kao i utjecaj tih iskustava na život poslije izlaska iz skrbi (Howe, 2005; Schofield,

2001; Schofield, Beek, 2006). Prikaz 92 internacionalna istraživanja odraslih osoba koje su odrastale u alternativnoj skrbi pokazalo je da je stabilnost smještaja ključna medijatorska varijabla za niz pozitivnih ishoda u odrasloj dobi, uključivo tjelesno i mentalno zdravlje i zaposlenje (Jones i sur., 2011).

Za razumijevanje putanje i tranzicije u odraslo doba Horrocks (2002.) koristi tzv. pristup životnog puta i to na tri načina. Životi mladih osoba su jedinstvena cjelina, a ne niz odvojenih krugova ili razvojnih faza, što ukazuje da na život mladih iz skrbi utječe ono što im se događalo prije ulaska u skrb, za vrijeme boravka u skrbi i u vrijeme izlaska, te se radi o kumulativnom procesu, a ne izoliranim iskustvima. Drugo, naglašava se međuzavisnost pojedinačnih životnih putova – smještaj, zaposlenje, zdravlje itd. međusobno su povezani i imaju efekt lanca. I treće, postoji međuodnos između osobne biografije neke mlade osobe i utjecaja koji na njega ima socijalni i ekonomski kontekst u kojemu živi, što ukazuje na to da politike i intervencije mogu povećati (ali i ograničiti) mogućnosti za mlade koji izlaze iz alternativne skrbi da maksimaliziraju svoj potencijal i osigurati da budu i sami uključeni u oblikovanje usluga koje trebaju i primaju. Potrebno je organizirati specijalizirane službe kako bi im se pružila ciljana podrška do trenutka kada će biti moguće iskoristiti univerzalne oblike podrške mladima ako i kada im to bude potrebno (kao i sve druge mlade i/ili odrasle osobe).

Zanimljiv je Steinov koncept (2012.) razlikovanja mladih koji izlaze iz skrbi utemeljen na rezultatima istraživanja i radovima objavljenim u protekla tri desetljeća: oni koji uspješno izlaze iz skrbi i nastavljaju dalje sa svojim životom (engl. *Moving on*), oni koji opstaju usprkos teškoćama (engl. *Survivors*) i oni koji se bore i nadalje (engl. *Strugglers*). Ne radi se o stvarnim zaseb-

nim skupinama mladih već o uobičajenim smjerovima izlaska mladih iz skrbi, koji su pritom i promjenjivi, te mladi mogu biti povremeno u jednoj ili drugoj skupini, ovisno o vanjskim okolnostima ili primanju podrške izvana ili pak osobnom razvojnom putu.

U prvoj su skupini mladih obično oni koji su imali stabilnost i kontinuitet tijekom skrbi uz odnos sigurne privrženosti s nekom osobom, zatim koji su prihvatili svoje obiteljske odnose i povijest kako bi se i od njih uspješno distancirali te koji su postigli određeni obrazovni uspjeh prije izlaska iz skrbi. Obično je njihova priprema za izlazak bila planirana, postepena i vremenski kasnija. Upravo je sudjelovanje u visokom ili daljnjem obrazovanju ili dobivanje željenog zaposlenja, ostvarivanje uspješne partnerske veze i/ili roditeljstva značajno za osjećaj normalnosti, odnosno razvoj identiteta „poslije skrbi“. Mladi u ovoj skupini u pravilu prihvaćaju samostalnost i preuzimanje kontrole u vlastitom životu te se njihova otpornost razvija i opstaje tijekom boravka u skrbi, ali i u periodu izlaska, kao i nakon što postanu odrasle osobe. Upravo su to osobe koje su uspjele iskoristiti intervencije sustava socijalne skrbi i pomoć koja im je bila ponuđena, a nakon izlaska često zadržavaju kontakt i primaju podršku od bivših pružatelja skrbi i spremniji su ulagati u interpersonalne odnose i razvoj nove socijalne mreže.

Mladi iz druge skupine, oni koji opstaju usprkos teškoćama, u pravilu su iskusili više nestabilnosti, promjena smještaja i prekida odnosa privrženosti te iz skrbi izlaze vremenski ranije, često iznenada i nepripremljeni i s manje formalnih kvalifikacija i neformalnih kompetencija. Nakon izlaska iz skrbi obično se suočavaju s daljnjim teškoćama stambene i financijske prirode, a interpersonalni odnosi u privatnom ili poslovnom dijelu života često imaju obilježja nestabilnosti ili ovisnosti.

Zanimljivo je da mnogi mladi iz ove skupine smatraju sebe snažnijima i iskusnijima od drugih te da ih je suočavanje sa životnim problemima učinilo bitno odraslijima i samostalnijima. Ono što je ključno za ovu skupinu mladih koji izlaze iz skrbi jest dostupnost i kvaliteta profesionalne podrške tijekom perioda izlaska iz skrbi i tranzicije u odraslo doba. Usluge stručnjaka koji se bave savjetovanjem mladih koji izlaze iz skrbi, osobnih savjetnika, odraslih mentora ili vršnjaka mentora te drugih profesionalnih službi nužno je ponuditi mladoj osobi koja treba podršku u pitanjima zaposlenja, osobnih financija, zdravlja, ali i u problematičnim obiteljskim ili drugim interpersonalnim odnosima.

Treću skupinu čine mlade osobe koje se nalaze u najnepovoljnijem položaju jer su iskusile najteža iskustva u obitelji prije ulaska u alternativnu skrb (a ponekad i tijekom skrbi), a boravak u skrbi nije uspio u dovoljnoj mjeri pomoći u nadilaženju tih rizičnih i/ili traumatskih iskustava. Obično su češće mijenjali smještaj, pa tako i okolinu i školu, te prekidalili osobne odnose. Radi se o mladima kod kojih su prisutnije kombinacije različitih teškoća – školskih, socijalnih, emocionalnih ili u ponašanju te obično izlaze iz skrbi bitno ranije nakon nekog kriznog događaja ili iznenada, bez plana. Nakon izlaska iz skrbi visoka je vjerojatnost nezaposlenosti, beskućništva, kao i usamljenosti, izoliranosti i problema mentalnog zdravlja.

Valja naglasiti da je svrha ove kategorizacije u prvom redu praktična u pogledu značaja organiziranja različitih vrsta pomoći mladima koji izlaze iz skrbi i čija tranzicija u odraslo doba u tom pogledu zahtijeva specifične programe podrške. Prikazani teorijski koncepti i istraživačke spoznaje jasno impliciraju da usluge trebaju biti tako organizirane da odražavaju prirodu i vremenski okvir tranzicije iz skrbi, više slične uobičajenoj tranziciji. Kon-

kretno – potrebno je omogućiti ostanak u sustavu skrbi i smještaju, dok se sami ne osjećaju sposobni i željni odlaska, i organizirati službe podrške izlasku iz skrbi, tako da prepoznaju potrebu mladih osoba za psihološkim prostorom kako bi se prema vlastitom redosljedu i spremnosti postepeno suočili s promjenama, a to bi trebalo uključiti prepoznavanje srednje faze tranzicije, odnosno sam tranzicijski period (Stein, 2012).

Smatra se da mladi koji izlaze iz skrbi odrastaju brže od svojih vršnjaka, drugačijim ritmom, pritisnuti različiti izazovima te Mendes, Johnson i Moslehudin (2011.) predlažu tzv. model socijalnog ulaganja kojim se pruža podrška mladima koji izlaze iz skrbi. Model pretpostavlja na svim razinama socijalne politike ulaganje u pozitivne akcije podrške i programe kojima se savladavaju postojeće razlike u odnosu na druge mlade koji nisu bili u skrbi (i u odnosu na one koji jesu, ako je potrebno) kako bi mogli uspješno participirati u svim socijalnim i ekonomskim aktivnostima te u zajednici u kojoj žive. Höjer i Sjöblom (2011.) također navode da potrebe mladih koji izlaze iz skrbi ne mogu biti zadovoljene kroz jednu samostalnu univerzalnu službu već je potreban niz dostupnih specijaliziranih usluga. Ipak, valja naglasiti da je potreban balans između univerzalnih i specifičnih usluga, jer i sami mladi iz alternative skrbi ne žele biti i nadalje dio specijaliziranih projekata ili usluga, no u svakom slučaju treba postojati dodatna podrška kako bi oni mogli doći u razinu s ostalim mladima te koristiti univerzalne usluge čim to bude moguće.

Neka obilježja života studenata iz skrbi u Hrvatskoj

Rezultati ranijih istraživanja i u Hrvatskoj pokazuju da su mladi iz javne skrbi također suočeni s nizom praktičnih i socijalnih

problema, mnogi imaju skromnu socijalnu mrežu, a studenti nisu dovoljno pripremljeni za studij i samostalan život te je završetak studija za mnoge upitan (Sladović Franz, Branica, 2013). Naime, studenti iz javne skrbi čine vrlo specifičnu skupinu mladih koji su iskoristili svoje obrazovne i osobne snage za ulazak u visoko obrazovanje te ih odgajatelji i skrbnici smatraju otpornima i uspješnima i imaju najveću šansu izbjeći socijalnu isključenost temeljem obrazovnih uspjeha. Oni su stoga važni informatori o tome što pridonosi razvoju otpornosti mladih iz skrbi i imaju priliku proći kroz sve stadije tranzicije u odraslo doba slično vršnjacima. Stoga je u okviru kvalitativnog istraživanja „Izazovi studiranja i podrške studentima odraslima u javnoj skrbi“ (2014. i 2015. godine, koje je financiralo Sveučilište u Zagrebu) pozornost posvećena i aktualnim životnim okolnostima koja se tiču izlaska iz skrbi i tranzicije u odraslo doba, te će dio tih spoznaja biti prikazan u poglavlju s rezultatima. Prethodila im je anketa upućena mladima koji su izašli iz javne skrbi a koji imaju iskustvo studiranja o obilježjima njihovog svakodnevnog života (N = 45, od toga 11 mladića i 34 djevojke u dobi od 23 do 31 godine). Usprkos metodološkim ograničenjima navedenog anketnog istraživanja (u pogledu veličine uzorka i mogućnosti generalizacije), ipak se radi o vrijednim nalazima koji ukazuju na određene specifičnosti, te će neki ovdje biti kratko sumirani s obzirom na to da su poslužili u pripremi kvalitativnog istraživanja (Sladović Franz, Branica, Urbanc, 2014).

Pronalazak sudionika za anketno istraživanje bio je izrazito otežan te nije bilo moguće identificirati tko su i gdje su mladi koji su izašli iz javne skrbi (pa niti među njima oni koji studiraju), što je već samo po sebi ukazalo na nedostatak jasnih podataka i nepostojanje sustava praćenja mladih koji izlaze iz skrbi. Dvije trećine sudionika anketnog istraživanja živjelo je u samo jed-

nom obliku smještaja, dok je njih 15 mijenjalo oblik alternativne skrbi. U odnosu na duljinu smještaja, radi se o mladima među kojima je samo ¼ bila u alternativnoj skrbi do 5 godina, dok su ostali živjeli čak do 20 godina u alternativnoj skrbi, čime se ponovo potvrđuje iznimno dugotrajan boravak. Svi su izišli iz javne skrbi završetkom srednje škole, odnosno najranije sa 17 godina, no većina s 19 i 20 godina. Rezultati su pokazali i da su mnogi mladi iz javne skrbi iskusili stigmatizaciju i predrasude u svom odrastanju (*Ljudi misle da su djeca iz javne skrbi prljava, smrdljiva, krađu i lažu... vršnjaci se nisu htjeli družiti s nama jer smo siromašni i od nas nemaju nikakve koristi... pojedinci se družu s kriminalcima pa budemo svi obilježeni...*) te su takva negativna iskustva vjerojatno povezana sa sakrivanjem iskustava iz javne skrbi nakon izlaska, kako se ne bi izlagali mogućoj diskriminaciji. Studiranje je prilika da se po prvi put ne zna da su iz skrbi i da dožive osjećaj jednakosti s drugim studentima. Činjenicu da su odrasli u javnoj skrbi od njih 45 prikriva 33 studenta (73 %), a kao razlog prikrivanja najčešće su navodili da ne žele da ih se sažalijeva, boje se drugačijih kriterija, nepravde ili izrugivanja, dok su neki detaljnije opisivali svoje razloge: *bojim se će povezati moje odrastanje u dječjem domu s djecom iz popravnih domova... dio je mog privatnog života, bliski prijatelji, naravno, znaju... mislim da sam sposobna kao i ostali učenici... ne želim da se prema tome vrednuje ili gleda na mene kao na osobu posebnog statusa... ne želim s nepoznatim ljudima dijeliti svoje privatne stvari... već duže vrijeme ne pričam svima o odrastanju u domu... Što se tiče doživljaja nepravde tijekom obrazovanja, koja je povezana s odrastanjem u javnoj skrbi, pokazalo se da su najviše nepravde studenti iz skrbi doživjeli u osnovnoj školi (jer su svi znali da su iz skrbi) a najmanje na fakultetu. U skladu s tim je i njihov doživljaj osobnog društvenog položaja tije-*

kom različitih stupnjeva obrazovanja, koji je najniži u osnovnoj školi, a najviši na fakultetu. No studenti su navodili i da jednakost s drugim studentima zapravo traje do prve krize (zdravstvene, stambene, financijske, motivacijske, ljubavne...) kada često izlaze iz visokog obrazovanja zbog drugih važnijih životnih pitanja i nepostojanja dovoljne mreže socijalne podrške.

Ciljevi i metoda istraživanja

U okviru prethodno spomenutog istraživačkog projekta „Izazovi studiranja i podrške studentima odraslima u javnoj skrbi“ provedenog u svrhu dobivanja spoznaja o specifičnostima studiranja i života studenata iz javne skrbi te poticanja razvoja ciljanih oblika podrške, jedan od istraživačkih ciljeva bio je opisati tranziciju u odraslo doba. U vezi s tim postavljena su sljedeća istraživačka pitanja: kako studenti iz skrbi opisuju svoju spremnost na otkrivanje iskustava iz skrbi, kako studenti povezuju skrb sa svojim identitetom, kakva je njihova spremnost na traženje pomoći kada im je potrebna te koje su njihove preporuke u vezi s pripremom mladih u skrbi za studiranje? Odabran je kvalitativni pristup prikupljanja podataka jer je s obzirom na postavljena istraživačka pitanja potreban osobni iskaz o iskustvima sudionika i iznošenje vlastitih iskustava. U svrhu stjecanja dubljeg uvida uz pretpostavku da je moguć veći raspon odgovora kroz grupnu interakciju podaci su prikupljeni metodom fokusne grupne diskusije (Morgan, 1988).

Fokusne grupe održane su u Zagrebu, Rijeci, Splitu, Osijeku i Puli. Sudjelovale su 23 mlade osobe (18 djevojaka i 5 mladića u dobi od 19 do 28 godina). Radi se o mladima koji su iz različitih razloga boravili u svim oblicima javne skrbi (12 sudionika je živjelo u dječjem domu, jedan je iz odgojnog doma, šest iz SOS-dječjeg sela i četiri iz udomiteljskih obitelji). Svi imaju najma-

nje jednogodišnje iskustvo studiranja, a sada imaju raznovrsne trenutačne životne okolnosti. Radi se o prigodnom uzorku sudionika s kojima se stupilo u kontakt izravno ili temeljem poziva na sudjelovanje u istraživanju koji im je proslijeđen putem bivših pružatelja skrbi ili zakladama i udrugama koje se bave djecom i mladima iz skrbi. Nekoliko njih prema osobnom iskazu sudjelovalo je u anketnom dijelu istraživanja čiji je dio rezultata prikazan u prethodnom poglavlju. Temeljem unaprijed pripremljenih pitanja održane su grupne diskusije koje su snimane i transkribirane, a poštovani su svi etički zahtjevi u vezi s provedbom i interpretacijom podataka iz istraživanja u pogledu kvalitativne analize sadržaja. Ukupno pet fokus grupa (s 4 do 5 sudionika) vodila je po jedna voditeljica koja je ujedno vodila bilješke koje su olakšale obradu podataka, osobito u pogledu slaganja sudionika jednih s drugima. Razgovori su u prosjeku trajali 90 minuta.

Rezultati

U odnosu na istraživačko pitanje kako studenti opisuju svoju spremnost na otkrivanje iskustava iz skrbi, pokazalo se da je za neke sudionike govorenje drugim osobama o životu u javnoj skrbi uobičajeno (*biti iz udomiteljstva je dio identiteta* (3); *nije to ništa čega bismo se trebali sramiti* (12)) ili pak navode da im je nestala potreba za govorenjem o skrbi, već su usmjereni na sadašnje teme (*udaja, faks, posao...* (6); *više je to pitanje dok si u skrbi i friško izašao, s vremenom manje, kad se naučiš poštovati...* (15)). No, mnogi sudionici ne govore o svom životu u skrbi i to osobito osobama s kojima nisu u bliskim odnosima (poznanicima, profesorima, šefovima) te umjesto toga dolazi do kofabulacije o prijašnjem životu (*morao sam izmišljati priče, npr. gdje sam išao na more, s kim... da me ne stave u grupu domskih...* (2); *da me ne povezuju s kriminalcima...* (19)). Osim

navedenog izbjegavanja predrasuda, kao razlozi skrivanju boravka u skrbi navode se prethodna iskustva kada su bili vrednovani temeljem tog obilježja (*gledaju me onda samo kroz to* (9)) i različiti strahovi (*moгу biti povrijeđena...* (9); *ljudi me ili sažaljevaju ili su iznenađeni i zbune se potpuno* (13); *bojim se da će me netko iskoristiti i zeznuti kad vidi da sam sam...* (11)). Nekolicina mladih iz skrbi govori drugima o svom životu u skrbi s određenom svrhom: da se pokaže kako je alternativna skrb pozitivna okolnost u njihovom životu (*Uspio sam usprkos teškoj životu.* (15)), prilikom traženja potvrde od drugih (*Nabrajam što sam doživio a onda što sam postigao, pa se oni posrame i meni dive* (8)). Kod nekih mladih iz skrbi radi se o govorenju pod određenim okolnostima, npr. ako ih netko izričito pita (*nikada ništa ne spominjem sam od sebe* (9)), odnosno doziranju kada i kome što reći, tj. nakon stjecanja povjerenja (*ne kažem nakon mjesec dana, čekam godinu, dvije ili manje, ovisi kakva je osoba...* (13); *birala sam kome ću što reći...* (12); *onima koji se dokažu i zasluže da im kažem...* (6); *prijateljima sam prvo govorio što je koji dom, kao jeste li vidjeli neki članak... i tako ih približim svemu tome...* (5)), ali i nakon što sebe pokažu kao osobu neovisno o statusu iskustva iz skrbi (*Prvo se dokažem u nekom području, a onda priznanje - da ne vrednuju po onom što jesam* (21)). Jedna sudionica navodi da sada govori više nego ranije (*Sada me ne mogu više povrijediti njihove reakcije...* (16)).

U odnosu na povezanost skrbi i identiteta (u pogledu završetka „karijere u skrbi“, odnosno procesa odvajanja od same skrbi, kada mlada osoba postaje „samo“ mlada odrasla osoba) dobili smo vrlo zanimljive uvide. Neke mlade osobe jasno iskazuju da se to prema njihovoj sadašnjoj percepciji neće nikada dogoditi. Mladi opisuju da su obilježeni za cijeli život (*sve se u životu na to nadovezuje i s tim je povezano, prijašnji život ne može biti izbrisan...* (12)) i da

je skrb dio identiteta (*život u skrbi ostavi pečat... (3); nisam samo iz skrbi, ali jesam jako iz skrbi, kad-tad te nešto oda... (22)*), zatim kroz osjećaj nesigurnosti (*ostao je dio mene kojem uvijek treba poticaj i potvrda (8)*) te da će prenositi iskustva u odraslo doba (*odgajat ću djecu kako su mene odgajali, bit ću šef kao moj ravnatelj (4)*). Dio mladih opisuje postupnu promjenu, odnosno kao dio identiteta i to kroz prihvaćanje prošlosti (*Pospremit ću u kutiju... (15)* odnos prema sebi (*počneš voljeti sebe, prestaneš gledati unatrag... (5)*) i razvojne čimbenike (*kao svaka mlada osoba kada joj dođe trenutak (11)*). Neki od njih opisuju znakove odrastanja u vezi s osobnim postignućima kao što su završetak obrazovanja ili kada postanu roditelji ili stvore svoju obitelj, odnosno kada nešto drugo postane važnije (*kad budem imala karijeru glumice (14); kada prioriteti budu drugačije posloženi, a sadašnjost važnija... (17)*), a troje mladih povezuje odrastanje s odvajanjem i od bioloških roditelja, iako na suprotan način od vršnjaka, odnosno, kada biološki roditelji prestanu tražiti pomoć od njih (*da me više ne gnjave i puste me na miru (19)*). Mladi također opisuju i obilježja same skrbi i izlaska koji olakšavaju tranziciju - ovisi o životnom putu mlade osobe (*lakše je onima koji su uspješniji nakon izlaska (20)*) zatim o obliku skrbi (*udomljeni ni ne trebaju odrastanje ako su ostali povezani s udomiteljima (9)*) te o duljini boravka u skrbi (*lakše onima koji u skrb ulaze kasnije i/ili borave kraće (17)*).

Sljedeći aspekt odnosio se na pitanje koliko su mlade osobe koje izlaze iz skrbi spremne tražiti pomoć u situacijama kada im je to potrebno. U tom pogledu pokazalo se da su neki mladi spremni tražiti pomoć dok je drugima to neprihvatljivo, odnosno postoje određene poteškoće u traženju i primanju pomoći nakon izlaska iz skrbi. Oni koji su spremni zatražiti pomoć opisuju sebe i druge osobe koje su u nevolji kao normalne osobe u potrebi

(*traže pomoć oni koji prihvaćaju da nisu supermeni... (16); svakom treba pomoć ponekad, svejedno odakle je i zašto (5)*) ili kroz oportunistički stav (*iskoristiti nevolju sebi u korist (3)*). S druge strane, nekim je mladima iz skrbi to vrlo neprihvatljivo, te imaju negativan stav prema traženju pomoći općenito (*Ne treba zdrava osoba tražiti pomoć - nužno je sam se dokazati (15)*), doživljaj samosažaljenja ili poniženja i nesamostalnosti (*onda sam slab... (19)*) ali i kao pitanje (ne)povjerenja povezano sa samim iskazivanjem statusa iskustva života u skrbi (*to je kao bumerang, ljudi će to iskoristiti... (18)*). Neovisno o temeljnom pozitivnom ili negativnom stavu, svi mladi govore o teškoćama u sustavu podrške nakon izlaska i to tako da govore o nedostupnim resursima osobito egzistencijalnom stresu zbog nedostatka financijske i stambene stabilnosti, manjku podrške od pružatelja skrbi i prekidu odnosa (*Izgubila sam kontakt, nitko me više nikada nije pitao kako sam (18)*), prijašnjim ponižavajućim iskustvima u traženju pomoći (*moramo dokazivati i moliti za sve (11)*), stoga pomoć treba biti ponuđena i dostupna po potrebi (*da nam se omogući u tišini kada to trebamo (7)*).

Sudionici su osmislili i niz poruka mladima iz skrbi koji namjeravaju studirati, kao i odgajateljima i drugim stručnjacima o tome kako pripremiti mlade za studiranje no koje su svakako primjenjive i općenito na pripremu mladih za izlazak iz skrbi i olakšavanje tranzicije u odraslo doba. Opće smjernice odnose se na važnost prethodnog znanja i priprema, značaj fakulteta za daljnji život i odabira studija prema interesu te nužnost dobrog i pravovremenog informiranja - o studiju, o pravima, iskustva starijih studenata iz skrbi (*Kad bih ja napravio prezentaciju, nema taj koji ne bi studirao... napisao bih dobre i loše strane. Pa loše je to da mu pokažem ljude koji sjede ispred kafića i piju, pa da mu pokažem ljude koji nemaju za kruh, pa*

da mu pokažem opet koji idu na studiranje (...) koji imaju novaca, imaju stipendiju, imaju priliku za napraviti nešto u životu (14); Neka se raspitaju što više mogu, makar unutar doma, makar ako znaju nekoga tko studira, a bio je u domu, pa bi im možda mogao dati informacije, znači o svemu... primit se posla... (1)). No, mladi prepoznaju i da su potrebna osobna obilježja studenta kao što su samopouzdanje, intrinzična motivacija - volja i interes za studiranjem, upornost i spremnost za traženje pomoći i podrške (Mora vjerovati u sebe, da to može, mora biti spreman na poraze, na padove i uspone, da ne odustane brzo (1);. Trebaš imat volju i želju za studiranjem i obrazovanjem, to ti je prvo, trebaš sebe kao osobu takvu htjet (7); Ali ako nije 100 % siguran, pričekaj koju godinu-dvije dok odrasteš, mozak se i malo više razvije, moždane vijuge itd. i vidiš što te najbolje usmjerava u tvom životu i da onda pokušaš i kreneš (9)).

Kao pozitivne aspekte studiranja smatraju priliku za razvoj novog identiteta te da se radi o opuštenijem periodu života (Opada ti ono da misliš da si dijete iz doma... Kada diplomiraš i misliš si - o gle, sad sam isto ko i drugi, imam svoju diplomu, sad ću bit bolji! (2)). Izazovi na koje budući studenti trebaju biti spremni unaprijed su nezavisnost i samostalnost, zahtjevnost studiranja i nužnost redovitog učenja, opasnost slobode ali i svijest o tome da studiranje nije garancija zaposlenja i uspjeha (da moraju sve sami (7) (svi se slažu)... da smanje malo tu zabavu, jer sve je to na početku super, vamo-tamo, nisi se zabavljao tak kad si išo u srednju, ali kad se jednom počnu zabavljat, teško je stat, tako da se ne zaleti baš u to (17)).

Zanimljive su i poruke koje mladi upućuju odgajateljima i stručnjacima u vezi s tim kako pripremiti mlade iz skrbi na studiranje i izlazak iz skrbi. U prvom redu preporučuje se usmjeriti se na individualne ta-

lente djece te dijete poticati na više, a ne podcjenjivati i omalovažavati djecu (Prije nego što bi htjeli upisati, ne ovisi to o njima nego o odgajateljima, trebalo bi u svakom domu napisati velikim slovima. Oslanjajte se na dječje potencijale prije svega - bilo da rezbari drvo, savršeno skuplja pčele, a ne da se koči ako ima 2 iz matematike (4); Ja bih savjetovala svakom pojedinačnom odgajatelju da pristupa svakom djetetu kao osobi, a ne kao... sendviču (svi se slažu) jer mi smo isto osoba s DNK-om, a ne sa salatam i salamom, ajmo te pripremit, ajmo te napraviti gotovim proizvodom (9); Ona je meni rekla da ne mogu imati više od 3, a isto danas kad me vidi, iznenađena je (7); neka na njih gledaju kao na svoje i neka iz njih izvuku ono najbolje (8)).

Važna je također i preporuka o tome da se stručnjaci i pružatelji skrbi (odgajatelji, udomitelji) trebaju aktivnije uključiti u pripremu i podršku mladima tijekom i nakon izlaska i planiranja života u pogledu pronalaska informacija o studiju, zatim kroz konkretnu pomoć djetetu (u učenju ili pronalasku literature ili ostvarivanju nekih prava), ali i davanjem savjeta o studiranju i izazovima koji stoje pred mladom osobom koja izlazi iz skrbi (Kad im netko izjavi od štićenika da želi ići jednog dana na fakultet, nekako da pomognu, možda da i oni ispituju sve, mogu li biti u studentskom domu, koliko bodova trebaju, što još, a ne da zapravo to dijete bude prepušteno samo sebi, da se samo raspituje, jer nismo svi komunikativni, otvoreni, neki su malo potišteniji, malo ih treba pogurnuti, malo im treba pripomoći više nego ostalima koji su otvoreniji, uputiti ih u njihova prava koja mi ostali ne znamo... (12)).

Rasprava

Iako je istraživanje provedeno s uglavnom ženskim sudionicama i to na prigodnom uzorku, što predstavlja ograničenje koje bi u budućim istraživanjima svakako trebalo

unaprijediti, dobivene su zanimljive spoznaje koje mogu pridonijeti razumijevanju procesa odrastanja studenata iz skrbi te razvoju sustava pripreme i podrške procesu tranzicije u odraslo doba i svih drugih mladih iz skrbi.

Alternativna skrb dio je identiteta studenata iz javne skrbi - bilo da oni od njega bježe ili ga ističu. Odrastanje za mlade iz skrbi znači i definiranje odnosa, ne samo prema vlastitim roditeljima i osobnoj povijesti, već i prema skrbi kao institucijskom roditelju, što je i vidljivo iz govorenja ili šutnje o tom dijelu života. Prethodna iskustava iz javne skrbi i doživljena stigmatizacija u ranijim periodima života utječu na stvaranje novih odnosa s drugim ljudima. No iskustva prekida oblika smještaja i diskontinuiteta u životu mladih iz skrbi mogu biti i prepreka razvoju osjećaja povezanosti s drugim osobama, osobito u vrijeme odrastanja, što može pridonositi lošijim psihosocijalnim ishodima (Ward, 2011). Perspektiva životnog puta prepoznaje povezanost između različitih životnih dijelova kroz vrijeme i izazova koji se aktualno događaju i isprepliću u životu mlade osobe. Mentalno zdravlje i kvaliteta života pretpostavljaju zadovoljavajuće odnose s drugima i samima sobom.

Prema Happeru, McCreadieu i Aldgateu (2006.) ono što najviše utječe na uspjeh djece i mladih iz skrbi jest imaju li uz sebe osobe kojima je stalo do njih, stabilnost, visoka očekivanja od drugih, ohrabrenje i podršku te sposobnost sudjelovanja i postizanja obrazovnih rezultata (ne nužno u visokom školstvu), o čemu govore i mladi u ovom istraživanju. Iznimno je važna uloga pružatelja skrbi i drugih stručnjaka socijalne skrbi u poticanju na obrazovanje i kroz povećanje očekivanja od mladih osoba iz skrbi za postizanje zadovoljavajućeg poslovnog ishoda u odrasloj dobi, što također mladi prepoznaju (Tilbury i sur., 2011; Flynn i Tessier, 2011). Koriste-

ći Bridgesova razdoblja promjene (2009.; prema Anghel, 2011) Anghel naglašava da su u pripremi mladih za izlazak iz skrbi (koja se može smatrati i procesom učenja o tome kako završiti dio života u skrbi i odrasti) ključne osobe upravo pružatelji skrbi - odgajatelji i udomitelji. Njihova je uloga osobito važna u prve dvije faze koje se odnose na stvaranje pozitivnih i zaštitnih uvjeta za razdoblje tranzicije - završetak starog identiteta ili ponašanja (priprema) i neutralna zona dekonstrukcije i transformacije (sam izlazak iz skrbi), dok u trećoj fazi novog početka uloga pružatelja skrbi kao vodiča slabi.

Spremnost na traženje pomoći i podrške, koja je potrebna svim mladima u ovom periodu života, povezana je sa slikom o sebi i načinom na koji je osoba pripremljena za izlazak iz skrbi i tranziciju u odraslo doba. Koncept nezavisnosti u sebi krije očekivanje autonomnosti i samoodrživosti, no čini se da ta očekivanja odmažu u pogledu pružanja pomoći osobama koje napuštaju skrb (Horrocks, 2002), što je vidljivo kod dijela mladih koji su sudjelovali u ovom istraživanju. Završetak karijere u skrbi za neke je vrlo neizvjestan proces, a za druge će nastupiti s vremenom ili s novim životnim ulogama i promjenama te je potrebno osvijestiti značaj toga i olakšati mladima integraciju iskustava iz skrbi na način koji pozitivno pridonosi tranziciji u odraslo doba. Franson i Storo (2011.) temeljem kvalitativnog istraživanja tranzicije mladih iz skrbi u odraslo doba predlažu tri modela tranzicije - završetak s prošlošću nakon izlaska, kontinuirana promjena i tranzicija kao način nošenja s rizikom daljnjih problema u životu. Kvalitativno istraživanje iz Rumunjske pokazalo je da mlade osobe često iskuse dvije različite ali povezane vrste tranzicije - socijalnu i psihološku (Dimma, Skehill, 2011). Očekuje se da rješavaju socijalnu tranziciju (pronađu smještaj, zaposle se, nađu nove prijatelje) dok

psihološki trebaju više vremena da završe prethodne odnose i razriješite pitanje separacije od samog sustava skrbi i/ili značajnih osoba s kojima su živjeli u skrbi.

Čini se da je i ovdje moguće grupirati mlade iz javne skrbi, koji su prema obrazovnom statusu u skupini otpornih, u tri skupine u vezi s pitanjima identiteta i spremnosti na traženje podrške. U jednoj su skupini one mlade osobe kod kojih je identitet povezan pozitivno s iskustvom skrbi (*Ja sam Hercules, ponosim se ovim što sam postigao nakon svega* (15)) ali te mlade osobe nisu sklone tražiti pomoć zbog osjećaja moći koja proizlazi iz potvrde o samostalnosti i uspješnosti. Pri tome postoji rizik zbog te manje spremnosti na traženje pomoći da je ne dobiju na vrijeme u situacijama krize, odnosno da je uopće ne zatraže. Naime, takav stav o vlastitoj snazi nakon teškoća može ograničiti i oštetiti neformalne socijalne mreže i odnose i načine na koje traže pomoć i podršku (Samuels, Pryce, 2008). Može se pretpostaviti da je otpornost u isto vrijeme snaga, ali i prepreka u traženju pomoći i podrške te je moguć zamor i iscrpljivanje osobnih resursa. Drugu skupinu čine mladi koji ne povezuju svoj prijašnji i sadašnji život (*Sada sam student, prije sam bio u javnoj skrbi* (9)) te najčešće nemaju potrebu za pomoći koju povezuju s prijašnjim iskustvima. Poricanje prethodnih iskustava i dijelova identiteta uz često skrivanje prošlosti pred drugima ukazuje i na želju za stvaranjem potpuno novog identiteta. Treću skupinu mladih iz skrbi čine oni koji o svojem boravku u javnoj skrbi rado govore kao o dijelu slike o sebi (*Javna skrb će uvijek biti značajan dio mene* (4)) i temeljem toga često žele i nadalje smatraju da zaslužuju pomoć. Kod tih je mladih izražena potreba za potvrdom od drugih, a moguće je i da se razvije i tzv. naučena bespomoćnost te je veća šansa za ostajanjem vezano uz sustav skrbi kao odrasla osoba.

Sve mlade osobe trebaju imati mogućnost postepene i podržane tranzicije iz skrbi prepoznajući različite faze tranzicije, uključivo i psihološki prostor i vrijeme za prihvaćanje promjena. Nužno je posvetiti značajniju pozornost pripremi mladih za izlazak iz skrbi i razvoju sustava podrške, ne samo u pogledu egzistencijalnih pitanja u periodu tranzicije u odraslo doba, već i u pogledu stvaranja odnosa s drugima i slike o sebi. Izlazak iz skrbi trebao bi biti sličan uobičajenom putu stasavanja mlade osobe u odraslu osobu i oni mladi koji prođu kroz taj proces na takav uobičajeni način, uz pomoć i podršku univerzalnih ali i specijaliziranih službi i usluga koje odgovaraju njihovim potrebama, imaju najveću šansu življenja ispunjenog života prema slobodnom izboru i vlastitom poimanju zadovoljstva i uspjeha. Boravkom u kvalitetnom obliku skrbi i razvijanjem stabilnih interpersonalnih odnosa uz dobru pripremu i podršku tijekom tranzicije u odraslo doba mladi su sposobni postajati sve neovisniji, ne u emocionalno izoliranom smislu, niti odvojeni od drugih, već premjestiti se i premostiti iz sustava skrbi i postići „običan“ identitet (Stein, 2012:175). Preduvjet toga svakako je izrada i provedba plana skrbi za dijete u alternativnoj skrbi (Laklija, Sladović Franz, 2013). Nakon kvalitetne procjene stručnjaka, a uz aktivnu participaciju djeteta, pravovremeno treba biti dogovoreno za što, kako i kada pripremati dijete te izraditi plan izlaska iz skrbi. U Hrvatskoj je pripremljen priručnik Okvirko koji nudi jasne upute o pripremi mladih koji izlaze iz različitih oblika alternativne skrbi (Kusturin, Maglica, Makvić, 2014). Program podrške nakon izlaska mladih iz skrbi tek treba razvijati na lokalnim, ali i na nacionalnoj razini, koji bi uzeo u obzir različite životne putove mladih iz skrbi te na diskretan ali dostupan način odgovorio na njihove specifične potrebe.

Literatura

1. Anghel, R. (2011). Transition within transition: how young people learn to leave behind institutional care whilst their careers are stuck in neutral. **Children and Youth Services Review**, 33, 12, 2526 – 2531.
2. Berridge, D., Dance, C., Beecham, J. i Field, S. (2008). **Educating Difficult Adolescence**. London: Jessica Kingsley Publishers.
3. Biehal, N. i Wade, J. (1996). Looking back, looking forward: care leavers, families and change. **Children and Youth Services Review**, 18, 4/4, 425 – 446.
4. Coleman, J. C. i Hendry, L. (1999). **The Nature of Adolescence**. London: Routledge.
5. Dimma, G. i Skehill, C. (2011). Making sense of leaving care: The contribution of Bridges model of transition to understanding the psycho-social process. **Children and Youth Services Review**, 33, 12, 2532 – 2539.
6. Dixon, J. (2008). Young people leaving care: health, well-being and outcomes. **Child and Family Social Work**, 13, 2, 207 – 217.
7. Flynn, J. R. i Tessier, G. N. (2011). Promotive and risk factors as concurrent predictors of educational outcomes in supported transitional living: extended care and maintenance in Ontario. **Children and Youth Services Review**, 33, 2498 – 2503.
8. Ford, T., Vostanis, P., Meltzer, H. i Godman, R. (2007). Psychiatric disorder among British children looked after by local authorities: comparison with children living in private households. **British Journal of Psychiatry**, 19, 319 – 325.
9. Franson, E. i Storro, J. (2011). Dealing with the past in the transition from care: a post-structural analyses of young people's accounts. **Children and Youth Services Review**, 33, 12, 2519 – 2525.
10. Gilligan R. (2001). **Promoting Resilience: a Resource Guide on Working with Children in the Care System**. London: BAAF.
11. Gilligan R. (2009). **Promoting Resilience: Supporting Children and Young People who are in Care, Adopted or in Need**. London: BAAF.
12. Happer, H., McCreadie, J. i Aldgate, J. (2006). **Celebrating Success: What Helps Looked After Children Succeed**. Edinburgh: Edinburgh Social Work Inspection Agency.
13. Hart, A. (1984). Resources for Transitions from Care. **Leaving Care – Where?** Conference Report. London: National Association of Young People in Care.
14. Höjer, I. i Sjöblom, Y. (2011). Procedures when young people leave care: Views of 111 Swedish social services managers. **Child and Youth Services Review**, 33, 2452–2460.
15. Horrocks, C. (2002). Using life-course theory to explore the social and developmental pathways of young people leaving care. **Journal of Youth Studies**, 5, 3, 325 – 335.
16. Howe, D. (2005). **Child Abuse and Neglect: Attachment, Development and Intervention**. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
17. Jackson, S. i Cameron, C. (2011). **Final reports of the YIPPEE project, WP12, Young People from a public care Background: Pathways to Further and Higher Education in Five European Countries**. London: Thomas Coram Research Unit, Institute of Education, University of London.

18. Jones, R., Everson-Hock, E. S. i Papaioannou, D. (2011). Factors associated with outcomes for looked after children and young people; a correlates review of the literature. **Child: care, health and development**, 37, 5, 613 – 622.
19. Kusturin, S., Maglica, T. i Makvić, K. (2014). **Okvirko - priručnik za osnaživanje mladih u procesu izlaska iz alternativne skrbi**. Zagreb: Udruga Igra.
20. Laklija, M. i Sladović Franz, B. (2013). **Individualni plan skrbi za dijete u udmi-teljskoj obitelji**. Zagreb: Sirius.
21. Mendes, P. i Moslehudin, B. (2006). From dependence to Interdependence: Towards Better outcomes for Young People Leaving State Care. **Child Abuse Review**, 15, 110 – 126.
22. Mendes, P., Johnson, G. i Moslehudin, B. (2011). Effectively preparing young people to transition from out-of-home care. **Family Matters**, 89, 61 – 70.
23. Morgan, D. L. (1988). **Focus groups as qualitative research**. Newbury Park, CA: Sage.
24. Newman, T. (2004). **What works in Building Resilience?** Barkingside: Barnado's.
25. Pinkerton, J. (2006). Developing a global approach to the theory and practice of young people leaving state care. **Child and Family Social Work**, 11, 191 – 198.
26. Samuels, G. M. i Pryce, J. M. (2008). „What doesn't kill you makes you stronger“: survivalist self-reliance as resilience and risk among young adults aging out of foster care. **Children and Youth Services Review**, 30, 1198 – 1210.
27. Schofield, G. (2001). Resilience and family placement: a lifespan perspective. **Adoption and Fostering**, 25, 3, 6 – 19.
28. Schofield, G. i Beek, M. (2006). **Attachment Handbook for Foster Care and Adoption**. London: BAAF.
29. Sinclair, I., Baker, C., Wilson, K. i Gibbs, I. (2005). **Foster Children, Where they go and how they get on**. London: Jessica Kingsley Publishers.
30. Sladović Franz, B. i Branica, V. (2013). The relevance and experience of education from the perspective of Croatian youth in-care. **European Journal of Social Work**, 16, 1, 137 – 152.
31. Sladović Franz, B., Branica, V. i Urbanc, K. (2014). **Izazovi studiranja i podrške studentima odraslima u javnoj skrbi u Hrvatskoj**. Predavanje održano na Okruglom stolu Ureda za podršku studentima u nepovoljnom položaju Sveučilišta u Zagrebu, lipanj, 2014.
32. Stein, M. (2012). **Young people leaving care**. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
33. Tilbury, C., Creed, P., Buys, N. i Meegan, C. (2011). The school to work transition for young people in state care: perspectives from young people, carers and professionals. **Child and Family Social Work**, 16, 345 – 352.
34. Wade, J. i Dixon, J. (2006). Making a home, finding a job: investigating early housing and employment outcomes for young people leaving care. **Child and Family Social Work**, 11, 3, 199 – 208.
35. Wade, J., Biehal, N., Farrelly, N. i Sinclair, I. (2011). **Caring for Abused and Neglected Children: Making the Right Decisions for Reunification or Long-term Care**. London: Jessica Kingsley Publishers.
36. Ward, H. (2011). Continuities and discontinuities: issues concerning the establishment of a persistent sense of self among care leavers. **Children and Youth Services Review**, 33, 12, 2512 – 2518.

Transition to adulthood of children and youth in alternative care

Summary

Transition to adulthood is a very demanding process for children and youth with alternative care experiences, separated from their biological families, because they are often left without formal support and functional social network while facing numerous challenges of independent life. Basic theoretical concepts on care-leaving process and characteristics of the transition to adulthood specific for this group of youth are presented in introduction. Qualitative research results from focus groups undertaken in five university cities with 23 students with in-care experiences are presented concerning following themes: the willingness to disclose care experiences, coherence of care and identity, readiness for seeking support, and recommendations on how to prepare in-care youth for care-leaving and studying. The process of transition includes defining of the relationship to care itself as an institutional parent, which can be seen in disclosing or keeping silent in front of others about that part of the student's life. Previous alternative care experiences and stigmatisation experienced in the earlier periods of life influence the willingness to disclose care experiences and the process of building new relationships with other people. The readiness to seek help and support is connected with self-concept and the way the young person was prepared for care leaving and transition to adulthood, so three different tendencies can be perceived: accepting the care as very empowering experience after which no help is needed, denying any connection of previous care experiences with actual life circumstances and the need for help,

and emphasising the care experiences as an important part of identity and help seeking. Students gave some recommendations to future in-care students, care providers and other professionals on how to prepare young people for studying, care-leaving in general and facilitating the transition to adulthood.

Key words: alternative child care, maturing, in-care students, identity

Unapređenje alternativne skrbi za djecu: preporuke udomitelja, odgajatelja i stručnjaka iz centara za socijalnu skrb

PRETHODNO PRIOPĆENJE

Sažetak

Najbolji interes djeteta primarno je načelo kojim bi se stručnjaci trebali voditi tijekom skrbi o djeci - za vrijeme kad je dijete u obitelji, kod izdvajanja djeteta iz obitelji te za vrijeme smještaja u alternativnoj skrbi, pa tako i po izlasku djeteta iz skrbi. Rad se bavi unapređenjem alternativne skrbi za djecu iz perspektive odgajatelja, udomitelja i stručnjaka iz centara za socijalnu skrb, a u vidu zaštite najboljeg interesa djeteta. Najbolji interes djeteta kriterij je rada koji se u naše zakonodavstvo uvodi ratifikacijom Konvencije o pravima djeteta, gdje se navodi kao jedno od četiriju temeljnih načela. Udomitelji, odgajatelji i stručnjaci iz socijalne skrbi preporuke za unapređenje alternativne skrbi za djecu vide u poboljšanju prostornih uvjeta, uvjeta rada, određenim kadrovskim promjenama i većem zapošljavanju stručnjaka, poboljšanju kvalitete i opsega edukacija za udomitelje, odgajatelje i stručnjake, ali i u snažnijoj suradnji svih dionika socijalne skrbi za djecu i mlade. Unapređenjem skrbi za djecu i očuvanjem najboljeg interesa djeteta tijekom skrbi svakako bi se povećala

kvaliteta života i zdravlje djece koja se na smještaju nalaze izvan vlastite obitelji.

Ključne riječi: najbolji interes djeteta, udomiteljstvo, ustanove socijalne skrbi, stručnjaci iz centara za socijalnu skrb, djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Uvod

Područje skrbi za djecu jedno je od najizazovnijih područja socijalne skrbi, kao i područje u kojem se stručnjaci susreću s brojnim etičkim dilemama. U Republici Hrvatskoj djeci i mladima skrb izvan vlastite obitelji može se pružati kroz različite institucijske i izvaninstitucijske oblike skrbi: domovi socijalne skrbi, centri za pružanje usluga u zajednici, obiteljski domovi, udomiteljske obitelji te organizirano stanovanje. U području skrbi za djecu u posljednjih desetak godina naglasak je stavljen na pravo djeteta na život u obiteljskom okruženju i pravo na život u primarnoj lokalnoj sredini, što predstavlja ishodišta za provođenje politika deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi u centre za pružanje usluga u zajednici. Tako se

zakonima i službenim dokumentima Vlade Republike Hrvatske i nadležnog ministarstva (Strategija razvoja sustava socijalne skrbi 2011. - 2016., Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. - 2016. (2018.) itd.) naglašava nužnost provođenja procesa deinstitucionalizacije uz povećanje dostupnosti i opsega kvalitetnih socijalnih usluga u zajednici. Kako bi proces deinstitucionalizacije bio uspješan u svojoj realizaciji, svakako je nužno raditi na povećanju kvalitete institucijskih i izvaninstitucijskih oblika skrbi za djecu i mlade.

Bez obzira na oblik smještaja izvan vlastite obitelji, najbolji interes djeteta treba biti primarno načelo i polazište za sve odluke i intervencije stručnjaka koje se tiču djeteta, što se navodi i u 3. članku Konvencije o pravima djeteta: „U svim akcijama koje u svezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, mora se prvenstveno voditi računa o interesima djeteta” (Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2001:2). Najbolji interes djeteta koncept je koji je apstraktan te se njegova otvorenost u određivanju često spominje kao glavna kritika samog koncepta, budući da nedostaju specifične smjernice za donositelje odluka koje se tiču djece. Važno je naglasiti kako bi adekvatna definicija pojma *najbolji interes djeteta* trebala biti ona koja bi uključivala perspektivu djece u samom određenju, odnosno ona prema kojoj interes djeteta znači donošenje odluke u skladu s onim što bi dijete za sebe odlučilo kada bi za to bilo sposobno (Hrabar, 2005). Stoga je važno, osim uključivanja perspektive odraslih koji su djetetu najbliži, djecu i mlade uključivati u istraživanja kako bi se istražila njihova perspektiva.

Rezultati dosadašnjih istraživanja smještaja djece u domovima i u udomiteljskim

obiteljima pokazuju kako postoje određene poteškoće koje su zajedničke neovisno o obliku skrbi za djecu. Tu spadaju: prostorni uvjeti, nedostatak stručnih djelatnika u centrima za socijalnu skrb, potreba za većom suradnjom s lokalnom zajednicom i sl. (npr.: Sladović Franz, 2004; Ivković, Žižak, 2010; Laklija, 2011; Vejmelka, Sabolić, 2015).

Prilikom unapređenja kvalitete alternativne skrbi za djecu poželjno je da se u obzir uzme perspektiva svih relevantnih aktera. Uz djecu, koja su zasigurno najznačajniji izvor podataka o svom životu, izrazito je značajna i perspektiva odraslih s kojima djeca svakodnevno borave. Cilj rada je iznijeti preporuke za unapređenje skrbi za djecu, iz perspektive odgajatelja iz domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, udomitelja i stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva u centrima za socijalnu skrb, s naglaskom na važnost očuvanja djetetova najboljeg interesa.

Skrb za djecu u Hrvatskoj

Prema posljednjem dostupnom godišnjem izvješću iz 2014. godine u Republici Hrvatskoj djeluje 14 državnih i 3 nedržavna doma za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi, a osim njih, skrb djeci i mladima bez odgovarajuće roditeljske skrbi pružaju i druge pravne osobe koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi za djecu i mlade punoljetne osobe bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Osim institucijskih oblika smještaja, djeci i mladima bez odgovarajuće roditeljske skrbi, skrb se pruža i u udomiteljskim obiteljima, obiteljskim domovima te kroz organizirano stanovanje. Kao što je vidljivo iz tablice 1, u Republici Hrvatskoj omjer institucijskog i izvaninstitucijskog oblika smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi na kraju 2014. godine iznosi 39,11 % naprama 60,99 % u korist izvaninstitucijskog oblika smješta-

Tablica 1. Skrb za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi u 2014. godini

	Broj djece i mladih na smještaju ¹
Državni domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi	850
Nedržavni domovi za djecu i mlade punoljetne osobe bez odgovarajuće roditeljske skrbi	205
Druge pravne osobe koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi za djecu i mlade punoljetne osobe bez odgovarajuće roditeljske skrbi	204
INSTITUCIJSKA SKRB, UKUPNO:	1 259
Udomiteljske obitelji	1 729
Obiteljski dom	152
Organizirano stanovanje	79
IZVANINSTITUCIJSKA SKRB, UKUPNO:	1 960

Izvor: Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2015²

ja, što i dalje nije u skladu s postavljenim omjerom od 20 % : 80 % u korist izvaninstitucijskog oblika smještaja i Planom transformacije i deinstitucionalizacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010). S obzirom na veliki porast od oko 11 % većeg broja smještene djece i mladih bez odgovarajuće roditeljske skrbi u institucijskim oblicima skrbi te porast od oko 11 % većeg broja smještene djece i mladih u izvaninstitucijskim oblicima skrbi od 2010. do 2014. godine (Vejmelka, Sabolić, 2015), potrebno je raditi na jačanju kapaciteta i resursa domova za djecu i daljnjem razvoju njihovih potencijala, kao i jačanju izvaninstitucijskih oblika skrbi, odnosno daljnjem razvoju specijaliziranog udomiteljstva te uvođenju novih,

kvalitetnih socijalnih usluga u zajednici, a u vidu očuvanja najboljeg interesa djece u skrbi.

Najbolji interes djeteta i preporuke za unapređenje alternativne skrbi

U publikaciji Vijeća Europe pod nazivom Prava djece u skrbi i u riziku (2006) u temeljnim načelima ističe se da bi smještaj djeteta trebao biti iznimka koja poštuje najbolji interes djeteta te se nalaže djetetova socijalna integracija i reintegracija u što kraćem roku. Bez obzira na oblik smještaja, djetetu se trebaju osigurati njegova fundamentalna prava (prehrana, higijena, adekvatni uvjeti stanovanja i sl.), a uz navedeno bi se za smještaj djeteta trebao izabrati onaj najbliži njegovom dotadašnjem prebivalištu, kako bi moglo održati postojeću socijalnu mrežu te kontakt s vlastitom obitelji (Vijeće Europe, 2006). U praksi socijalne skrbi za djecu često se nailazi na brojne poteškoće te se stručnjaci susreću s brojnim dilemama, a one

¹ Podaci se odnose na broj korisnika – stanje s danom 31. 12. 2014. godine.

² Podaci su preuzeti iz sljedećih izvora: Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2014.; Godišnje statističko izvješće o primjenjivim pravima socijalne skrbi u 2014.; Godišnje statističko izvješće o zaposlenicima u ustanovama socijalne skrbi u 2014. (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2015).

se razlikuju ovisno o vremenskom okviru donošenja odluke – prije izdvajanja djeteta, tijekom izdvajanja djeteta iz obitelji, tijekom smještaja u skrbi te nakon izlaska djeteta iz skrbi.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE KOD POSTUPANJA PRIJE IZDVAJANJA DJETETA IZ OBITELJI

Pri donošenju odluka koje se tiču djeteta u sustavu socijalne skrbi, pogotovo odluke o izdvajanju djeteta iz obitelji, stručnjacima se nameće pitanje kada je zapravo pravo vrijeme za to. Kako odlučiti je li i kada u djetetovu najboljem interesu oduzeti mu pravo na život s obitelji te presuditi u korist prava na zaštitu, odnosno smještaj u skrbi. Djetetu kojemu je uskraćeno pozitivno funkcioniranje i psihosocijalni rast u vlastitoj obitelji i iz obiteljskog okruženja je izdvojeno zbog njegove dobrobiti država mora pružiti adekvatnu podršku i posebnu zaštitu kako bi se što više ublažile posljedice (Vejmelka, Sabolić, 2015). U našoj praksi nerijetko je prisutan model „spašavanja djece“ naspram modela „podrške obitelji“ (Ajduković, 2004), što znači da izostaje pravovremena i prikladna podrška obitelji prije izdvajanja djeteta, te se dijete izdvaja iz obitelji, traži se smještaj u skrbi, a pomoć i podrška roditeljima često izostaju i nakon smještaja djeteta u skrbi, što dodatno otežava povratak djeteta u vlastitu obitelj. U bilo kojem slučaju koji se veže uz dijete važna je pravovremenost odluke i prikladna reakcija stručnjaka koje moraju biti u skladu s djetetovim najboljim interesom, a stručnjaci bi se prilikom donošenja odluke koja se veže uz dijete trebali voditi sljedećim pitanjima: 1) Koju odluku treba donijeti?; 2) Koje su opcije?; 3) Koje su informacije potrebne da bi se olakšalo donošenje odluke?; 4) Koje su moguće posljedice svake opcije?; 5) Koliko je vjerojatna svaka posljedica?; 6) Koji su »za i protiv« svake posljedice (koja je njihova očekivana korisnost)?; 7) Što je

konačna odluka? (Sladović Franz, 2011). Presudno je da osobe koje će pružati skrb djetetu izvan njegove vlastite obitelji već prije smještaja djeteta budu upoznate s valjanim i istinitim podacima o djetetu kako bi mu se mogao osigurati adekvatan oblik skrbi te izraditi individualan plan rada za dijete, a u svrhu očuvanja njegova najbolja interesa.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE KOD POSTUPANJA TIJEKOM IZDVAJANJA DJETETA IZ OBITELJI

Tijekom procesa izdvajanja djeteta iz obitelji također je važno voditi brigu o njegovom najboljem interesu te je, s obzirom na njegovu dob i kognitivne sposobnosti, važno da dijete bude upoznato sa svim važnim informacijama, što podrazumijeva i participaciju djeteta u donošenju odluka od njegova vlastita interesa. Pravo na participaciju, dakle, da izrazi svoje mišljenje o stvarima koje ga se tiču, dijete također ima po Konvenciji. Nadalje, kada se djetetu u njegovoj primarnoj obitelji ne može osigurati potrebna skrb, tada skrb o djetetu preuzimaju druge odrasle osobe, po mogućnosti u okruženju obiteljskog tipa. Ako se dijete smješta u udomiteljsku obitelj bitno je pokušati pronaći srodnike ili poznanike, kako bi se djetetu olakšala ionako stresna situacija. U slučaju smještanja u ustanovu potrebno je pronaći adekvatnu ustanovu, odnosno dom koji odgovara specifičnim potrebama djeteta. Najprikladnije je kada se dijete, ako je to u njegovu interesu, može održati u primarnoj lokalnoj zajednici, kako bi održalo postojeće socijalne veze, odnosno kako bi ostalo pohađati istu školu te zadržalo kontakte s prijateljima i vršnjacima. Nažalost, kod nas je u praksi dostupnost slobodnog mjesta u ustanovi ponekad jedini kriterij za smještanje djeteta te nema mogućnosti za kvalitetan „matching“ (Sladović Franz, 2004).

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE KOD POSTUPANJA TIJEKOM SMJEŠTAJA DJETETA U SKRBI

Vijeće Europe (2006) identificiralo je specifična prava djece koja su na smještaju izvan vlastitih obitelji. U istoj publikaciji navedene su i smjernice i standardi kvalitete koji osiguravaju implementaciju spomenutih temeljnih principa i specifičnih prava. Ti standardi obuhvaćaju napatuk da bi za smještaj djeteta trebalo izabrati najbliži smještaj djetetovu dotadašnjem prebivalištu, kao i da bi se kontakti s roditeljima trebali odvijati redovito (Vijeće Europe, 2006). Institucijski smještaj trebao bi imati mogućnosti da smještaj djetetu osigura kroz jedinice obiteljskog tipa. Uz navedeno, važno je da su djeci u skrbi osigurani uvjeti koji dopuštaju kontinuitet obrazovnog i prikladnog emocionalnog odnosa između osoblja i djece, a posebno kroz stabilnost osoblja (kontinuirano prisustvo, izbjegavanje transfera osoblja) (Sladović Franz, Kregar Orešković, Vejmelka, 2007), ali i kontinuitet educiranja i usavršavanja osoba koje skrbe o djeci (odgajatelj, udomitelj).

Europska komisija u okviru programa Daphne (2007) pokrenula je studiju "Istraživanje o broju i obilježjima ugrožene djece mlađe od tri godine u institucijama" koju su zajedno proveli Ured Svjetske zdravstvene organizacije za Europu i sveučilište u Birminghamu, a temeljna preporuka koja je proizašla iz istraživanja naglašava kako nijedno dijete mlađe od 3 godine ne smije biti smješteno u instituciju bez svog roditelja/primarnog skrbnika, budući da su pod rizicima koji obuhvaćaju poremećaj privrženosti, razvojno zaostajanje i neuralnu atrofiju mozga u razvoju. Uz sve navedeno, zanemarivanje i šteta koja nastaje zbog izostanka roditeljske skrbi ekvivalentni su nasilju prema malom djetetu (Browne, 2009). Rezultati nekih istraživanja koji su dali nešto optimistič-

niju prognozu za kognitivni razvoj ponešto ohrabruju, uz sugestiju da rana intervencija može rezultirati oporavkom (Vejmelka, 2012) te da su poremećaji uglavnom reverzibilni ako se premještanje natrag u obitelj dogodi unutar 6 mjeseci. Stoga je bitno da smještaj djece u institucijama bude kratkotrajan i privremen te da se djetetu što prije osigura njegovo pravo na život u obiteljskom okruženju (vlastita obitelj, udomiteljska obitelj).

Tijekom smještaja djeteta u udomiteljskoj obitelji važno je osigurati i kontinuitet pomoći i podrške za dijete i za udomitelje. Pomoć i podršku udomiteljima i udomljenoj djeci pružaju centri za socijalnu skrb, organizacije civilnog društva u području udomiteljstva, kao i njihova neformalna socijalna mreža (Sabolić, Vejmelka, 2015). Osim obveznog osposobljavanja prije dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva, udomiteljima je važno osigurati dodatne edukacije s obzirom na specifičnosti djeteta na smještaju te poticati razvoj specijaliziranog udomiteljstva. Važno je udomiteljima osigurati kvalitetnu i kontinuiranu stručnu pomoć i podršku, kako putem centara za socijalnu skrb, tako i kroz različite aktivnosti i socijalne usluge koje pružaju udruge u području udomiteljstva, a s ciljem unapređenja udomljavanja i očuvanja najboljeg interesa djeteta.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE NAKON SMJEŠTAJA DJETETA U SKRBI

Za djecu u skrbi vrlo je izazovan izlazak iz skrbi, koji za njih može biti stresan i problematičan, bilo da se radi o povratku u vlastitu obitelj ili započinjanju samostalnog života. Važno je zajedno s djetetom ili mladom osobom koja je pred izlaskom iz skrbi sastaviti plan, upoznati ga s mogućnostima i načinima ostvarivanja dostupne pomoći i podrške, a posebice ako započinje samostalan život. Kao dobar primjer prakse izrade plana pomoći i pružanja po-

drške djetetu prilikom izlaska djece i mladih iz skrbi navedimo OkvirKO – priručnik za osnaživanje mladih u procesu izlaska iz alternativne skrbi koji se temelji na aktivnoj participaciji mladih te pružanju koordinirane i kontinuirane podrške mladima u posljednjoj godini života u skrbi i tijekom prve godine nakon izlaska iz skrbi, a u njegovoj izradi sudjelovalo je 79 stručnjaka, 53 mladih i 10 udomitelja, kako bi završni materijal bio usklađen s teorijom, praksom i potrebama korisnika (Udruga Igra, 2016).

Pregled navedene relevantne literature, statističkih izvješća i rezultata dosadašnjih istraživanja svakako ukazuju na važnost i nužnost kvalitetnijeg provođenja mjera deinstitutionalizacije i razvoja kvalitetnih socijalnih usluga u zajednici, kao i potrebe za unapređenjem cjelokupne skrbi (institucijske i izvaninstitucijske) za djecu, a u vidu očuvanja najboljeg interesa djeteta.

Metodologija

Cilj rada je saznati koje su mogućnosti unapređenja sustava alternativne skrbi za djecu s ciljem zaštite najboljeg interesa djeteta iz skrbi iz perspektive odgajatelja, udomitelja i socijalnih radnika.

Podaci su prikupljeni kvalitativnim metodama: polustrukturiranim intervjuom te upitnikom s otvorenim pitanjima. Združena analiza uključila je izvještaje triangulirajući izvore podataka kako bi se postigao cjelovitiji uvid u preporuke za unapređenje sustava od relevantnih sugovornika.

Za analizu su korišteni odgovori udomitelja ($N = 6^3$), stručnjaka iz centara za socijalnu skrb ($N = 6$) te odgajatelja iz domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ($N = 6$). U ovom slučaju triangulacija je podrazumijevala korištenje izvjava sudi-

onika iz dvaju prethodno provedenih kvalitativnih istraživanja koja su u djelu istraživanja uključila isto istraživačko pitanje (Preporuke sustava skrbi za djecu iz njihove perspektive). Za ovo istraživanje analizirani su odgovori odgajatelja u domovima, udomitelja i stručnjaka na to pitanje. Stručnjaci i udomitelji dolaze iz 3 centra za socijalnu skrb (Zagreb, Bjelovar, Varaždin), a odgajatelji iz 6 domova za djecu (Zagreb, Karlovac, Split, Lipik, Lovran i Selce). Budući da se ovom istraživanju zapravo radi o analizi već prikupljenih podataka obrađenih u prethodnim istraživanjima, više o metodološkim istraživačkim postupcima moguće je provjeriti u već objavljenim radovima⁴. Za ovu analizu izabrano je 6 odgovora odgajatelja iz različitih domova kako bi se pridonijelo regionalnoj raznolikosti, koji su sadržavali odgovore s najviše informacija i čije izvještaje su prevladavale u već spomenutoj, prethodno objavljenoj analizi. Odgovori na spomenuto istraživačko pitanje sumirani su, a zatim analizirani tematskom analizom, široko korištenom metodom za kvalitativnu obradu podataka u društvenim znanostima, i to kroz 6 unaprijed određenih koraka, od upoznavanja s podacima kroz ponovljena iščitavanja, preko definiranja tema, do produkcije izvještaja o rezultatima (Braun, Clarke, 2006). Ovime se pristupilo novoj razini analize koja uključuje multiperspektivni prikaz podataka dobiven triangulacijom izvora podataka. Iako podaci nisu prikupljeni u sklopu većeg istraživačkog projekta, već odvojenim istraživanjima, s obzirom na to da se radi o odgovorima na isto istraživačko pitanje, opravdano je koristiti različite izvore podataka koji mogu pridonijeti cjelovitijem razumijevanju perspektiva uključenih sudionika.

³ U istraživanju Vejmelka i Sabolić (2015) sudjelovao je 71 odgajatelj iz svih 14 državnih domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, a za potrebe ovog rada u analizi su korištene izvještaje 6 sudionika

⁴ Više o metodama prikupljanja podataka i sudionicima dostupno u prethodnim priopćenjima Sabolić, Vejmelka, 2015. i Vejmelka, Sabolić, 2015).

Tema	ODGAJATELJI	UDOMITELJI	STRUČNJACI
Prostorni uvjeti	Poboljšanje opremljenosti doma Poboljšanje uređenja ustanove	Potreba za promjenom pravilnika kojim se uređuju stambeni uvjeti za smještaj u udomiteljsku obitelj	Potreba za promjenom zakonskog okvira za stambene uvjete za udomitelje
Kadrovske promjene	Zapošljavanje većeg broja stručnjaka Potreba za rasterećenjem odgajatelja	Potreba za povećanjem broja stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva	Potreba za povećanjem broja stručnjaka
Izmjene u radnim uvjetima	Uvođenje beneficiranog radnog staža	Plaćanje doprinosa od strane države Priznavanje udomiteljstva kao zanimanja, posla, struke	Profesionalizacija udomiteljstva
Potreba za supervizijom i edukacijama	Potreba za stručnim usavršavanjem odgajatelja Potreba za supervizijama	•	Potreba za supervizijama Povećanje opsega i dostupnosti edukacija za udomitelje
Očekivanja od lokalne zajednice	Poboljšanje suradnje s volonterima Poboljšanje suradnje s lokalnom zajednicom	•	Određeni prioriteti za djecu od strane lokalne zajednice
Očekivanja od države i sustava socijalne skrbi	Poboljšanje suradnje s državnim službama i institucijama Unapređenje postupka prijema u ustanovu	Povećati naknade udomiteljima Potreba za promjenom regulacije udomiteljstva s obzirom na dob udomitelja	Napraviti državnu web-stranicu udomiteljstva Napraviti registar udomitelja Prestrukturiranje naknada
Nove inicijative i organizacijski oblici skrbi za djecu	Potreba za osnivanjem prijelazne skupine za korisnike koji čekaju premještanje u drugu ustanovu Aktiviranje stambene zajednice Razvijanje aktivnosti unutar doma	Promidžba i poticanje udomiteljstva	Izdvajanje udomiteljstva u posebnu instituciju Privatne agencije u dogovoru s državom Informiranje i jačanje svijesti o važnosti udomiteljstva
Specifične potrebe određenog oblika skrbi	Potreba unapređenja međuljudskih odnosa Poboljšanje suradnje s obitelji djeteta	•	Veća uloga procjene stručnjaka u procesu udomljavanja

PROSTORNI UVJETI

Dok odgajatelji iz domova ističu kako vide potrebu za poboljšanjem opremljenosti i uređenja domova te oko toga imaju konkretne preporuke, udomitelji i stručnjaci zalažu se za promjenu zakonodavnog okvira, odnosno promjenu pravilnika kojim se uređuju stambeni uvjeti za smještaj u udomiteljsku obitelj, budući da trenutno uređenje navedenog pravilnika znači dodatna ograničenja i materijalne troškove za udomitelje. Tako udomitelji i stručnjaci ističu primjer da u udomiteljskim obiteljima djeci nije dozvoljeno spavati u krevetima na kat, a u gradskim se stanovima često javlja nedostatak stambenog prostora, što značajno otežava mogućnost udomljavanja djece u urbanim područjima. Do istih zaključaka došli su i Ivković i Žižak (2010) navodeći kako su u Gradu Zagrebu brz stil života i stambena skučenost neke od poteškoća daljnjeg širenja udomiteljstva. Stoga je potrebno raditi na promjenama pravilnika kako bi uvjeti za udomljavanje bili fleksibilniji, uz pridavanje većeg značaja i važnosti slobodne procjene stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva.

Nadalje, djeci i mladima u institucijama prije svega bi se trebao osigurati adekvatno uređen i opremljen prostor stanovanja, a osim osnovnih stambenih uvjeta, odgajatelji su istaknuli i nedostatak računala i nedostupnost interneta djeci. Računalna pismenost i medijski odgoj važni su zbog odgovornog biranja medijskog sadržaja, pristupa informacijama, ali i radi veće konkurentnosti na tržištu rada. Stanovanje u adekvatno opremljenom prostoru, kao i pristup informacijama, temeljna su ljudska prava, stoga se treba raditi na poboljšanju prostornih uvjeta, kao i većoj dostupnosti računala i interneta, a u vidu zaštite najboljeg interesa djece.

KADROVSKE PROMJENE

Odgajatelji, udomitelji i stručnjaci ističu potrebu za povećanjem broja zaposlenih

stručnjaka u skrbi za djecu, a uz navedeno, javlja se i problem prekomjernih administrativnih poslova i birokratizacije, što znatno smanjuje vremenske mogućnosti za direktan rad s korisnicima. Uz navedeno, udomitelji ističu kako je potrebno povećati broj praktikanata – volontera u udomiteljskim obiteljima, kako bi poslužili kao produžene ruke centrima za socijalnu skrb. Stručnjaci koji rade na poslovima udomiteljstva također su iskazali nezadovoljstvo uvjetima rada, upravo zbog premalog broja zaposlenih stručnjaka, slikovito se izrazivši da zbog premalo vremena imaju dojam da samo „gase požare“, umjesto da njihov rad funkcionira na načelu prevencije i rane intervencije (Sabolić, Vejmelka, 2015). Ivković i Žižak (2010) navode kako su udomitelji u Hrvatskoj pretežno zadovoljni suradnjom s centrima za socijalnu skrb, no i da predlažu veću zainteresiranost te bolju dostupnost djelatnika centara za socijalnu skrb. U skladu s time navedimo i da rezultati brojnih istraživanja (Börjeson, Håkansson, 1990, prema Killen, 2001) pokazuju da je cjelokupna kvaliteta udomiteljstva bolja što su češći kontakti udomitelja i socijalnih radnika te što je njihov odnos kvalitetniji. Mišljenja smo da uzroke smanjenih kontakata i slabe dostupnosti koji su prepoznati u nekim istraživanjima (pr.: Ivković, Žižak, 2010), ne treba tražiti u endogenim (čimbenicima na strani socijalnih radnika), već u egzogenim čimbenicima kao što su manjak stručnih radnika centara za socijalnu skrb te birokratsku preopterećenost papirologijom i administrativnim poslovima, pa shodno tome i manjku vremena za uspostavljanje kvalitetnih odnosa, kako s udomiteljem, tako i s udomljenim djetetom.

Shodno navedenom, svakako je nužno raditi na povećanju broja zaposlenih stručnjaka, kako u domovima, tako i u centrima za socijalnu skrb, kako bi se rasteretilo odgajatelje i stručnjake koji rade na poslo-

vima udomiteljstva te se unaprijedila kvaliteta njihova rada, ali i cjelokupne skrbi za djecu.

IZMJENE U RADNIM UVJETIMA

Osim u iskazivanju potreba za novim zaposlenima, sudionici se slažu da rad s djecom traži posebno promišljanje i izmjene u radnom pravu osoba koje o njima skrbe u sustavu socijalne skrbi, bilo da se radi o institucijskom ili izvaninstitucijskim oblicima smještaja. Tako odgajatelji ističu kako bi uvođenje beneficiranog radnog staža pridonijelo većem stupnju zadovoljstva djelatnika u ustanovama i podizanju kvalitete skrbi za djecu, a udomitelji i stručnjaci ističu kako bi udomiteljima doprinose za mirovinsko i zdravstveno osiguranje trebala uplaćivati država na teret proračuna ili im se barem omogućiti da si temeljem statusa udomitelja sami mogu uplatiti navedene doprinose. Uz navedeno, i udomitelji i stručnjaci ističu potrebu za profesionalizacijom udomiteljstva, uz prethodno propisivanje najmanje završenog srednjoškolskog obrazovanja udomitelja te povećanja opsega i kvalitete edukacija za udomitelje (Sabolić, Vejmelka, 2015). S obzirom na to da u strukturi udomitelja prevladavaju osobe u dobi od 51 do 52 godine (Ivković, Žizak, 2010), profesionalizacijom udomiteljstva moguće bi se javio i veći broj mlađih osoba, jer bi tada bili i ekonomski motivirani za udomiteljstvo.

POTREBA ZA SUPERVIZIJOM I EDUKACIJAMA

Odgajatelji i stručnjaci istaknuli su kako postoji potreba za njihovim daljnjim stručnim usavršavanjem, kao i potreba za supervizijama, kako udomitelja tako i stručnjaka u skrbi za djecu. Pokazalo se kako česte edukacije odgajatelja promoviraju topli i podržavajući stil rada s djecom, pozitivne odnose između stručnjaka koje se ogledaju u kvalitetnijem timskom radu, kao i pozitivne odnose između odgajatelja i djece (Groark i sur., 2003). Uz navedeno,

stručnjaci koji rade na poslovima udomiteljstva navode kako postoji i potreba za povećanjem opsega i dostupnosti edukacija za udomitelje, a u svrhu unapređenja kvalitete udomiteljstva. Sabolić i Vejmelka (2015) navode kako udomitelji iskazuju zadovoljstvo osposobljavanjem prije stjecanja dozvole za udomiteljstvo, kao i dostupnim edukacijama. Uz navedeno bitno je da udomitelji, s obzirom na vrstu oštećenja korisnika te njegovih specifičnih potreba, prođu i kroz poseban program/edukaciju kako bi bili dovoljno pripremljeni, stekli specifična znanja i vještine te bili kompetentni u udomljavanju te bi ishodi udomljavanja bili pozitivni (MacGregor i sur., 2006; Brown i Campbell, 2007). Takav pristup nije vidljiv u Hrvatskoj, budući da se svim potencijalnim udomiteljima pristupa podjednako, bez obzira na specifičnosti korisnika kojeg će udomiti (Laklija, 2009), te je nužno posvetiti više pažnje individualnom pristupu korisnicima, a u vidu kvalitetnijeg obavljanja udomiteljstva.

Nadalje, redovita supervizija udomitelja propisana je Zakonom o udomiteljstvu (NN 90/2011, 78/2012), no udomitelji koji su sudjelovali u istraživanju Sabolić i Vejmelka (2015) ističu kako nisu zadovoljni supervizijama, budući da ih nema, odnosno da se ne provode, te da je svakako nužno organizirati supervizije uz podršku nadležnog ministarstva. Uz superviziju udomitelja također je nužno osigurati superviziju za stručnjake u skrbi za djecu, budući da se često susreću s brojnim pitanjima i dilemama, a supervizija stručnjaka bi svakako pridonijela kvaliteti cjelokupne skrbi za djecu te očuvanju djetetova najboljeg interesa. U vidu unapređenja kvalitete udomiteljstva, udomiteljima i stručnjacima nužno je osigurati kvalitetne i redovite supervizije te grupe samopomoći udomitelja (Kletečki Radović, Kregar Orešković, 2005; Laklija, 2011), gdje je vidljiva i važnost uloge organizacija civilnog društva te nužnost širenja socijalnih

usluga u zajednici. Važno je naglasiti kako su supervizije u sustavu skrbi za djecu u zapadnim europskim zemljama realnost te da su dostupne velikom broju stručnjaka koji imaju potrebu za dodatnu profesionalnu pomoć u svom pomažućem radu s djecom u skrbi. Organizacija Common Thread, primjerice, organizira superviziju za sve zaposlene stručnjake koje rade s djecom (<http://www.commonthreadgroup.com/about-us>).

OČEKIVANJA OD LOKALNE ZAJEDNICE

Iako odgajatelji ističu zadovoljstvo suradnjom s lokalnom zajednicom (škola, udrugama) te je navode kao jedan od potencijala domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, i dalje smatraju kako je potrebno poboljšati suradnju s vanjskim izvorima podrške, odnosno s lokalnom zajednicom. Tako navode kako je potrebno povećati suradnju s jedinicama lokalne samouprave, državnim službama, institucijama te volonterima. Dok udomitelji ističu kako su zadovoljni podrškom od strane lokalne zajednice (od grada i škole), stručnjaci navode kako postoji potreba za određenim prioritetima udomljene djece od strane lokalne zajednice, koja se ponajprije ogleda u prioritetu upisa udomljene djece u vrtiće, igraonice i sl. Udomitelji sa snažnom mrežom socijalne podrške, a posebice kada su uključeni u grupe za podršku, pokazuju veću razinu zadovoljstva udomiteljstvom (Redding, Fried, Britner, 2000; Barber, Delfabbro 2004; Laklija, 2009; Morgan, Baron, 2011) te ističu kako zbog njihove uključenosti u grupe za podršku brojnih koristi imaju i udomljena djeca (Redding, Fried, Britner, 2000).

Poticanje suradnje između udruga u području udomiteljstva, centara i domova socijalne skrbi, odgojno-obrazovnih ustanova te drugih relevantnih dionika iz lokalne zajednice svakako pridonosi poboljšanju kvalitete života djece na smještaju, kao i unapređenju kvalitete skrbi za djecu.

Resursi lokalne zajednice mogu i trebali bi biti od koristi prilikom planiranja dodatnih usluga koje nisu osigurane kroz sustav socijalne skrbi. Jačanje kapaciteta udruga socijalne skrbi za planiranje i provedbu aktivnosti s djecom koja su na smještaju izvan vlastite obitelji uvelike može utjecati na najbolji interes djece u skrbi.

OČEKIVANJA OD DRŽAVE I SUSTAVA SOCIJALNE SKRBI

Uloga je države da omogući djeci adekvatnu skrb ako procijeni da dijete takvu skrb ne dobije u vlastitoj obitelji, a takve procjene uvjetovane su socijalnim, ekonomskim, ideološkim i intelektualnim kontekstom (Fernandez, 1996). Državna odgovornost spominje se i u dokumentu Vijeća Europe o Pravima djece u skrbi i pod rizikom koja naglašava odgovornost države za dijete, ne samo ako skrb nije moguća u njegovoj vlastitoj obitelji, već i prilikom izdvajanja djeteta iz vlastite obitelji i prilikom smještaja u neki od oblika alternativne skrbi, a primarno načelo kojim se treba voditi jest najbolji interes djeteta. Dakle, odgovornost države ne prestaje trenutkom smještaja djeteta u određeni oblik skrbi, već je i kvaliteta same skrbi od velike važnosti prilikom ostvarivanja načela najboljeg interesa za djecu koja se na smještaju nalaze izvan vlastitih obitelji.

Odgajatelji, udomitelji i stručnjaci ističu kako su potrebne promjene pozitivno pravnih propisa s konačnim ciljem unapređenja skrbi za korisnike. Tako odgajatelji ističu kako je potrebno unaprijediti sam postupak prijama u ustanovu, koji se očituje u unapređenju kriterija za prijam djece, ali i pravovremeno dobivanje podataka o djetetu prilikom smještaja. Udomitelji ističu kako je potrebno povećati naknade udomiteljima, što su istakli i stručnjaci, a također navode kako postoji potreba za promjenom regulacije udomiteljstva s obzirom na dob udomitelja, odnosno da se godine kao uvjet za obavljanje udomitelj-

stva stave na procjenu Timu za udomiteljstvo, umjesto postojećih ograničenja dobi udomitelja. Uz navedeno, stručnjaci ističu kako je potrebno raditi na promociji i informiranju javnosti o udomiteljstvu, a posebice putem izrade državne *web*-stranice udomiteljstva. Naposljetku, u vidu umrežavanja centara za socijalnu skrb i omogućavanja kvalitetnijeg „*matchinga*“ udomitelja i korisnika na smještaju, potrebno je napraviti registar udomitelja. Iako su neke od navedenih promjena zakonskih regulativa vrlo specifične s obzirom na svakodnevnu praksu, odgajatelji, udomitelji i stručnjaci slažu se kako je odgovornost za pokretanje inicijativa i promjena na državi, odnosno Vladi Republike Hrvatske i resornim ministarstvima (Sabolić i Vejmelka, 2015, Vejmelka, Sabolić, 2015), a u vidu očuvanja najboljeg interesa djece.

NOVE INICIJATIVE I ORGANIZACIJSKI OBLICI SKRBI ZA DJECU

Stručnjaci koji rade s djecom u skrbi prepoznaju potrebe za novim inicijativama koje bi pridonijele unapređenju skrbi za djecu. Odgajatelji, udomitelji i stručnjaci naveli su i nekoliko konkretnih ideja o novim sadržajima i potrebnim inicijativama čijom implementacijom bi se u praksi povećala kvaliteta pružene usluge korisnicima. Pa tako odgajatelji navode kako je potrebno osnovati prijelazne skupine za korisnike koji čekaju premještaj u drugu ustanovu, aktivirati stambene zajednice za mlade koji izlaze iz skrbi, ali i dalje razvijati nove aktivnosti unutar ustanova, kako bi se povećala kvaliteta djece i mladih na smještaju. Udomitelji i stručnjaci navode kako je potrebno više raditi na promidžbi i poticanju udomiteljstva kako bi se ono populariziralo i javnost upoznala s udomiteljstvom kao alternativnim oblikom skrbi. Nadalje, stručnjaci kao mogućnost unapređenja udomiteljstva navode i nove oblike organizacije udomiteljstva, odnosno u privatnim agencijama koje bi se u dogovoru s

državom bavile udomiteljstvom te u izdavanju udomiteljstva u posebnu instituciju. Kao primjer dobre prakse i međusektorske suradnje možemo navesti privatnu agenciju *Children's services of Virginia* (CSV) koja djeluje u sjevernom dijelu Virginije i provodi tzv. tretmansko (specijalizirano) udomiteljstvo, a licencirala ga je institucija *Virginia Department of Social Services*. CSV aktivno djeluje još od 1992. godine te ima sveobuhvatan program za pružanje usluga skrbi i smještaja djece i mladeži do 21. godine života u udomiteljskim obiteljima. CSV pokriva sve troškove liječenja za dijete na smještaju u udomiteljskoj obitelji, a udomitelji također dobivaju nadoknadu za svoj rad. Uz navedeno, udomitelji mogu dobiti pomoć i podršku od stručnih djelatnika CSV-a u svakom trenutku. Naime, stručni djelatnici CSV-a obilaze udomiteljske obitelji minimalno dva puta mjesečno, kontaktiraju s njima telefonski barem jednom tjedno, a na raspolaganju su im 24/7/365 kontaktirajući s njima mobilnim telefonima i elektroničkom poštom (*Children's services of Virginia*, 2016). U vidu daljnjeg unapređenja kvalitete skrbi za djecu, svakako je važno osigurati međusektorsku suradnju, uvoditi socijalne inovacije, razvijati nove oblike skrbi za djecu i mlade, razvijati nove aktivnosti u vidu poboljšanja kvalitete života korisnika na smještaju, a u cilju očuvanja najboljeg interesa djece.

SPECIFIČNE POTREBE ODREĐENOG OBLIKA SKRBI ZA DJECU

Posljednja kategorija upućuje na to da su odgajatelji i stručnjaci svjesni kako su neke potrebe vrlo specifične s obzirom na oblik pružanja skrbi, pa tako odgajatelji naglašavaju kako je potrebno unaprijediti međuljudske odnose unutar ustanove, kao i poboljšati suradnju s obitelji djeteta, dok stručnjaci naglašavaju kako bi njihova procjena trebala imati veću ulogu u procesu udomljavanja. Bitno je napomenuti kako

je kvaliteta međuljudskih odnosa jedan od aspekata psihosocijalne klime domova (Žižak, Koller-Trbović, 1999), stoga je nužno raditi na njenu unapređenju. Nadalje, Delap (2011) navodi kako je važno s djecom raditi u malim grupama, uz paralelan rad s roditeljima, kako bi djeca što kraće ostala u institucijskoj skrbi, a dijete i roditelji bili osnaženi za povratak djeteta u obitelj. Važno je naglasiti da djeca kao skupina nisu homogena grupa, kao ni djeca u skrbi. Djetetov najbolji interes varira ovisno o vrsti skrbi, djetetovim individualnim potrebama, kao i njegovim mogućnostima, željama i tako dalje. Sigurno je da ne postoji jednostavan „recept“ prilikom određivanja najboljeg interesa djeteta u skrbi, već se svakom djetetu, poteškoći i situaciji u kojoj se nalazi treba pristupiti individualno te razvijati različite usluge koje su u mogućnosti odgovoriti na različite potrebne određenog oblika skrbi. Neophodno je osigurati dostupnost i priuštivost različitih usluga kako bi bile dostupne svoj djeci koja su na smještaju izvan vlastite obitelji kod koje postoji potreba i na način da su priuštive i djeci i udomiteljima i stručnjacima koji rade na poslovima skrbi za djecu.

OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je uključilo preporuke udomitelja, odgajatelja i stručnjaka iz centara za socijalnu skrb koje su za potrebe ovog rada analizirane u smjeru ostvarenja najboljeg interesa djece u skrbi. No ograničenje ovog istraživanja upravo je nedostatak dječje perspektive. Najbolji interes djeteta nije nešto što se može lako definirati, to je načelo kojem se odrasle osobe (stručni radnici, članovi obitelji, udomitelji, susjedi...) trebaju voditi kada rade s djecom, odnosno kada se donose odluke vezane uz djecu. Pri tome treba biti usmjeren prema pozitivnim razvojnim ishodima djeteta, najboljem mogućem rješenju za dijete i svakako uvažavati djetetovo mišljenje i njegovu perspektivu.

Daljnja ograničenja predstavljenog istraživanja predstavljaju kombinaciju odgovora ispitanika iz dva provedena istraživanja. Iako su oba istraživanja kvalitativna, dakle podaci su prikupljeni i obrađeni kvalitativnim metodama prikupljanja i obrade podataka, jedno od ograničenja istraživanja su upravo moguće specifične okolnosti prisutne prilikom provedbe istraživanja (vremenski i društveni kontekst, različito prikupljanje podataka, vanjski utjecaji i sl.). Iako su podaci prikupljeni intervjuima (udomitelji i stručnjaci) i otvorenim anketnim pitanjima (odgajatelji), upravo se pažljivim izborom odgovora odgajatelja kontrolirala informativnost odgovora tako da su količina, kvaliteta i dubina informacija u odgovorima slične i usporedive prirode, što je omogućilo novu kvalitativnu tematsku analizu koja je uključila različite izvore podataka.

Zaključak

Literatura navodi nekoliko mogućih kriterija za procjenu najboljeg interesa djeteta, primjerice procjena prema potrebama djeteta, volji roditelja (kreće se od pretpostavke da roditelji najbolje poznaju dijete te da znaju što je za njega najbolje), standardnog postupanja (smatra se da je u interesu djeteta ono što je tradicijski i kulturološki prihvatljivo u određenom društvu, odnosno da se interes djeteta procjenjuje prema mjerilima određenog društva) (UNICEF, 2008., Vejmelka i Sabolić, 2015, www.dijete.hr)

Nezamislivo je da netko donosi odluke koje se tiču djece, a da pri tome ne vodi računa o njihovom najboljem interesu. Djeca nisu u mogućnosti sama se zauzeti ni zaštititi svoja prava, ovisna su o odraslima i trebaju njihovu pomoć i podršku. Najbolji interes djeteta uključuje prepoznavanje specifične potrebe djeteta te mogućnost njenog zadovoljavanja na najprikladniji način. Rezultati ovog istraživanja prika-

zuju perspektivu odgajatelja, udomitelja i stručnjaka u domovima za djecu te njihova mišljenja oko mogućnosti unapređenja skrbi za djecu. Prostorni uvjeti, uvjeti rada te stručnost i educiranost osoba koja rade s djecom te njihova kontinuirana supervizija neposredno utječu na kvalitetu skrbi, a unapređenje i promjene u ovim elementima približili bi standarde skrbi za djecu u Hrvatskoj zapadnoeuropskim standardima. Očekivanja od lokalne zajednice i države pokazuje kako je prepoznata odgovornost različitih aktera kod povećanja kvalitete skrbi za djecu. Posebno je važno naglasiti kako udomitelji, odgajatelji i stručnjaci prepoznaju mogućnosti za nove inicijative i širenje usluga. Ovaj nalaz je posebno koristan s obzirom na to da prepoznaje potrebe „bottom up“ pristupom, tj. na razini onih koji svakodnevno provode vrijeme u ustanovama i organizacijama koje skrbe o djeci i za njih su nadležni.

No, potrebno je još jednom naglasiti kako je mišljenje djeteta u stvarima koje ga se tiču neophodno, posebice kada se radi o tako delikatnoj stvari koja uvelike utječe na njegov svakodnevni život, kao što je smještaj izvan vlastite obitelji. Buduća istraživanja svakako bi trebala obuhvatiti i dječju perspektivu. Zaključno, potrebno je naglasiti da rad koji uključuje najbolji interes djece nije samo rad s djecom, već i rad s njihovim roditeljima, odgajateljima, udomiteljima i ostalim stručnjacima u području skrbi za djecu i mlade.

Literatura

1. Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. **Revija za socijalnu politiku**, 11 (3-4), 299-321.
2. Barber, J. G., Delfabbro, P. H. (2004). **Children in foster care**. London: Routledge.
3. Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. **Qualitative Research in Psychology**, 3 (2), 77-101.
4. Brown, J. D., Campbell, M. (2007). Foster parent perceptions of placement success. **Children and Youth Services Review**, 29, 1010-1020.
5. Browne, K. (2009). **The risk of harm to young children in institutional care**. Save the children. London.
6. Children's services of Virginia (2016). Dostupno na službenim web stranicama Children's services of Virginia: www.childrensservicesofva.com (22. 3. 2016.)
7. DAPHNE (2007). **De-institutionalising and transforming children's services: A guide to good practice**. WHO Collaborating Centre for child care and protection. Brimingham.
8. Delap, E. (2011). **Scaling down. Reducing, reshaping and improving residential care around the world**. Every Child.
9. Common thread group (2016). Dostupno na službenim web stranicama: www.commonthreadgroup.com (26. 3. 2016.)
10. Fernandez, E. (1996). **Significant harm: Unravelling child protection decisions and substitute care careers of children**. Aldershot, Brookfield USA, Hong Kong, Singapore, Sydney. Avebury.
11. Groark, C. J., McCall, R. B., Muhamedrahimov, R., Nikofofova, N., Palmov, O. (2003). **The Effects of Improving Caregiving on Early Development**. University of Pittsburgh. Office of Child Development.
12. Hrabar, D. (2005). Pravo djeteta na obiteljski život. **Dijete i društvo**, 7 (2), 382-397.
13. Ivković, Đ., Žižak, A. (2010). **Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: analiza stanja i prijedlog smjernica**. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku.

14. Killen, K. (2001). *Izdani: zlostavljana djeca su odgovornost svih nas*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
15. Kletečki Radović, M., Kregar Orešković, K. (2005). Kvalitativna iskustva udomitelja. *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*, 9 (1), 67-88.
16. Konvencija o pravima djeteta (2001). Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. Zagreb.
17. Laklija, M. (2009). *Psihosocijalna obilježja udomitelja i iskustvo udomiteljstva djece*. Doktorska disertacija. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada. Zagreb.
18. Laklija, M. (2011). Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva. *Revija za socijalnu politiku*, 18 (3), 291-309.
19. MacGregor T. E., Rodger S., Cummings A. L. i Leschied A. W. (2006). The needs of foster parents, A qualitative study of motivation, support, and retention. *Qualitative Social Work*, 5 (3), 351-368.
20. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2015). *Godišnje statističko izvješće o drugim pravnim osobama koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u 2014*. Preuzeto s: <http://www.mspm.hr/content/download/12830/96615/file/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20drugim%20pravnim%20osobama%20koje%20obavljaju%20djelatnost%20socijalne%20skrbi%20u%202014.xls> (20. 3. 2016.)
21. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2015). *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2014*. Preuzeto s: [http://www.mspm.hr/content/download/12829/96612/file/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20domovi%20i%20korisnicima%20socijalne%20skrbi%20u%202014%20.xls](http://www.mspm.hr/content/download/12829/96612/file/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20domovima%20i%20korisnicima%20socijalne%20skrbi%20u%202014%20.xls) (20. 3. 2016.)
22. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2015). *Godišnje statističko izvješće o primjenjivim pravima socijalne skrbi u 2014*. Preuzeto s: <http://www.mspm.hr/content/download/12828/96609/file/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20primjenjivim%20pravima%20socijalne%20skrbi%20u%202014.%20godini%20.xlsx> (20. 3. 2016.)
23. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010). *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.)*. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. Zagreb.
24. Morgan, K., & Baron, R. (2011). Challenging behaviour in looked after young people, feelings of parental self-efficacy and psychological well-being in foster carers. *Adoption & fostering*, 35 (1), 18-32.
25. Redding, R. E., Fried, C., & Britner, P. A. (2000). Predictors of placement outcomes in treatment foster care: Implications for foster parent selection and service delivery. *Journal of child and family studies*, 9 (4), 425-447.
26. Sabolić, T., & Vejmelka, L. (2015). Udomiteljstvo djece u hrvatskoj iz perspektive udomitelja i stručnjaka. *Holon*, 5 (1), 6-42.
27. Sladović Franz, B. (2004). Odabir izvan obiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelj. *Ljetopis socijalnog rada*, 11 (2), 215-228.
28. Sladović Franz, B., Kregar Orešković, K., & Vejmelka, L. (2007). Iskustvo života u dječjem domu: Kvalitativna analiza izjava mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (3), 553-578.
29. Sladović Franz, B. (2011). Značajke procesa odlučivanja u socijalnoj skrbi za djecu. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), 439-467.

30. UNICEF (2008). Pravo djeteta na život u obitelji, Ajduković, M. i Radočaj, T. (ur.). Zagreb: Unicefov ured za Hrvatsku.

31. Udruga Igra (2016). Dostupno na službenim web stranicama: <http://udrugaignra.hr/> (24. 3. 2016.)

32. Vejmelka, L. (2012). **Okolinske i osobne odrednice nasilja među djecom u dječjim domovima, doktorska disertacija.** Doktorska disertacija. Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada. Zagreb.

33. Vejmelka, L., Sabolić, T. (2015). Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgajatelja. **Kriminologija i socijalna integracija**, 23 (1), 72-98.

34. Vijeće Europe (2006). **Prava djece u skrbi i u riziku.**

35. Vlada Republike Hrvatske (2011). **Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. - 2016.** Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.

36. www.dijete.hr

37. Zakon o udomiteljstvu. **Narodne novine**, br. 90/2011, 78/2012.

38. Žižak, A., Koller-Trbović, N. (1999). **Odgoj i tretman u institucijama socijalne skrbi.** Zagreb: Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.

Improvement of alternative care for children: recommendations of foster parents, carers and experts from the social welfare centres

Abstract

The best interest of the child is the primary principle that the experts should have in mind during the care of children - during the time when the child is in the family, during the removal of a child, the stay in the institution, and after leaving the welfare system. This paper deals with the improvement of alternative care for children from the perspective of carers, foster parents and experts in social welfare centres, in order to preserve the best interests of the child. The best interests of the child is the criterion of this paper that is introduced in our legislation by ratifying the Convention on the Rights of the Child, in which it states as one of the four fundamental principles. Foster parents, carers and experts from social welfare centers stated several recommendations for improvement of alternative care for children: improvement of spatial and work conditions, certain personnel changes and a higher employment of experts, improvement of the quality and scope of training and education for foster parents, carers and experts, and also in stronger cooperation of all stakeholders in social care for children and youth. By improving child care and preserving the best interests of the child during the care the quality of life and health of children would certainly improve.

Keywords: the best interest of the child, foster care, social welfare institutions, experts from social welfare centres, children without adequate parental care.

Dr. sc. Gabrijela Ratkajec Gašević

EDUKACIJSKO-REHABILITACIJSKI FAKULTET, SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

e-mail: gabrijela.rg@gmail.com

Tena Zalović, prof. soc. pedagog

CENTAR ZA NESTALU I ZLOSTAVLJANU DJECU, OSIJEK

Dr. sc. Ivana Maurović

EDUKACIJSKO-REHABILITACIJSKI FAKULTET, SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

Bjegovi mladih iz odgojnih ustanova

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Sažetak

Na javnim stručnim raspravama kao čest problem u tretmanskom smislu spominju se udaljavanja i bjegovi mladih iz odgojnih domova i domova za odgoj. Kako bi se pridonijelo rasvjetljavanju tog problema početkom 2015. godine provedeno je istraživanje koje je bilo usmjereno na stjecanje uvida u učestalost, obilježja bjegova i razloga za bjegove mladih iz odgojnih ustanova. Obuhvaćeni su svi odgojni domovi i domovi za odgoj u Republici Hrvatskoj, ukupno 201 ispitanik i ispitanica, od 13 do 20 godina. Radilo se o kombiniranom metodološkom pristupu, s dominantnom kvantitativnom komponentom. U svrhu provedbe istraživanja i odgovaranja na istraživačka pitanja kreirani su instrumenti za sjecanje uvida u učestalost i razloge bjegova na temelju provedenih fokusnih grupa s mladima u odgojnim ustanovama. Provedeno je istraživanje s dvije forme kreiranih instrumenata – za mlade s iskustvom bijega iz odgojne ustanove te za mlade bez tog iskustva. Dobiveni podaci obrađeni su kvalitativno (opisna pitanja) i kvantitativno (finalna konstrukcija upitnika, testiranje razlika između subuzoraka

te korelacijska analiza). Rezultati ukazuju kako 45,8 % mladih izvještava kako je imalo iskustvo bijega iz doma. Najčešće se radi o kraćim izbivanjima iz doma (35,9 % ispitanika), zatim o odlasku koji je trajao dva dana (14,6 % ispitanika). Dugotrajniji bjegovi (više od mjesec dana) prisutni su kod 13,3 % ispitanika. Najčešći razlozi za bijeg iz institucije su loši uvjeti u domu, zatim želja da budu sa svojom obitelji (o čemu izvještava oko 30 % ispitanika). Hedonističke i antisocijalne težnje prisutne su u manjoj mjeri. Testirane razlike u sociodemografskim obilježjima ukazuju kako djevojke češće napuštaju odgojne ustanove. U raspravi rezultata naglasak je stavljen na ugroženost mladih tijekom izbivanja iz doma te na prijedloge tretmanskih smjernica za jačanje zaštitnih čimbenika i prevenciju daljnjih bjegova.

Ključne riječi: bjegovi mladih, odgojne ustanove, razlozi bjegova

Uvod

Različiti oblici bježanja, odnosno svojevoljnog i nedopuštenog udaljavanja iz odgojnih sredina, bez valjane isprike i oprav-

danja roditelja, staratelja ili drugih osoba, mogu biti prvi ozbiljni simptomi problema u ponašanju djece i mladih (Bouillet i Uzelac, 2007). Bježanje je ponašanje koje je potencijalno vrlo opasno jer mladu osobu može dovesti u rizik od ugrožavanja vlastite sigurnosti te sigurnosti drugih kroz doživljavanje i činjenje različitih prekršajnih i kaznenih djela (Biehal, Wade, 1999). U stranoj literaturi, posebice onoj iz SAD-a, djeca i mladi u bijegu često se povezuju sa skupinama kao što su djeca i mladi beskućnici ili odbačeni od strane obitelji. U tom ih se kontekstu svrstava u populaciju djece i mladih u visokom riziku od zdravstvenih problema i ponašanja kojima si ugrožavaju zdravlje, poput spolnih i zaraznih bolesti, zloupotrebe sredstava ovisnosti, pokušaja samoubojstva ili prostitucije (za pregled brojnih istraživanja vidjeti Green i sur., 2003, te Chen i sur., 2006).

gistru nestalih osoba MUP-a nestala djeca obuhvaćaju više kategorija nestanaka: svojevrijedno udaljavanje iz mjesta stanovanja (bijeg iz institucije ili iz obiteljskog/roditeljskog doma) te nestanak povezan s počinjenjem kaznenih djela (protupravno oduzimanje slobode, otmica, roditeljska otmica, silovanje, kaznena djela povezana s međunarodnom prostitucijom, trgovanje ljudima i ropstvo, pa i ubojstvo) (Nacionalna evidencija nestalih osoba, 2016; Ministarstvo unutarnjih poslova, 2016). Nestanci maloljetnika u 2015. godini prema službenim MUP-ovim statistikama su bjegovi ili iz roditeljskog doma ili iz odgojne institucije. Tako se, prema Izvješću pravobraniteljice za 2015. godinu, iz roditeljskog doma udaljilo 435 djece, a iz odgojnih ustanova 1 556, od čega je veći broj djevojčica (N = 1 147) nego dječaka (N = 409) (Pravobranitelj za djecu, 2016) (tablica 1).

Tablica 1. Pokazatelji učestalosti broja nestanka djece
(Pravobranitelj za djecu, 2016, 2015, 2014, 2013)

Godina	Ukupan broj nestanaka djece	Bijeg iz odgojnih ustanova	M	Ž	Bijeg iz roditeljskog doma	M	Ž
2015.	1981	1 556	409	1 147	425	150	275
2014.	1775	1 247	378	857	528	181	348
2013.	1449	834	.	.	615	184	431
2012.	1333	798	.	.	535	.	.

Osim s kratkoročnim posljedicama, bježanje je povezano i s dugoročnim, negativnim posljedicama, poput depresivnosti i beskućništva u odrasloj dobi (Courtney i sur., 2005).

U Republici Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama Europske unije, bjegovi se promatraju u kontekstu nestanaka maloljetnika jer je lokacija mladih tijekom bjegova nepoznata (European Commission – Directorate-General for Justice, 2013). U kategoriji nestale djece na službenom re-

Ovi pokazatelji u skladu su i s dostupnim inozemnim istraživanjima. Istraživanje provedeno u SAD-u sa sedamnaestogodišnjacima u sustavu socijalne skrbi pokazuje kako je više od 52 % ispitanika bilo u bijegu najmanje jedanput, od čega je dvije trećine ispitanika pobjeglo više puta (Courtney, Terao i Bost, 2004). Prema istraživanju Pergamit i Johnson (2009) koje uključuje sedamnaestogodišnjake u udomiteljskim obiteljima u Los Angelesu, najmanje jednom je pobjeglo njih 36 %,

odnosno, Pergamit i Ernst (2011) navode kako je u bijegu više od 10 puta bio jedan od četiri ispitanika, dok je samo jednom pobjegao tek jedan od osam ispitanika.

Za razumijevanje problematike bjegova, osim učestalosti bijega, važni su podaci i o količini bijega od strane jednog korisnika, trajanju bijega, mjestu gdje se mlada osoba za vrijeme bijega nalazi, podaci o mogućim korelatima bijega, poput socio-demografskih čimbenika, te posebice razlozi zbog kojih mladi bježe iz ustanova, što je rijetko obuhvaćeno službenim statistikama zemalja.

Inozemna istraživanja ukazuju kako bijeg najčešće nije izoliran događaj koji se pojavljuje samo jedanput, već da djeca koja bježe čine to najčešće više puta. Prosjek bjegova kod djece iz skrbi u nekoliko istraživanja bio je 3 ili više puta (English i English, 1999; Fasulo, Mosely, Leavey, 2002, sve prema Courtney i sur., 2005). Pritom je trajanje bijega najčešće kratko; Pergamit i Ernst (2011) navode prosjek od tri dana. Courtney i sur. (2005) utvrdili su kako je gotovo polovica bjegova trajala manje od tjedan dana, a 2/3 ispitanika bila je u bijegu do dva tjedna, no s druge strane, 1/4 ispitanika bila je u bijegu 5 tjedana ili više. Pri tome mladi koji bježe iz odgojnih ustanova najčešće odlaze svojim prijateljima i obitelji (Pergamit i Ernst, 2011).

Vezano uz sociodemografske podatke, brojna istraživanja utvrdila su kako se djevojke češće od mladića odlučuju za bijeg (English i English, 1999; Courtney i Wong, 1996; Fasulo i sur., 2002, sve prema Pergamit i Ernst, 2011; Courtney i sur., 2005; Finkelstein i sur., 2004). Ovi podaci slični su onima za Hrvatsku za 2014. godinu (Pravobranitelj za djecu, 2015).

Vezano uz dob, Courtney i sur. (2005) u svom radu navode tri istraživanja (Courtney i Wong, 1996, English i English, 1999, Fasulo i sur., 2002) koja su utvrdi-

la kako je rizik za bijeg bio učestaliji kod djece starije dobi (od 14. do 16. godine života). Istraživanje Biehala i Wadea (2000) utvrđuje kako je 2/3 mladih koji su bili u bijegu bilo između 13 i 15 godina te da je među ispitanicima bilo 17 % djece mlađe od 12 godina. U tom istraživanju razlike po spolu nisu utvrđene. Longitudinalna studija Nesmitha (2006) među mladima u udomiteljskim obiteljima također je pokazala slične rezultate za dob, no razlike po spolu nisu utvrđene, iako istraživanje ukazuje kako različiti prediktori utječu na bježanje mladića i djevojaka.

U skladu s time nekoliko je istraživanja bilo usmjereno na čimbenike koji pridonose ovom ponašanju. Courtney i sur. (2005) navode rezultate dvaju istraživanja (Biehal i Wade, 2000; Miller i sur., 1990) prema kojima je nekoliko činitelja povezano s višim rizikom za bijeg, uključujući spol, dob, povijest bježanja prije smještaja u sustav socijalne skrbi, prisutnost sukoba u obitelji i stupanj uključenosti obitelji dok je dijete u skrbi. Činitelji povezani sa smještajem također imaju utjecaj na bjegove, a uključuju tip smještaja, planiranje stalnog smještaja, učestalo mijenjanje udomiteljskih obitelji, toplinu okruženja u skrbi i općenitu procjenu kvalitete odnosa s odgajateljem (Angenant i sur., 1991; Courtney i Barth, 1996; Nesmith, 2002 prema Courtney i sur., 2005).

Kao najčešći razlozi bjegova u istraživanjima se navode:

1. narušena obiteljska dinamika/ obiteljski problemi (Pergamit i sur., 2010);
2. povijest zlostavljanja (fizičkog, seksualnog) i zanemarivanja (Biehal i Wade, 2000; Benoit-Bryan, 2013);
3. loši odnosi s vršnjacima u instituciji, tj. vršnjačko nasilje (Biehal i Wade, 2000, Finkelstein i sur., 2004);
4. počinjenje kaznenih ili prekršajnih djela (Biehal i Wade, 2000, Shalev, 2010);

5. dosada, tj. nestrukturirano provođenje slobodnog vremena, spolno aktivna ponašanja, povezanost s obitelji (Finkelstein i sur., 2004);

6. nezadovoljstvo smještajem, želja za češćim odlascima kući, nemogućnost da s odgajateljima razgovaraju o svojim problemima, česta promjena odgajatelja (Pergamit i Ernst, 2011);

7. kontakt s maloljetničkim pravosudnim sustavom, loš akademski uspjeh i zlouporaba alkohola kod roditelja (Van Houten i Golombiewski, 1978, prema Benoit-Bryan, 2013);

8. druženje s vršnjacima koji nisu orijentirani na uspjeh u školi i koji se uključuju u devijantna ponašanja kao što je pušenje, konzumiranje alkohola i izostajanje iz škole (Chen, Thrane, Adams, 2012).

Analizirajući rezultate brojnih istraživanja Pergamit i Ernst (2011) navode da se razlozi za bijeg iz socijalne skrbi mogu podijeliti u dvije osnovne kategorije: (1) čimbenici unutar trenutnog okruženja, npr. loši uvjeti u domu (*tzv. push čimbenici*) te (2) čimbenici izvan trenutnog okruženja, npr. želja da budu s obitelji i prijateljima (*tzv. pull čimbenici*). Slično navode i Bouillet i Uzelac (2007). Na temelju pregleda stranih istraživanja autori, naime, navode kako bježanje iz institucije može biti motivirano neprilagođenošću na nove uvjete života u početku procesa resocijalizacije, potrebom za kontaktom s obitelji, djevojkom, mladićem ili prijateljima, slabom identifikacijom s odgojnom grupom i sličnim razlozima.

Iako navedeni podaci inozemnih istraživanja mogu pomoći u stvaranju općeg dojma o bježanju mladih iz odgojnih ustanova, u znanstveno-stručnoj literaturi nedostaju informacije koje se odnose konkretno na mlade u Republici Hrvatskoj. Jedine podatke o razlozima bjegova iz institucija u Hrvatskoj moguće je dobiti na temelju službenih statistika, koje su najčešće neujednačene i vrlo šture. Primjerice, za uvid u

pojavnost moguće je koristiti izvješća policijskih službenika koji po pronalasku mlade osobe imaju dužnost obaviti razgovor radi utvrđivanja motiva i okolnosti bijega (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2016). Prema MUP-ovim izvorima za 2015. godinu, razlozi zbog kojih djeca bježe iz odgojnih ustanova su izbjegavanje odgojne mjere u ustanovi (213) i problemi adaptacije (124), a među njima je velik broj onih koji se nakon dopusta provedenog kod kuće (209) nisu vratili u ustanovu. Nad dvoje djece koja su bila u bijegu iz ustanove počinjeno je kazneno djelo (Pravobranitelj za djecu, 2016). Iako su ovi podaci vrijedni, teško mogu poslužiti za planiranje strategija prevencije daljnjeg bježanja mladih iz odgojnih ustanova. Naime, za kreiranje primjerenih preventivnih i tretmanskih strategija važno je što detaljnije steći uvid u dinamiku bjegova te čimbenike koje mladi navode kao razloge za bijeg iz odgojne ustanove, što će upravo biti fokus ovog rada.

Ciljevi istraživanja

Zbog navedenih nedostataka domaćih istraživanja o razlozima bjegova iz odgojnih ustanova, ovim istraživanjem nastoji se dati doprinos rasvjetljavanju ove problematike. U skladu s tim, cilj istraživanja odnosi se na stjecanje uvida u obilježja bjegova mladih iz odgojnih ustanova. Detaljnije, istraživačka pitanja su sljedeća:

1. Kako mladi definiraju bijeg iz odgojne ustanove?
2. U kojoj su mjeri prisutni bjegovi mladih iz odgojnih domova i domova za odgoj?
3. Koja su obilježja posljednjeg bijega u smislu trajanja, boravka, procjene opasnosti i modaliteta vraćanja iz bijega?
4. Postoji li povezanost broja i učestalosti bjegova sa sociodemografskim obilježjima mladih?
5. Što mladi prepoznaju kao razloge bježanja iz odgojne ustanove?

Metodologija

UZORAK

Nastojali su se ispitati svi mladi koji se nalaze u tretmanu (u stalnom smještaju) u odgojnim domovima i domovima za odgoj, kako bi se dobili odgovori na istraživačka pitanja. Tako je istraživanje provedeno u 12 institucija (tablica 2): tri odgojna doma,

ustanovama, možemo pretpostaviti kako je dinamika bjegova nešto drugačija, te je to bio razlog zašto u ovom trenutku ta dva odgojna zavoda nisu sudjelovala u istraživanju. Sukladno navedenom, ispitan je 201 ispitanik i ispitanica, od kojih je 155 (77,1 %) muškog, a 46 (22,9 %) ženskog spola. Raspon dobi uzorka ispitanika kreće se od 13 do 20 godina, a srednja dob uzorka je 17 godina (mod je 18). U uzorku je 1

Tablica 2. Uzorak ispitanika institucijskog tretmana, distribucija uzorka po spolu te prikaz dobi

Institucijski tretman	Ukupno	M	Ž	Dob			
	Aps.	Aps.	Aps.	AS	Min. dob	Maks. dob	
Centar za odgoj i obrazovanje Lug	6	6	·	17,83	17	19	
Odgojni dom Bedekovčina	18	·	18	16,72	15	18	
Odgojni dom Ivanec	19	19	·	17,58	15	19	
Odgojni dom Mali Lošinj	26	26	·	17,73	15	20	
Dom za odgoj Karlovac	17	13	4	16,41	13	19	
Dom za odgoj Osijek	22	17	5	16,41	14	19	
Dom za odgoj Rijeka	13	7	6	17,08	15	19	
Dom za odgoj Pula	9	4	5	16,44	15	19	
Dom za odgoj Zadar	9	9	·	16,89	14	18	
Dom za odgoj Zagreb	48	41	7	16,72	13	20	
Dom za odgoj Split	5	5	·	18,40	17	20	
Disciplinski centar Zagreb	2	2	·	19,00	18	20	
Disciplinski centar Varaždin	5	5	·	18,40	18	19	
UKUPNO	Aps.	201	155	46	17,06	13	20
	%		77,1	22,9			

šest domova za odgoj djece i mladeži te jedan specijalizirani centar za odgoj i obrazovanje. Da bi se moglo govoriti o populaciji djece i mladih u odgojnim ustanovama u RH nedostaju samo procjene mladih u Odgojnim zavodima Turropolje i Požega. Budući da se radi o zatvorenim odgojnim

% djece, 57 % maloljetnika i 23 % mladih punoljetnika.

Slijede informacije o smještaju, školovanju i obiteljskim prilikama uzorka, kako bi se dobio dojam o obilježjima mladih koji su sudjelovali u istraživanju.

S obzirom na smještaj u odgojnu ustanovu navodimo da je 6 % ispitanika bilo u odgojnu ustanovu smješteno po prvi put prije sedme godine, dok je između sedme i trinaeste godine tamo po prvi put smješteno 31,6 % ispitanika. Mladi su najčešće došli u dom kada su imali četrnaest (19,1 %) ili petnaest (19,1 %) godina. Kao stariji maloljetnici (šesnaest ili sedamnaest) smješteno je 20,6 %, a s osamnaest godina, odnosno već u doba punoljetnosti smješteno je 3 % ispitanika. Šarolik je i raspon duljine boravka u institucijskom smještaju, od svega mjesec dana, pa do 176 mjeseci, odnosno 14,6 godina. Aritmetička sredina duljine boravka u domu za sve ispitanike je 17,6 mjeseci, dok je najveći broj mladih u domu 6 mjeseci (mod) (njih 26). Ranije je u nekom drugom domu bilo smješteno 41,8 % ispitanika, dok je za njih 58,2 % ovo jedini smještaj. Isto tako, 14,1 % ispitanika ranije je boravilo u udomiteljskoj obitelji.

U trenutku provedbe istraživanja školovalo se 87,5 % ispitanika, dok je 12,5 % ispitanika završilo ili prekinulo školovanje. Osnovnu školu pohađalo je 28,2 % ispitanika, a 68,2 % srednju školu. Najveći broj mladih uključenih u istraživanje postiglo je dobar opći uspjeh (38,8 %), zatim slijedi vrlo dobar (25,4 %), dovoljan (8,5 %) te je najmanje ispitanika prošli razred završilo s odličnim uspjehom (5,5 %). Važno je napomenuti kako 11,4 % ispitanika nije uspješno završilo prethodni razred.

Konačno, slijedi nekoliko informacija o obiteljskim prilikama. Kod 41,3 % ispitanika uzorka roditelji žive zajedno, u braku ili izvanbračnoj zajednici. Od 33,2 % ispitanika roditelji su razvedeni i ne žive zajedno. Po zastupljenosti, slijedi status obitelji u kojem je majka samohrana (12,2 %) ili je otac samohran (4,1 %). Mali je postotak ispitanika kojima su majka, otac ili oba roditelja preminula ili su kao mlade osobe posvojeni.

Na kraju, mladi su upitani za njihov doživljaj o tome tko o njima brine kada nisu u

domu. U najvećem postotku odgovaraju da se radi o majci i ocu (40,2 %), zatim samo o majci (31,7 %) i samo o ocu (14,6 %). Bake i djedovi, udomiteljska obitelj i ostala rodbina zastupljeni su u manjoj mjeri (oko 2 %).

INSTRUMENTARIJ

S obzirom na definirana istraživačka pitanja bilo je potrebno kreirati instrument koji će se, uz standardne forme prikupljanja sociodemografskih podataka, sadržajno odnositi i na prikupljanje obilježja bjegova mladih i razloga bjegova iz institucije.

UPITNIK SOCIODEMOGRAFSKIH OBILJEŽJA

Od sociodemografskih obilježja prikupljeni su osnovni podaci poput spola, dobi, statusa školovanja, nekih obilježja obitelji, obilježja trenutnog smještaja te podaci o eventualno ranijem smještaju u dom ili udomiteljsku obitelj. Opći dio upitnika završava s dvije opisne varijable u kojima su mladi zamoljeni da opišu svoje viđenje razloga smještaja u dom te da opišu ono što nastoje promijeniti u svom ponašanju.

UPITNIK O UČESTALOSTI I OKOLNOSTIMA BJEGOVA IZ USTANOVE

Upitnik o učestalosti i okolnostima bjegova iz ustanove sastoji se od jednog općeg opisnog pitanja u kojem se mlade moli da objasne što je za njih bijeg. Zatim slijedi pitanje u kojem su mladi morali procijeniti jesu li ikada bježali ili nisu. Ako jesu, ostatak pitanja ovog upitnika odnosio se isključivo na njih. Odgovarajući na daljnja pitanja detaljnije su pojašnjavali okolnosti dosadašnjih bjegova (koliko ih je bilo, koliko su trajali) te se nastojao steći uvid o tome što bi ih moglo spriječiti u daljnjim bjegovima. Drugi dio pitanja sadržajno se odnosio na detaljno pojašnjavanje okolnosti posljednjeg bijega (kada se dogodio,

koliko je trajao, koja je to vrsta bijega bila, potencijalna opasnost tijekom bijega, povrata s bijega). Većina pitanja bila su kategorijalna ili su zahtijevala opise.

UPITNIK O RAZLOZIMA BJEGOVA

Kako u dostupnoj znanstvenoj literaturi nije bilo upitnika kojim bi se moglo odgovoriti na istraživačko pitanje vezano uz razloge bjegova, odlučeno je kako će se potrebni upitnik kreirati. Čestice su generirane na temelju fokusnih grupa s mladima u Domu za odgoj djece i mladeži Osijek na kojima se razgovaralo o dosadašnjim iskustvima tijekom bjegova. Održane su tri fokusne grupe u kojima je ukupno obuhvaćeno 18 mladih. Sadržajna analiza provedenih fokusnih grupa bila je osnovni izvor informacija za kreiranje čestica. Uz to, analizirana je dostupna literatura na temu bjegova mladih iz institucijskih oblika smještaja (Finkelstein i sur., 2004; Courtney i sur., 2005; Nesmith, 2006; Courtney i Zinn, 2009; Peled i Cohavi, 2009; Pergamit i Ernst, 2011). Budući da se prvenstveno radi o kvalitativnim istraživanjima, literatura je omogućila uvid u potencijalne razloge bjegova, što je upotpunilo perspektivu mladih. Na temelju opisane procedure generirano je 49 tvrdnji na koje su ispitanici odgovarali birajući odgovore na Likertovoj skali (gdje je 1 označavalo "uopće se ne odnosi na mene", dok je 5 označavalo "u potpunosti se odnosi na mene").

Kroz razgovor s mladima u fokusnim grupama došlo se do zaključka kako je vrlo važna perspektiva mladih kojima bijeg nije uobičajen način nošenja s problemskim situacijama. Zato je odlučeno kako će se za mlade koji nemaju iskustvo bijega kreirati paralelna forma upitnika, kojim će izraziti svoja promišljanja o razlozima bjegova svojih vršnjaka iz odgojnih ustanova.

Sumarno, mladi koji jesu bježali kroz ovaj su upitnik iskazivali razloge vezane uz svoj posljednji bijeg, dok su mladi koji nisu imali iskustvo bijega iskazivali vlastite pretpostavke o tome što misle o razlogu zbog kojeg mladi bježe.

Nakon provedbe istraživanja napravljena je faktorska analiza (s uzorkom od 92 sudionika, koliko ih je odgovorilo potvrdno o posjedovanju iskustva bijega). Cilj analize bio je odabir čestica koje će se koristiti u interpretaciji podataka. Rezultati Kaiser–Meyer–Olkinovog testa (KMO = 0,69) i Bartlettova test sfericiteta $\chi^2(378) = 1046,154$ $p < 0,001$ ukazuju kako su prikupljeni podaci pogodni za faktorsku analizu. Značajnost faktora određena je na temelju Catellova Scree testa te interpretabilnosti faktora. Korištena je varimax rotacija. Četiri faktora pokazala su se interpretabilnima. Matrica faktorske strukture s navedena četiri faktora koji objašnjavaju 49,89 % varijance prikazana je u tablici 3.

Na temelju uvida u tvrdnje prikazane u tablici 3. vidljivo je kako se prvi faktor sastoji od osam čestica koje opisuju razloge bježanja iz doma zbog loših uvjeta u domu (nepoštovanje pravila, prevelika isplaniranost i slično), stoga se ovaj faktor naziva **Bijeg zbog loših uvjeta u domu**. Osam čestica zasićeno je drugim faktorom. Riječ je o česticama koje opisuju određene želje, poput kupnje marihuane, alkohola, zarade novca, koje je moguće svrstati u antisocijalne težnje, te se ovaj faktor naziva upravo tako – **Bijeg zbog antisocijalnih težnji**. Treći faktor, slično kao i prvi, govori o lošim uvjetima u domu, ali se tiče odnosa s drugima, primjerice svađa s cimerom, želja za privlačenjem pažnje drugih i sl. Zato se ovaj faktor, koji obuhvaća sedam čestica, može imenovati kao **Bijeg zbog negativnih odnosa u domu**. Četvrti faktor sadrži četiri čestice koje opisuju osjećaj nepripadanja domu, želju da se bude sa svojom obitelji i sl., te se ovaj faktor naziva **Bijeg**

Tablica 3. Matrica faktorske strukture skale Razlozi bjegova iz ustanove

kompon.	Čestice	Matrica strukture			
		1	2	3	4
LOŠI UVJETI U DOMU	Jer se moja prava nisu poštovala	,817			
	Jer su ovdje uvjeti koma	,817			
	Jer ovdje ne mogu raditi što želim	,801			
	Jer sam bio nervozan	,687			
	Jer nitko sa mnom nije razgovarao o mojim problemima	,679			
	Jer mi odgajatelji idu na živce	,645			
	Zato što je sve isplanirano u domu	,608			
	Jer su vikali na mene	,574			
ANTISOCIJALNE TEŽNJE	Jer sam želio nabaviti marihuanu (ili neku drugu vrstu droge)		,750		
	Iz navike		,728		
	Jer sam bio ljut zbog ocjena u školi		,638	,319	
	Jer sam želio kupiti alkohol	,306	,598		
	Jer sam želio zaraditi novac		,572		
	Jer mi je ugodnije na ulici nego u domu		,568		
	Iz dosade		,484		
	Jer sam imao priliku		,456		,328
NEGATIVNI ODNOSI U DOMU	Jer su mi prijekali u domu	,389		,718	
	Jer su me nagovorili			,688	
	Jer sam želio privući pažnju			,664	
	Jer sam se posvadio s nekim u domu			,617	
	Jer su me htjeli staviti u izolaciju			,533	
	Jer sam se posvadio s cimerom			,465	
	Jer su me željeli preseliti u drugi dom	,390		,408	
OSJEĆAJ NEPRI-PADANJA DOMU	Zato što uopće nisam htio biti u domu				,715
	Jer ne pripadam ovdje				,677
	Jer sam želio biti sa svojom obitelji	,324		,331	,595
	Nisam znao kako riješiti problem koji sam imao				,507
	Karakteristični korijen	8,37	2,69	2,35	1,75
	Postotak objašnjene varijance	27,02	35,68	43,26	48,91
	Pouzdanost supskala	,881	,766	,777	,672
	Pouzdanost skale				,883

Napomena: U tablici su prikazane projekcije na pojedini faktor veće od 0,30.

zbog nepripadanja domu. Finalna verzija skale sadrži 27 tvrdnji, te Cronbachov koeficijent pouzdanosti iznosi 0,883.

POSTUPAK PROVEDBE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno u organizaciji Centra za nestalu i zlostavljaju djeću, a suradnice su bile istraživačice s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta. Istraživanje je započelo postupkom kreiranja upitnika za ispitivanje razloga bjegova (ako imaju iskustvo bijega) ili pak pretpostavke zašto mladi bježe (ako nemaju to iskustvo) kroz provedbu fokusnih grupa s mladima iz Doma za odgoj djece i mladeži.

Nakon kreiranja upitnika tražena je dozvola Ministarstva socijalne politike i mladih za provedbu istraživanja. Nakon pozitivnog odgovora (u siječnju 2015.), kontaktirani su svi odgojni domovi i domovi za odgoj (tijekom veljače 2015.) te je tijekom veljače i ožujka 2015. godine provedeno istraživanje u svim odgojnim domovima i domovima za odgoj. Slijedio je unos podataka, statistička obrada i interpretacija dobivenih podataka.

METODE OBRADJE PODATAKA

U istraživanju je korišten kombinirani istraživački pristup s dominantnom kvantitativnom komponentom. Podaci su obrađivani i kvalitativnim i kvantitativnim putem. Kvalitativne metode obrade podataka korištene su u kreiranju upitnika o razlozima bjegova i to sadržajnom analizom provedenih fokusnih grupa, kao i sadržajnom analizom opisnih odgovora upitnika nakon provedenog istraživanja. Od kvantitativnih metoda obrade podataka, koristeći SPSS statistički paket (verzija 18), izračunati su osnovni statistički pokazatelji za promatrane varijable. U svrhu odabira čestica koje će biti uključene u daljnju obradu i prikaz rezultata provedena je faktor-ska analiza, testirana je pouzdanost skale,

kako pojedinih faktora tako i cjelokupne skale, te su izračunate inter-item i item-total korelacije. Razlike u promatranim obilježjima testirane su hi-kvadrat testom, t-testom ili analizom varijance u slučaju normalne distribucije ili je pak primijenjen Mann-Whitneyjev i Kruskal-Wallisov test u slučaju kada su distribucije statistički značajno odstupale od normalne. Povezanosti između promatranih konstrukata testirane korelacijskom analizom (Spearmanovom ili Pearsonovnom korelacijom). Prije predstavljanja rezultata, važno je napomenuti kako su provjerene vrijednosti Levenovih testova homogenosti koji dopuštaju interpretaciju rezultata.

Rezultati

Rezultati istraživanja bit će predstavljeni u skladu s postavljenim istraživačkim pitanjima.

DEFINICIJA BIJEGA IZ PERSPEKTIVE MLADIH

Kako bi se dobio uvid u doživljaj bijega, razloge za bijeg, ali i načine na koji se bjegovi mogu prevenirati, napravljena je i analiza kvalitativnih podataka svih sudionika istraživanja. Naime, u sklopu upitnika postojalo je otvoreno pitanje na koje su sudionici odgovarali opisno. Tematskom analizom utvrđeno je kako je odgovore sudionika na pitanje *Što je bijeg?* moguće je svrstati u pet kategorija (Loši uvjeti u domu, Glupost, Sloboda, Bijeg od problema/obveza, Način rješavanja problema). Pritom se samo prva kategorija (koja je i najopširnija) odnosi na **definiranje bijega**, dok se preostale odnose na **razloge zbog kojih neki mlade (oni sami ili drugi korisnici doma) bježe**.

Odgovore koji se odnose na **definiciju bijega** moguće je razvrstati u manje kategorije, i to na one koji apostrofiraju kako je riječ o *odlasku bez dopuštenja odgajate-*

lja, te one koji naglašavaju *vremensku dimenziju* – da je to bijeg od 24 sata i duže, odnosno na pola sata ili sat. Iz ovih odgovora moguće je zaključiti kako mladi imaju različito poimanje o bijegu vezano uz vremenski okvir izbivanja iz ustanove. Kod kategorije definicije bijega odgovore je bilo moguće svrstati i u kategorije s obzirom na poziciju iz koje su dani: „mi“ poziciju i „oni“ poziciju. Dakle, dio mladih, govoreći o tome što je bijeg, promišlja o njemu na temelju vlastitog iskustva, odnosno prema tome što bijeg znači njemu/njoj. Primjerice, *Bijeg je kad pobjegnem iz doma na par dana ili više*. Dio mladih govorio je iz perspektive promatrača, odnosno opisivao je što to „oni“ rade kad bježe. Primjerice, *Po meni je bijeg iz doma kad netko ode duže vrijeme*. U drugu kategoriju, **Loši uvjeti u domu**, svrstani su odgovori koji su opisivali različite loše uvijete: dosadu u domu, loše odnose s drugima (*Bježanje iz doma zbog ljutnje prema odgajatelju; Bježanje od debila*), želja da se ne pripada domu (*To je kada pobjegneš zato što ne želiš biti dio ove ustanove*). U kategoriji **Glupost** nalaze se odgovori onih sudionika koji imaju kritičan stav prema bjegovima drugih korisnika domova te smatraju kako je riječ o nepromišljenom ponašanju koje rezultira lošim posljedicama. Kod nekih sudionika može se naslutiti i određena ljutnja ili potreba za kažnjavanjem takvih korisnika. Primjerice, *To je za mene bezvezno, ako već netko ide u bijeg, neka ostane u bijegu godinu dana*. U treću kategoriju spadaju odgovori koji se odnose na razloge koji navode većinom oni mladi koji imaju iskustvo bijega. Moguće ju je imenovati kao **Sloboda**. U velikoj mjeri naveli su kako je razlog bijega potreba za slobodom, opuštanjem, uživanjem. Primjerice, *Sloboda, život, sreća. Sloboda. Spas*. Četvrta i peta kategorija odnose se na probleme kao razloge bijega iz institucije. Pri tome su unutar četvrte kategorije razlozi koji se odnose na **Bijeg od proble-**

ma/obaveza. Primjerice, *Bježanje od svih svojih problema; Bježanje od situacija koje su me frustrirale*. Unutar pete kategorije bjegovi su opisani kao **Način rješavanja problema**. *Vrijeme u kojem mogu razbistriti misli*. Unutar ove kategorije kao razlog bijegu navodi se i vraćanje kući, odnosno obitelji, za koji se može pretpostaviti da je problem onoj djeci i mladima koji bijeg koriste kako bi se vratili obiteljima.

UČESTALOST BJEGOVA MLADIH IZ ODGOJNIH USTANOVA

Prije nego što su upitani o razlozima bježanja (ako su bježali) i o pretpostavkama o tome zašto neki mladi bježe (ako nisu bježali iz institucije), mladi su zamoljeni da opišu vlastito iskustvo bježanja iz odgojnih ustanova kroz odgovore na desetak pitanja.

Prva važna informacija koja je prikupljena odnosi se na činjenicu jesu li mladi ikada otišli iz doma. Na to je pitanje 54,2 % mladih odgovorilo negativno, dok je 45,8 % (92 ispitanika) odgovorilo kako jesu otišli iz doma, što bi odgajatelji okarakterizirali kao bijeg.

Nadalje, mladi su odgovarali na pitanje koliko su puta bili u bijegu. Raspon količine bjegova vrlo je velik (od 1 do preko 100), iako treba uzeti s rezervom mogućnost valjanog iskaza točnog broja bjegova kada se radi o opetovanom ponašanju. Ipak, najčešće se radi o jednom bijegu (njih 12,9 %; N = 26) ili o aktivnosti koja se ponovila dva (4,0 %; N = 8) ili tri do pet puta (11 %; N = 22), dok je preostalih 36 ispitanika (39 %) bježalo više od 5 puta. Zatim su mladi odgovarali koliko je trajao najdulji bijeg u danima. Raspon trajanja najduljeg bijega vrlo je raznolik (od jednog sata, što možemo pretpostaviti da je kažnjenje s izlaska, pa sve do 730 dana (odnosno dvije godine).

OBILJEŽJA POSLJEDNJEG BIJEGA

Osim općenitog dobivanja uvida u ukupnu učestalost bjegova iz institucije, mladi su zamoljeni da se sjetе svog posljednjeg bijega. Svi daljnji pokazatelji, pa i razlozi bijega, bili su usmjereni isključivo na taj posljednji bijeg. Taj posljednji bijeg najčešće se dogodio tijekom proteklih mjesec dana (26,1 %; N = 24), a zatim prema zastupljenosti slijede odgovori koji upućuju da se dogodio prije mjesec dana (9,78 %; N = 9) ili prije dva mjeseca (također 9,78 %; N = 9). Ostala vremenska određenja zastupljena su u manjem udjelu. Raspon se kreće od unazad pola mjeseca, pa sve do prije pet godina. Kao raspon trajanja posljednjeg bijega navodi od nekoliko sati pa do godinu dana. Ipak, najčešće se radi o kraćim izbivanjima iz doma (mod je nekoliko sati) (35,9 %; N = 33), zatim o odlasku koji je trajao dva dana (14,6 %; N = 13 mladih), zatim o jednom danu (kod 11,2 %; N = 10 mladih). Posljednji bijeg je u 13,4 % (N = 12) trajao između 3 i 5 dana, dok su bjegovi dulji od 6 dana prisutni kod 24,6 % mladih (N = 22). Aritmetička sredina duljine bjegova je 33 dana (sa standardnom devijacijom od 72,8 dana), što govori da je mod najbolji pokazatelj duljine bijega (nekoliko sati i dva dana).

Taj posljednji odlazak iz ustanove mladi su najčešće opisali kao napuštanje ustanove (67,8 %; N = 62), zatim kao dulji ostanak na izlasku od dopuštenog (24,4 %; N = 22), a u najmanjem postotku su taj bijeg okarakterizirali kao nedolazak s vikenda u ustanovu u dogovoreno vrijeme (7,8 %; N = 7).

Tijekom tog posljednjeg bijega mladi nisu imali osjećaj da su bili u opasnosti. Čak 65,2 % ispitanika (N = 60) smatra da nisu uopće bili u opasnosti tijekom bijega. Njih 16,3 % (N = 14) smatra da uglavnom nisu bili u opasnosti, a 14,1 % (N = 13) smatra da su ponekad bili u opasnosti tijekom posljednjeg bijega. Tek je 4,4 % (N = 4) mla-

dih imalo osjećaj da su tijekom tog bijega bili u opasnosti.

Naposljetku, mladi su upitani na koji su se način vratili u dom s posljednjeg bijega. Najveći broj mladih samostalno se vratio u dom (46,7 %; N = 43), dovela ih je policija (38,0 %; N = 35), članovi obitelji nagovorili su ih da se vrate (4,3 %; N = 4) ili su to učinili odgajatelji ili druge stručne osobe u domu (3,3 %; N = 3).

POVEZANOST BROJA I UČESTALOSTI BJEGOVA SA SOCIODEMOGRAFSKIM OBILJEŽJIMA MLADIH

Da bi se ispitao odnos sociodemografskih obilježja i bjegova, testirane su razlike u obilježjima između onih mladih koji su imali iskustvo bijega od onih koji ga nisu imali. Zatim su testirane razlike u sociodemografskim obilježjima u odnosu na količinu bjegova te je, konačno, sagledan odnos sociodemografskih obilježja i posljednjeg bijega (vrste posljednjeg bijega, duljine posljednjeg bijega i razloga bijega).

Kao što je već navedeno, 92 ispitanika imaju iskustvo bijega iz institucije, a njih 109 nema to iskustvo. Razlike su testirane s obzirom na spol, dob, duljinu boravka u institucijskom tretmanu, školovanje, školski uspjeh i udaljenost obiteljskog doma od institucije. Kriterij za podjelu uzorka bio je status u odnosu na iskustvo bijega.

Kod većine promatranih obilježja nema statistički značajnih razlika među mladima koji su bježali iz ustanove i onih koji to nisu učinili. Jedine razlike prisutne se u odnosu na spol ispitanika. U nastavku će detaljnije biti objašnjeno testiranje razlika među maloljetnika koji su sudjelovali u samoprocjeni od onih koji to nisu.

Razlike među ispitanicama i ispitanicima u odnosu na iskustvo bježanja iz ustanove testirane su hi-kvadrat testom kojim je utvrđeno kako postoje statistički značaj-

ne razlike među djevojkama i mladićima ($\chi^2 = 25,368$; $df = 1$; $p = 0,000$).

U tablici 4 je prikazan omjer djevojaka i mladića s iskustvom bijega i onih bez iskustva bijega. Omjer mladića koji nisu bježali i onih koji jesu iznosi 2 : 1, dok omjer djevojaka iznosi 1 : 3. Drugim riječima, na dva mladića koja nisu bježala dolazi jedan mladić koji je bježao, dok na jednu djevojku koja nije bježala dolaze tri djevojke koje jesu.

Razlike u dobi između onih koji jesu bježali o onih koji to nisu činili testirane su t-testom koji je pokazao kako ne postoje statistički značajne razlike ($t = -0,986$; $df = 198$; $p = 0,325$) između dviju promatranih skupina.

T-test primijenjen je i kako bi se utvrdile potencijalne razlike u odnosu na duljinu boravka u institucijskom obliku smještaja. Provedena analiza upućuje kako ne postoji statistički značajna razlika između onih koji su bježali i onih koji nisu bježali ($t = -0,185$; $df = 197$; $p = 0,853$).

Kako u uzorku ima mladih koji se ne školuju, bilo da su napustili sustav školovanja ili su ga završili, i onih koji se školuju, te-

Tablica 4. Odnos između iskustva bijega i spola

		Iskustvo bijega		Ukupno
		Ne	Da	
Spol	muški	99	56	155
	ženski	10	36	46
Ukupno		109	92	201

stirane su razlike između dviju spomenutih skupina hi-kvadrat testom. Vrijednosti upućuju kako ne postoje statistički značajne razlike među onima koji se školuju (86,6 %; $N = 174$) i onima koji ne pohađaju školu (13,4 %; $N = 27$) ($\chi^2 = 0,839$; $df = 1$; $p = 0,403$).

U odnosu na količinu bjegova kod subuzorka ispitanika koji su bježali iz ustanove, provedeni t-testovi i izračunate korelacije upućuju kako ne postoje statistički značajne razlike u odnosu na promatrana sociodemografska obilježja. To znači da količina bjegova nije povezana niti sa spolom, dobi, statusom školovanja, školskim uspjehom niti s udaljenošću obiteljskog doma od trenutnog smještaja.

Tablica 5. Deskriptivni pokazatelji vezani uz razloge bijega iz doma (kod sudionika s iskustvom bijega)

Faktori	Bijeg zbog loših uvjeta u domu	Bijeg zbog antisocijalnih težnji	Bijeg zbog negativnih odnosa u domu	Bijeg zbog nepripadanja domu
N	92	92	92	92
AS	2,41	2,08	1,72	2,83
Mod	1,00	1,00	1,00	3,00
Sd	1,11	,882	,86	1,15
Minimum	1,00	1,00	1,00	1,00
Maksimum	5,00	4,50	4,43	5,00
Z	1,32	1,21	1,92	,821

Legenda: Z – Kolmogorov-Smirnovljevi test

Na temelju odabranih čestica i definiranih faktora koji opisuju potencijalne razloge nečije odluke o bijegu, koji su predstavljene kod opisa instrumenta, slijede osnovni statistički pokazatelji za navedene faktore (tablica 5). Distribucija niti na jednom faktoru ne odstupa statistički značajno od normalne, pa je aritmetička sredina dobar pokazatelj rezultata. Kao što je vidljivo iz tablice, najveću aritmetičku sredinu postižu razlozi koji se odnose na bjegove zbog osjećaja nepripadanja domu ($AS = 2,83$), zatim oni koji se odnose na loše uvjete u domu ($AS = 2,41$). Antisocijalni motivi, odnosno drugi faktor, postižu prosječnu vrijednost od 2,08. Treći faktor, koji se odnosi na negativne odnose u domu ima cijeli raspon rezultata (od 1 do 5), s prosječnom vrijednosti od 1,72. Drugim riječima, razlozi koji su objedinjeni faktorom negativnih odnosa u domu najrjeđe su zastupljeni.

U tablici 6. nalaze se frekvencije odgovora za svaku pojedinu česticu. Kao što je vidljivo iz tablice, kao najčešći razlog posljednjeg bijega sudionici navode to što uopće nisu htjeli biti u domu (njih oko 48 % uglavnom se ili se u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom), zatim navode da su željeli biti sa svojom obitelji (44,1 % uglavnom se ili se u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom). Nešto više od jedne trećine sudionika uglavnom se ili se u potpunosti slaže se s tvrdnjom da su posljednji put pobjegli zato što su im odgovaratelji išli na živce, odnosno zato što ne pripadaju u dom te u domu ne mogu raditi što žele. Jednaki udio sudionika navodi i da su pobjegli zato što su imali priliku. Oko trećine sudionika navodi kako se uglavnom ili se u potpunosti slaže da su pobjegli zato što su u domu uvjeti „koma.“ Nešto manje od 30 % sudionika posljednji put je pobjeglo zato što su htjeli probati marihuanu ili neku drugu vrstu droge.

Kroz ovo posljednje poglavlje opisan je odnos sociodemografskih obilježja i razloga posljednjeg bijega. Prisjetimo se da su razlozi definirani četirima faktorima: **Bijeg zbog loših uvjeta u domu, Bijeg zbog antisocijalnih težnji, Bijeg zbog negativnih odnosa u domu te Bijeg zbog nepripadanja domu.**

Prvo promatrano obilježje bilo je spol i u tom aspektu provedeni su t-testovi kako bi se testirale razlike između djevojaka i mladića u razlozima bijega. Rezultati upućuju kako postoje statistički značajne razlike u prisutnosti razloga Bijega zbog loših uvjeta u domu između djevojaka i mladića ($t = -2,278$; $df = 91$; $p = 0,025$). **Provedena analiza upućuje na to da djevojke u puno većoj mjeri bježe zbog loših uvjeta u domu.** U odnosu na ostale razloge ne postoje statistički značajne razlike između djevojaka i mladića (Bijeg zbog antisocijalnih težnji: $t = 1,090$; $df = 91$; $p = 0,278$; Bijeg zbog negativnih odnosa u domu: $t = 0,392$; $df = 91$; $p = 0,696$; Bijeg zbog nepripadanja domu: $t = -0,379$; $df = 91$; $p = 0,706$).

Nadalje, u odnosu na ostala promatrana obilježja izračunate su korelacije među varijablama. Budući da se radi o vrlo velikoj količini podataka, istaknut ćemo samo statistički značajne.

Dob ispitanika je nisko, ali statistički značajno, negativno povezana s faktorom Bijega zbog loših uvjeta u domu ($r = -0,220$) i Bijegom zbog negativnih odnosa u domu ($r = -0,220$). **To upućuje kako mladi ispitanici u nešto većoj mjeri bježe zbog loših uvjeta u domu i negativnih odnosa u domu.** Možemo pretpostaviti kako bijeg doživljavaju kao jedan od načina nošenja s frustracijom. Ako prihvatimo takvo objašnjenje, intervencijski je moguće djelovati

Tablica 6. Matrica faktorske strukture skale Razlozi bjegova iz ustanove

kompon.	Čestice	Koliko se slažeš?				
		Niti malo	Malo	Donekle	Uglavnom	U potpunosti
LOŠI UVJETI U DOMU	Jer se moja prava nisu poštovala	48,9	14,1	14,1	8,7	14,1
	Jer su ovdje uvjeti koma	43,5	12,0	12,0	7,6	25,0
	Jer ovdje ne mogu raditi što želim	34,8	12,0	15,2	12,0	26,1
	Jer sam bio nervozan	40,2	8,7	20,7	9,8	20,7
	Jer nitko sa mnom nije razgovarao o mojim problemima	53,3	12,0	18,5	8,7	7,6
	Jer mi odgajatelji idu na živce	36,6	11,8	15,1	5,4	31,2
	Zato što je sve isplanirano u domu	54,3	7,6	12,0	14,1	12,0
	Jer su vikali na mene	65,2	9,8	9,8	3,3	12,0
ANTISOCIJALNE TEŽNJE	Jer sam želio nabaviti marihuanu (ili neku drugu vrstu droge)	60,2	4,3	7,5	4,3	23,7
	Iz navike	66,7	10,8	9,7	3,2	9,7
	Jer sam bio ljut zbog ocjena u školi	80,4	6,5	8,7	1,1	3,3
	Jer sam želio kupiti alkohol	63,0	5,4	9,8	5,4	16,3
	Jer sam želio zaraditi novac	65,6	6,5	16,1	6,5	5,4
	Jer mi je ugodnije na ulici nego u domu	43,5	14,1	17,4	6,5	18,5
	Iz dosade	51,6	14,0	15,1	10,8	8,6
	Jer sam imao priliku	41,9	8,6	12,9	5,4	31,2
NEGATIVNI ODNOSI U DOMU	Jer su mi prijтели u domu	76,3	5,4	4,3	3,2	10,8
	Jer su me nagovorili	75,3	5,4	10,8	4,3	4,3
	Jer sam želio privući pažnju	70,7	9,8	7,6	2,2	9,8
	Jer sam se posvadio s nekim u domu	67,7	5,4	5,4	7,5	14,0
	Jer su me htjeli staviti u izolaciju	79,6	5,4	7,5	1,1	6,5
	Jer sam se posvadio s cimerom	78,3	5,4	6,5	3,3	6,5
	Jer su me željeli preseliti u drugi dom	60,2	6,5	8,6	7,5	17,2
OSJEĆAJ NEPRI-PADANJA DOMU	Zato što uopće nisam htio biti u domu	26,1	9,8	16,3	14,1	33,7
	Jer ja ne pripadam ovdje	33,3	11,8	19,4	10,8	24,7
	Jer sam želio biti sa svojom obitelji	37,6	6,5	11,8	9,7	34,4
	Nisam znao kako riješiti problem koji sam imao	48,4	7,5	19,4	9,7	15,1

na poboljšanje uvjeta u domu i na stvaranje ugodnije domske klime, dok je s druge strane moguće mlade poučavati učinkovitim strategijama suočavanja sa situacijama koje mladima predstavljaju problem.

Zaključna razmatranja

Rezultati predstavljenog istraživanja daju uvid u brojne aspekte problematike bjegova mladih iz odgojnih ustanova. Prije svega, jasno je kako mladi, kada govore o bjegovima, navode različite primjere i obilježja, odnosno svojevrsnu neujednačenost, što govori u prilog važnosti jasnog definiranja bjegova na razini svih institucija, kao i sankcija za bjegove. Nadalje, gotovo polovina ispitanika ima iskustvo bijega iz doma, što jest u skladu s nekim rezultatima inozemnih istraživanja o učestalosti bjegova mladih iz odgojnih ustanova (Courtney i sur., 2004; Courtney i sur., 2005). Iako je riječ o visokoj učestalosti, pozitivni aspekt odnosi se na to da su mladi u prosjeku bježali jednom ili par puta i to kratko. Ipak, zabrinjavajući je podatak da ipak postoje oni mladi koji su mnogo više vremena proveli u bijegu te je pri kreiranju intervencija važno posebnu pažnju usmjeriti prema njima.

Nadalje, na prvi pogled pozitivni rezultat odnosi se na osjećaj da većina mladih tijekom posljednjeg bijega nije imala osjećaj da su bili u opasnosti. Naime, tek 4,4 % mladih imalo je osjećaj da su tijekom tog bijega bili u opasnosti. Ovaj podatak izrazio je važan, posebice stoga što je kontradiktoran podacima iz stranih istraživanja, prema kojima su mladi tijekom bijega u visokom riziku za viktimizaciju, ali i za činjenje kaznenih djela (Biehal i Wade, 1999). Neprepoznavanje potencijalnih opasnosti može smanjiti opreznost i samozaštitna ponašanja mladih tijekom bijega te ih dovesti u potencijalno vrlo rizične situacije. Stoga preventivne strategije trebaju biti usmjerene i na osvještavanje mladih za potencijalne opasnosti tijekom bijega.

Uz navedeno važno je, dakako, razumjeti razloge zbog kojih mladi bježe iz odgojnih ustanova. Kao najčešći razlog za bijeg iz institucije mladi navode loše uvjete u domu. U kvantitativnom dijelu gotovo polovica ispitanika navodi kako su posljednji put pobjegli zato što uopće nisu htjeli biti u domu, a oko jedne trećina zato što su im odgajatelji „išli na živce“, odnosno jer ne osjećaju da pripadaju domu te u domu ne mogu raditi što žele. Oko trećine sudionika uglavnom se ili u potpunosti slaže da su pobjegli zato što su u domu uvjeti „koma“. Nadalje, sudionici navode i kako bježe zato što žele biti sa svojom obitelji (njih oko 30 %), što je potvrđeno i kvalitativnim opisima. Dio mladih navodi i kako bježi da bi pobjegli od problema i frustracija koje imaju. Neki mladi navode i hedonističke, a ponekad i antisocijalne težnje, koje ih motiviraju na bijeg iz doma. Tako su često kao razloge navodili slobodu, uživanje (u kvantitativnom dijelu), što je popraćeno i potvrdnim odgovorima na nekim česticama faktora antisocijalne težnje u kvantitativnom dijelu. Naime, nešto manje od 30 % sudionika posljednji put je pobjeglo zato što su htjeli probati marihuanu ili neku drugu vrstu droge.

Navedeni rezultati trebaju poslužiti kao smjernice za intervencije kojima bi se prevenirao broj bjegova mladih iz odgojnih ustanova. Moguće je predložiti tri smjera za intervencije.

1. Zbog brojnih negativnih aspekata boravka mladih u institucijskom obliku smještaja, koje su naveli mladi u ovom istraživanju, ali koji su poznati i iz drugih, inozemnih i domaćih istraživanja (za pregled istraživanja vidjeti Whittaker, del Valle, Holmes, 2015; Sekol i Farrington, 2009) kao i pozitivnih aspekata te učinkovitosti intervencija rada s cjelokupnom obitelji, smjernice za intervencije odnose se na važnost **daljnjeg podržavanja procesa deinstitutionalizacije**, te usporedo s

time, razvijanje usluga za rad s obiteljima mladih s problemima u ponašanju, kako bi se spriječilo izdvajanje mladih iz njihovih obitelji. Također, važno je razvijati i što više drugih, alternativnih intervencija u zajednici.

2. Unatoč svim naporima jasno je da će dio mladih još duže vrijeme trebati koristiti usluge institucijskog smještaja te je u tom pogledu važno napraviti neke promjene. Neke od smjernica za promjene naveli su i sami mladi u ovom istraživanju (iako nije bilo prostora ove preporuke detaljnije opisati u uvodnom dijelu rada), a odnose se na: **poboljšavanje uvjeta boravka u domu** (poput uspostavljanja jasnih pravila oko toga što jest, a što nije bijeg, kao i propisivanje primjerenih sankcija, razvijanja boljeg odnosa između odgajatelja i korisnika i posebno – veća posvećenost odgajatelja korisnicima; više slobode, odnosno davanja korisnicima više mogućnosti za što većim sudjelovanjem u odlučivanju oko svih pitanja koja ih se tiču kako bi se njihov osjećaj autonomije i slobode povećao).

3. Uz navedeno, jasno je kako je važno raditi i s mladom osobom **na smanjenju antisocijalnih težnji, kao i educiranju o opasnostima i negativnim učincima problematičnih ponašanja**, što i jest dužnost odgojne ustanove kojoj je mlada osoba povjerena.

Dakako da se moguće intervencije ne iscrpljuju s navedenim prijedlozima te da rezultati ovog istraživanja, ali i inozemnih istraživanja, trebaju ponuditi daljnje smjernice za intervencije, sa svrhom osiguranja posebne zaštite i skrbi, propisane Konvencijom o pravima djece (članak 20, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2011).

Literatura:

1. Benoit-Bryan, J., (2013), **National Runaway Safeline's 2013 Reporter's Source Book on Runaway and Homeless Youth**. [Internet], <raspoloživo na: <http://www.1800runaway.org/wp-content/uploads/2015/09/Media-Source-Book.pdf>>, [pristupljeno 6. 4. 2016.].
2. Biehal, N., Wade, J., (1999), Taking a chance? A risk associated with going missing from substitute care, **Child Abuse review**, [Online] 8 (6), pp. 366-376., <raspoloživo na: [http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/\(SICI\)1099-0852\(199911/12\)8:6%3C366::AID-CAR582%3E3.0.CO;2-G/epdf](http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/(SICI)1099-0852(199911/12)8:6%3C366::AID-CAR582%3E3.0.CO;2-G/epdf)>, [pristupljeno 1. 2. 2016.].
3. Biehal, N., Wade, J., (2000), Going missing from residential and foster care: linking biographies and contexts, **British Journal of Social Work**, 30 (2), pp. 211-225., <raspoloživo na: <https://www.deepdyve.com/lp/oxford-university-press/going-missing-from-residential-and-foster-care-linking-biographies-and-VR9x06VdOy?articleList=%2Fsearch%3Fquery%3DGoing%2Bmissing%2Bfrom%2Bresidential%2Band%2Bfoster%2Bcare>>, [pristupljeno 6. 2. 2016.].
4. Bouillet, D., Uzelac, S., (2007), **Osnove socijalne pedagogije**, Zagreb: Školska knjiga.
5. Chen, X., Thrane, L., Adams, M., (2012), Precursors of Running Away During Adolescence: Do Peers Matter?, **Journal of Research on Adolescence**, [Online] 22 (3), pp. 487-497., <raspoloživo na: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=0faae430-3c08-4544-a159-6727f2754290%40sessionmgr4008&vid=17&hid=4114>>, [pristupljeno 6. 4. 2016.].

6. Chen, X., Thrane, L., Whitbeck, L. B., Johnson, K., (2006), Mental disorders, comorbidity, and postrunaway arrests among homeless and runaway adolescents, **Journal of Adolescent Research**, [Online] 16 (3), pp. 379-402., <raspoloživo na: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=0faae430-3c08-4544-a159-6727f2754290%40sessionmgr4008&vid=20&hid=4114>>, [pristupljeno 6. 4. 2016.].
7. Courtney, M., Skyles, A., Miranda, G., Zinn, A., Howard, E., George, R., (2005), **Youth Who Run Away from Substitute Care**, Chicago: Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago. [Internet], <raspoloživo na: http://www.chapinhall.org/sites/default/files/old_reports/174.pdf>, [pristupljeno 1. 2. 2016.].
8. Courtney, M. E., Terao, S., Bost, N., (2004), Midwest Evaluation of the Adult Functioning of Former Foster Youth: Conditions of Youth Preparing to Leave State Care, Chicago: Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago. [Internet], <raspoloživo na: https://www.chapinhall.org/sites/default/files/CS_97.pdf>, [pristupljeno 6. 4. 2016.].
9. Courtney, M. E., Zinn, A. (2009): Predictors of running away from out – of – home care, **Children and Youth Services Review** [Online] 31 (12), pp. 1298-1306., <raspoloživo na: <https://www.deepdive.com/lp/elsevier/predictors-of-running-away-from-out-of-home-care-rMNtbRicuj?key=elsevier>>, [pristupljeno 1. 2. 2016.].
10. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, (2001), **Konvencija o pravima djeteta**, Zagreb: Alinea.
11. European Commission-Directorate-General for Justice, (2013), **Missing children in the European Union Mapping, data collection and statistics**, Rotterdam: ECORYS Nederland BV. [Internet] <raspoloživo na: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/missing_children_study_2013_en.pdf>, [pristupljeno 3. 2. 2016.].
12. Finkelstein, M., Warnsley, M., Currie, D., Miranda, D., (2004), Youth Who Chronically AWOL from Foster Care: Why They Run, Where They Go, and What Can be Done, Vera Institute of Justice. [Internet] <raspoloživo na: http://www.vera.org/sites/default/files/resources/downloads/Foster_AWOLs.pdf>, [pristupljeno 1. 2. 2016.].
13. Greene J. M., Sanchez R., Harris J., Cignetti C., Akin D., Wheelless S., (2003), **Incidence and Prevalence of Homeless and Runaway Youth - Final Report**. RTI International. [Internet] <raspoloživo na: <http://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/opre/incidence.pdf>>, [pristupljeno 1. 3. 2016.].
14. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, <<http://www.policija.hr/1167.aspx>>, [pristupljeno 1. 2. 2016.].
15. Nacionalna evidencija nestalih osoba, <<http://www.nestali.hr/default.aspx?id=6>>, [pristupljeno 1. 2. 2016.].
16. Nesmith, A., (2006), Predictors of running away from family foster care, **Child Welfare** [Online] 85 (3), pp. 585-609., <raspoloživo na: <http://fulltext.study/download/346840.pdf>>, [pristupljeno 1. 2. 2016.].
17. Peled, E., Cohavi, A., (2009), The meaning of running away for girls, **Child Abuse & Neglect** [Online] 33 (10) pp. 739-749., <raspoloživo na: https://www.researchgate.net/profile/Einat_Peled/publication/26884782_The_meaning_of_running_away_for_girls/links/0c960532c21ef818b9000000.pdf?origin=publication_detail>, [pristupljeno 6. 2. 2016.].
18. Pergamit, M., Ernst, M., (2011), **Running Away from Foster Care: Youths' Knowledge and Access of Services**, [Internet] <raspoloživo na: <http://www.1800runaway.org/wp-content/uploads/2015/05/Part-C-Youth-in-Foster-Care.pdf>>, [pristupljeno 7. 3. 2016.].

19. Pergamit, M., Ernst, M., Benoit-Bryan, J., Kessel J., (2010), **Why They Run**, National Runaway Switchboard. [Internet] <raspoloživo na: <http://www.1800runaway.org/wp-content/uploads/2015/05/Why-They-Run-Report.pdf>>, [pristupljeno 7. 3. 2016.].

20. Pergamit, M., Johnson, H., (2009), **Extending Foster Care to Age 21: Implications and Estimates from Youth Aging out of Foster Care in Los Angeles**, Final Report to the Stuart Foundation. [Internet] <raspoloživo na: <http://www.cafosteringconnections.org/wp2/wp-content/uploads/2014/09/Extending-Foster-Care-to-Age-21-LA-Urban-Institute.pdf>>, [pristupljeno 6. 2. 2016.].

21. Pravobranitelj za djecu, (2016), **Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu 2015**. [Internet] <raspoloživo na: http://www.dijete.hr/index.php?option=com_joomdoc&task=cat_view&gid=946&Itemid=85>, [pristupljeno 3. 3. 2016.].

22. Pravobranitelj za djecu, (2015), **Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu 2014**. [Internet] <raspoloživo na: http://www.dijete.hr/index.php?option=com_joomdoc&task=cat_view&gid=946&Itemid=85>, [pristupljeno 3. 3. 2016.].

23. Pravobranitelj za djecu, (2014), **Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu 2013**. [Internet] <raspoloživo na: http://www.dijete.hr/index.php?option=com_joomdoc&task=cat_view&gid=946&Itemid=85>, [pristupljeno 3. 3. 2016.].

24. Pravobranitelj za djecu, (2013), **Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu 2012**. [Internet] <raspoloživo na: http://www.dijete.hr/index.php?option=com_joomdoc&task=cat_view&gid=946&Itemid=85>, [pristupljeno 3. 3. 2016.].

25. Sekol, I., Farrington, D. P., (2009), **The nature and prevalence of bullying among boys and girls from Croatian care institu-**

tions: A descriptive analysis of children's homes and correctional homes, **Kriminologija i socijalna integracija** [Online] 17 (2), pp. 15-34., <raspoloživo na: <http://hrcak.srce.hr/file/70021>>, [pristupljeno 1. 2. 2016.].

26. Whittaker, J. K., del Valle, J. F., Holmes, L., (2015), **Therapeutic Residential Care For Children and Youth: Developing Evidence**, London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Youth runaways from residential institutions

Abstract:

Youth runaways from residential institutions are brought up in public expert debates, as a frequent problem in terms of the treatment of children and youth with behaviour disorders. Recognising the importance of gaining insight into this problem, a study was conducted in the beginning of 2015, with a goal to gain insight into the frequency of running away from institutions, characteristics of running away as well as the youth's reasons for running away from correctional institutions. All residential institutions in the Republic of Croatia were included, in total 201 examinees from 13 up to 20 years of age. Mix method approach was implemented, with the dominant quantitative component. With the purpose of carrying out the research and answering the research questions, instruments were created with the purpose of gaining insight into the frequency and reasons for this phenomenon based on focus groups with youth from correctional institutions. The research was conducted with two forms of created instruments – one for youth with the experience of running away from institutions, and one for youth

without this experience. Conducted data were analysed using qualitative methodology (questions with descriptive answers) and using quantitative methodology (final construction of the scale, testing of differences between subsamples and correlation analysis). Results show that 45,8 % of young people reported that they have had an experience of escaping from a residential institution. Usually, it was a shorter absence from the institution (35,9 % of respondents), followed by runaways which lasted two days (14,6 % of respondents). Prolonged escapes (over a month) were present in 13,3 % of respondents. The most common reasons for a runaway from institutions were poor conditions in the residential home, then the desire to be with the family (this reason was reported by 30 % of respondents). Hedonistic and anti-social tendencies are present to a lesser extent. Statistically significant differences were established in relation to sex, where girls run away from correctional institutions more often. In the discussion of the results, the vulnerability of young people in residential settings was emphasised as well as the importance of strengthening protective factors in order to prevent further escapes.

Keywords: runaways, residential institutions, reasons for runaway

Profesionalizacija udomiteljstva u hrvatskom i usporednom pravu: radnopravni i socijalnopravni aspekti

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom UIP-2014-09-9377 *Fleksigurnost i novi oblici rada (izazovi modernizacije hrvatskog radnog prava)*.

Sažetak

Udomiteljstvo se najčešće vezuje uz ne-profesionalnu, volontersku skrb o djeci i odraslim osobama bez obiteljske skrbi. No profesionalizacija udomiteljstva jest trend koji je u nacionalnim zakonodavstvima prisutan u većoj ili manjoj mjeri više od četiri desetljeća, a koji izaziva niz rasprava upravo zbog složenog odnosa između ljubavi i novca. Pitanje profesionalizacije udomiteljstva u Republici Hrvatskoj aktualizirano je zbog postupka deinstitutionalizacije skrbi o osobama izvan vlastite obitelji, u skladu sa Strategijom razvoja sustava socijalne skrbi 2011. - 2016. Autorice analiziraju profesionalizaciju udomiteljstva, uređenje instituta profesionalnog udomiteljstva u usporednom zakonodavstvu, s naglaskom na radnopravni i socijalnopravni položaj udomitelja, te na tim osnovama predlažu rješenja de lege ferenda.

Gljučne riječi: udomiteljstvo, profesionalizacija, ugovor o radu, hrvatsko pravo, usporedno pravo, tržište rada.

Uvod

Udomiteljstvo je važan čimbenik u postupku deinstitutionalizacije, trendu koji već nekoliko desetljeća većim ili manjim intenzitetom obilježava sustave socijalne skrbi europskih zemalja. Trend deinstitutionalizacije skrbi za djecu (Ajduković 2004: 307) rezultat je više čimbenika. Među najvažnijima su nastojanje da se smanje troškovi koji su viši kod institucijskih nego kod alternativnih oblika skrbi te značaj obiteljskog okruženja za djecu, naglašen u brojnim univerzalnim, regionalnim i nacionalnim pravnim izvorima i dokumentima (McHugh, Pell, 2013; Kirton, 2007).

Unaprjeđenje udomiteljstva te provođenje i ostvarenje **deinstitutionalizacije** prioritetni su zadaci i ciljevi reforme sustava socijalne skrbi u Hrvatskoj (Strategija razvoja sustava socijalne skrbi RH, 2011). Prema *Planu deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj* (Mini-

starstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010) jedan od ciljeva jest postići omjer 20 % : 80 % izvaninstitucijskog smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u odnosu na institucijsku skrb, smanjiti broj djece i mladeži s poremećajima u ponašanju u institucijskim oblicima smještaja te razviti izvaninstitucijske oblike smještaja i usluge socijalne skrbi. Jedinstveno je stajalište u domaćoj literaturi da je u cilju deinstitutionalizacije djeci potrebno osigurati smještaj u obiteljima udomitelja, čiji se broj i kvaliteta trebaju povećati intenzivnim ulaganjem u području udomiteljstva, a postojeće ustanove transformirati u ustanove malog kapaciteta, u cilju uvažavanja i poštovanja dječjih prava (Sabolić, Vejmelka, 2015: 10).

Neka istraživanja upozoravaju na to da deinstitutionalizacija nosi sa sobom i rizike, ako nije praćena prethodno uspostavljenim sustavom alternativnih oblika skrbi, te da je država odgovorna stvoriti uvjete za odgovarajuću individualiziranu skrb za djecu koja će i dalje živjeti u institucijama (Tobis, 2010). Potrebu da se djeluje na „dva kolosijeka“ potkrjepljuju i podaci o dva trenda koji se javljaju i u zemljama zapadne Europe i u SAD-u, Kanadi i Australiji: s jedne strane poteškoćama u pronalazanju odgovarajućih udomiteljskih obitelji i, s druge, sve većoj potrebi za institucijskim tretmanom djece i mladih, prije svega onih s problemima u ponašanju (Kirton, 2007: 9; McHugh, Pell, 2013).

U Hrvatskoj su prepoznati sljedeći **problemi** vezani uz udomiteljstvo: nejednaka zastupljenost udomiteljstva u nekim područjima (Dalmacija, Istra); nedovoljan broj udomiteljskih obitelji za posebne skupine djece (s teškoćama u razvoju, problemima u ponašanju, nacionalne manjine, posebice Rome); potreba razvoja specijaliziranog udomiteljstva za djecu s EBD-om, djecu s posebnim potrebama; nedovoljna suradnja između centara za socijalnu skrb u pitanjima udomiteljstva (Laklija, Jedud

Borić, 2012). Nedovoljan broj udomitelja u odnosu na potrebe ukazuje na to da su aktivnosti za poboljšanje trenutnog stanja od iznimnog društvenog interesa. Prema statističkim podacima u siječnju 2016. godine u kategoriji djece i mladeži u udomiteljske obitelji bilo je smješteno 2 194 osoba, u centru za pružanje usluga u zajednici 55, a usprkos provođenju deinstitutionalizacije u domovima socijalne skrbi još uvijek boravi 1 859 djece i mladih (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2016). U takvim se okolnostima kao imperativ nameće razvoj i unaprjeđenje različitih oblika udomiteljstva.

Dodajmo da to mora biti praćeno razvijanjem programa podrške obitelji, kroz ranu prevenciju, kako bi se spriječilo izdvajanje djeteta iz obitelji. Naime, sustavi alternativne skrbi o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi temelje se na dvije temeljne postavke: na permanentnosti smještaja i shvaćanju udomiteljske obitelji kao psiholoških roditelja ili na održavanju kontakta djeteta s biološkom obitelji i, konačno, na što ranijem povratku djeteta u vlastitu obitelj, reunifikaciji (Laklija, 2011a: 292; Thoburn, 2009; Christrup, Bruhn, 2010; Andersson, 1999: 176; Dumaret, Rosset, 2005: 5). Dugotrajni smještaj djeteta nasuprot reunifikaciji promatra se kao jedan od bitnih elemenata uz koje se vezuje „profesionalno“ udomiteljstvo (Kirton, 2007). Udomiteljstvo jest segment u sustavu skrbi za djecu pa će i njegova učinkovitost ovisiti o kvaliteti sustava u cjelini. Smatra se da europske zemlje, Kanada i Australija imaju najnaprednije sustave skrbi o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Među europskim zemljama postoje značajne razlike zbog kojih govorimo o različitim modelima skrbi (Ajduković, 2004: 301; Radočaj, 2005: 360; Laklija, 2011a: 294; Laklija, 2011).

U Hrvatskoj su potrebne reforme zakonodavstva koje uređuje institut udomiteljstva i s njim povezane segmente socijalne

skrbi (Sabolić, Vejmelka, 2015). Sustavno uređenje i jačanje pravne zaštite udomiteljstva u Hrvatskoj trebalo bi, s jedne strane, omogućiti osobama koje to žele da se bave udomiteljstvom, a, s druge strane, udomiteljstvo učiniti privlačnijom djelatnošću. Profesionalizacija može isto tako imati pozitivne učinke na zapošljavanje žena, odnosno njihov položaj na tržištu rada, ali i zapošljavanje općenito. Smatramo da zbog brojnih prednosti reforma mora uključiti i profesionalizaciju udomiteljstva u smislu omogućavanja i reguliranja radnopravnog i socijalnopravnog statusa udomitelja. Autorice polaze od hipoteze da posao udomitelja vezano uz skrb i odgoj djeteta (ili odrasle osobe) usprkos svojoj specifičnoj, „hibridnoj“ naravi može biti predmet ugovora o radu, odnosno da udomitelj može taj posao obavljati kao radnik, osoba u radnom odnosu, a ne samo kao samozaposlena osoba (kao samostalnu djelatnost), te da je pretpostavka za to stvaranje i primjena posebnog radnog zakonodavstva oblikovanog u skladu sa specifičnostima udomiteljstva.

U radu se najprije razmatra trend profesionalizacije udomiteljstva i obilježja profesionalizacije. Slijedi analiza pravnog statusa udomitelja u nacionalnim zakonodavstvima, odnosno različitih modela udomiteljstva. Središnji dio rada posvećen je analizi pretpostavki profesionalizacije udomiteljstva. Na kraju rada razmatra se profesionalizacija udomiteljstva vezano uz stanje na hrvatskom tržištu rada te predlaže rješenja de lege ferenda.

Profesionalizacija udomiteljstva

Udomiteljstvo se od čisto karitativne aktivnosti, najprije vjerskih grupa, a kasnije na temelju pravila tzv. siromaškog prava (Christrup, Bruhn, 2010), postupno obliko-

valo pod utjecajem određenih čimbenika (Testa, Rolock, 1999: 111) te razvilo u javnu službu. Nju obavljaju tijela lokalne vlasti putem udomitelja koji primaju naknadu za svoj rad, a u novije vrijeme riječ je o centraliziranoj službi, odnosno kombinaciji ovih dviju posljednjih, uz sve veću ulogu specijaliziranih agencija za udomljavanje. Niz čimbenika utjecao je na udomiteljstvo koje je danas snažno obilježeno trendom profesionalizacije.

U SAD-u i Engleskoj „val profesionalizma“ udomiteljstva javlja se 70-ih godina prošlog stoljeća, kao rezultat nedostatka dobrovoljnih udomiteljskih obitelji te trenda prostorne neusklađenosti između urbanih i ruralnih područja (Testa, Rolock, 1999: 112), kao i u vezi s posebnim oblicima smještaja, među kojima su najvažniji oni za „teške“ tinejdžere (Kirton, 2007: 7). Drugi val profesionalizacije vezan je uz osnivanje udomiteljskih agencija od strane udomitelja. „Neovisni pružatelji udomiteljstva“ (engl. *independent fostering providers*) obuhvaćaju danas gotovo 20 % udomiteljskog smještaja u Engleskoj (Sellick, 2011) koji obilježava dosta izdašna naknada za udomitelje, snažne potpore udomiteljima u obliku terapijskih i edukacijskih usluga, pravo udomitelja na odmore i velika dostupnost „zamjenske skrbi“ u situacijama kada je udomitelj privremeno spriječen skrbiti o djetetu. Dugoročni trend profesionalizacije očituje se i u aktualnim javnim politikama. No udomitelji ipak nemaju status radnika nego samozaposlenih osoba.

I u drugim državama sve se češće koristi termin „profesionalni“ za opis rada udomitelja, kao što je to, primjerice, u Danskoj, gdje udomitelji ipak nemaju status radnika (Christrup, Bruhn, 2010). U Australiji se predlaže model profesionalnijeg i održivog udomiteljstva, tzv. „integrirani model udomiteljstva“, koji bi trebao biti učinkovitiji, a uključuje i mogućnost da udomitelj

bude zaposlen kao radnik (McHugh, Pell, 2013: 2), (više infra pogl. 3.1.).

I naš Zakon o udomiteljstvu, iz 2011. godine (NN 90/11) predviđao je profesionalno udomiteljstvo kao posebnu vrstu udomiteljstva, za čije obavljanje su se zahtijevale posebne pretpostavke, no uz njega se nije vezivao status udomitelja – radnika. Na koncu su te odredbe brisane izmjenama Zakona, iz 2012. godine (NN 78/12), jer je ocijenjeno da bi profesionalizacija zahtijevala cjelovito uređenje kao jamstvo primjenjivih rješenja i poticaj zainteresiranim pružateljima usluga, te da u tom trenutku nije bilo moguće ispuniti odgovarajuće postupovne i financijske pretpostavke (Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o udomiteljstvu, 2012).

Na temelju navedenog može se zaključiti da označavanje nekog oblika udomiteljstva profesionalnim ne znači da udomitelji nužno imaju status radnika. Rasprava o „profesionalizaciji“ udomiteljstva predstavlja zapravo širi kontekst u kojem se vodi diskusija o udomiteljstvu kao profesionalnoj aktivnosti osoba koje su udomitelji, dakle o tome može li rad koji udomitelj obavlja vezano uz smještaj i skrb o udomljenom djetetu (ili odrasloj osobi) biti predmet standardnog ili atipičnog radnog odnosa. U nastavku rada analiziraju se čimbenici profesionalizacije udomiteljstva te različita značenja pojma „profesionalizacija“.

ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA TREND PROFESIONALIZACIJE UDOMITELJSTVA – JEDNA STRANA MEDALJE

Autori koji se bave udomiteljstvom slažu se da se na suvremene izazove udomiteljstva može uspješno odgovoriti tek strateškim, cjelovitim i sustavnim pristupom reguliranju i obavljanju udomiteljstva. Ono mora uključivati visoko osposobljene, vješte udomitelje koji će odgovoriti

novoj populaciji osoba kojoj treba skrb, a nužne promjene moguće je postići jedino u kontekstu potpuno profesionalizirane usluge udomiteljstva. Mišljenja udomitelja o tome, pak, nisu jedinstvena. Prema istraživanjima velik dio njih želi biti „dio tima“, imati veću ulogu prilikom donošenja odluka koje se tiču skrbi o udomljenom djetetu, no postoje i oni koji sebe ne vide u takvoj ulozi, kao što je to, primjerice, kod srodničkog udomiteljstva (Willson, Evetts, 2006: 39, 41; Geserick, 2015).

Ključnim **izazovima udomiteljstva** danas se smatraju sljedeći čimbenici. Prvo, promjena u populaciji djece i mladih osoba obuhvaćenih udomiteljstvom, jer istraživanja pokazuju da je u porastu broj onih koji su iskusili zlostavljanje i zanemarivanje u vlastitoj obitelji (McHugh, Pell, 2013: 6; Worral, 2009). Oni predstavljaju veći izazov za udomitelje i zahtijevaju od njih veće sposobnosti. Nagla deinstitucionalizacija skrbi znači i relativno povećanje broja problematične djece u udomiteljstvu. Drugo, mijenjaju se i uloga i zadatci udomitelja jer se umjesto navodno adoptivnog, „ekskluzivnog“ udomiteljstva danas ide prema „inkluzivnom“ radu s biološkom obitelji i socijalnim radnicima, prihvaćanjem filozofije „partnerstva“ s biološkim roditeljima. Udomitelji su uključeni u formalne aspekte udomiteljstva, kao što je davanje iskaza na sudu, sudjelovanje na sastancima u vezi s nadzorom i planiranjem smještaja djeteta, ocjenjivanje ponašanja djeteta i slično. Posljedično tome, socijalni radnici imaju veća očekivanja od udomitelja, a kod udomitelja rastu težnje za profesionalnim statusom (Willson, Evetts, 2006: 40; Kirton, 2007: 10; Testa, Rolock, 1999: 113, 122). Treći čimbenik jest primjena strože regulative i nadzora nad radom udomitelja, primjena mjera zaštite djece od zlostavljanja. Četvrto, ponuda udomiteljskog smještaja jest nedostatna, a ponekad je takva da se može govoriti o krizi udomiteljstva. Jedan je od razloga za

to veće sudjelovanje žena na tržištu rada, njihova sve viša kvalifikacijska razina te težnja za karijerom. Zato se, radi privlačnosti i zadržavanja udomitelja, čini nužnim udomiteljstvo popratiti plaćom. Također, udomitelje se nastoji zadržati i unaprjeđenjem podrške, osposobljavanja i uvjeta za obavljanje skrbi. Tome treba pridodati i činjenicu da sa smanjenjem broja udomitelja volontera raste vjerojatnost promjene i prekida smještaja djeteta (McHugh, Pell, 2013: 6-7).

Jedan od čimbenika profesionalizacije jest i širenje profesionalnih udruženja udomitelja, kao „pritiska odozdo“, te jačanje nekih oblika profesionalnog udomiteljstva. U zemljama kao što su Ujedinjeno Kraljevstvo i SAD važan čimbenik jesu i neovisni pružatelji usluga, agencije za udomiteljstvo, koje su prekinule monopol koji su u pružanju usluga udomiteljstva imala tijela lokalne vlasti, a svojim plaćama i programima podrške privlače nove udomitelje te odvlače one koji su to bili upravo putem tijela lokalne vlasti. Čimbenik plaćanja udomiteljstva, koje se oduvijek smatralo altruističnom, volonterskom i neprofesionalnom djelatnošću, pa je za udomitelje nagrada bila dovoljna kompenzacija, danas je jedno od ključnih, ali i složenih pitanja. Koji je sustav plaćanja najbolji, na temelju kojih kriterija? Težine potreba djeteta ili razine osposobljenosti udomitelja, ili kombinacija obaju kriterija? Treba li uvesti sustav plaće za udomiteljstvo kao „rad“? (Wilson, Evetts, 2006: 40). Sve su češći zahtjevi za odgovarajućom razinom kvalifikacija i osposobljenosti udomitelja, koje bi bile uređene na nacionalnoj razini, počivale na sveučilišnim diplomama ili svjedodžbama, te dodatnom, višom sveučilišnom kvalifikacijom, kako bi se ojačao profesionalni položaj udomitelja („udomitelji – specijalisti“).

Iako su obuhvaćeni navedenim čimbenicima, istaknimo važnost programa podrš-

ke i supervizije udomitelja te očekivanja udomitelja da postanu dio profesionalnog tima, partneri, jednakovrijedni članovi, a ne radnici s nižim obrazovanjem i statusom. Neka istraživanja dokazuju da podrška koju udomitelji dobivaju od socijalnih radnika, uz obostrano poštovanje, savjetovanje i osposobljavanje, predstavlja ključni čimbenik u predanom i učinkovitom obavljanju skrbi (Willson, Evetts, 2006: 40-41; Kirton, 2007: 10). U tom smislu, pojam „profesionalni“ ne odnosi se samo na vještine i osposobljenost, nego i na poštovanje udomitelja i njihov status kao članova profesionalnog tima uz socijalne radnike, učitelje i ostale koji čine „profesionalnu mrežu“ oko udomljenog djeteta (Schofield, 2013: 47).

Trend profesionalizacije može biti rezultat različitih javnih politika. Neki autori iz Ujedinjenog Kraljevstva ističu važnost šireg konteksta u koji valja smjestiti trend profesionalizacije udomiteljstva, a to je „država socijalnog ulaganja“ (engl. *social investment state*). Cilj je financijskim ulaganjima u blagostanje ljudi postići globalnu kompetitivnost, a fokus je na ranoj intervenciji u cilju jačanja obrazovanja i prevencije antisocijalnog ponašanja. Ulaganje te borba protiv socijalne isključenosti temelj su za kvalitetno udomiteljstvo, posebice djece koja se nađu u poteškoćama (Kirk, Glendinning, 2002; Daly, Lewis, 2000).

DVOJBE OKO PROFESIONALIZACIJE UDOMITELJSTVA – DRUGA STRANA MEDALJE: „HIBRIDNA“ NARAV UDOMITELJSTVA

Uz trend profesionalizacije postavlja se i pitanje mogu li udomitelji kojima je to postala profesija nastaviti biti brižni roditelji koji će udomljenoj djeci pružiti sigurnost i „normalan“ obiteljski život ili će njihova profesionalna uloga i status radnika od njih zahtijevati ustupke zbog kojih će djeca

imati osjećaj da udomitelji „samo rade svoj posao“ (Schofield, 2013: 47). Pitanje odnosa između ljubavi i novca, obitelji i rada potaknulo je raspravu. Prema jednim, skrb o udomljenom djetetu vezuje se uz ljubav, altruizam, osobni odnos utemeljen na emocionalnim vezama. Profesionalnost sadrži u sebi novčanu kontraprestaciju obavljenom radu kao jedan od ključnih elemenata, karakterističan za radni odnos i tržište rada. Naplatnost instrumentalizira odnos skrbi i čini ga neosobnim; udomitelj pruža skrb zbog vlastitih interesa, motiviran je koristoljubljem jer radi za novac. Drugo, pak, stajalište ističe u prvi plan motivirajući karakter naknade za rad udomitelju, naknadu kao mjerilo vrednovanja toga rada (Kirton, 2007: 12).

Za razumijevanje profesionalizacije udomiteljstva čini se da je važno razlikovanje **sфере obitelji** i **sфере rada**. One u svom idealnom tipičnom obliku djeluju potpuno različito jer se prva temelji na emocionalnim vezama, a druga na ugovornim pravima i obvezama. Kod udomiteljstva se rad (u kući i u skrbi) obavlja unutar obitelji. Ipak, novine u udomiteljstvu, počevši od vezivanja smještaja uz određeni cilj, primjerice reunifikaciju udomljenika s biološkom obitelji, zatim povjeravanje udomiteljima terapeutskih ili tretmanskih zadataka ili pak pravo udomitelja na godišnji odmor, na mirovinu ili oporezivanje njegovu rada, pa čak i novo nazivlje (od roditelja udomitelja prema udomitelju skrbniku, foster parent, foster carer) udomiteljstvo približava pojmu subordiniranog rada, rada prema uputama „poslodavca“.

Iako postoje autori koji smatraju da je „rad“ koji obavljaju udomitelji središnje obilježje udomiteljstva, valja se složiti sa stajalištem koje prepoznaje **hibridnu narav** udomiteljstva. Udomitelji rad obavljaju u obitelji i uz obitelj, u pravilu vremenski i prostorno od nje neodvojeni. Pitanje privatnosti udomiteljeve obitelji regulirano je

i podložno nadzoru izvana, kao dio sustava socijalne skrbi. Prema D. Kirtonu, hibridnost udomiteljstva postavlja dva posebna izazova. Prvi se odnosi na teško postavljanje granice između rada i nerada udomitelja: je li to 13 do 14 dodatnih sati tjedno ili posao od 24 sata sedam dana u tjednu, odnosno „365 dana u godini“? Drugo je pitanje kako udomitelji vide svoju ulogu: jesu li oni paralelno i radnici i roditelji ili samo udomitelji koji zaslužuju plaću za posao koji obavljaju? (Kirton, 2007: 13)

Trend profesionalizacije, kako je navedeno, može biti rezultat različitih javnih politika. Zahtjev da se udomiteljima „delegiraju ovlasti“ kako bi se ojačao njihov položaj, s druge strane može značiti ograničenje autonomije udomitelja kroz jaču kontrolu od strane „menadžera“. Ako se udomiteljima zajamči status radnika s pravima i ovlastima, istovremeno jača i nadzor nad njihovim radom. Ne samo njihovo „radno mjesto“, nego i obiteljski život počinju se pojačano nadzirati jer su neraskidivo povezani. Jedan od primjera jesu napatci agencija o tzv. sigurnoj skrbi (engl. *safe care*) koji određuju smije li dijete sjediti na udomiteljičinim (udomiteljevim) koljenima dok mu ona/on priča priču za laku noć (Schofield, 2013: 47).

Možemo zaključiti da se profesionalizacija udomiteljstva mora provoditi tako da se vodi briga o osobnoj i obiteljskoj naravi udomiteljstva (Willson et al., 2003.; Kirton, 2007: 19). Posebice je to bitno kod dugotrajnijeg udomiteljstva koje uključuje plan permanentnog smještaja, a od udomitelja se zahtijeva da djetetu osigura vezanost, brižne obiteljske odnose i osjećaj da je član obitelji (Schofield, 2013: 47).

Pojam profesionalizma u udomiteljstvu koristi se kako bi se ukazalo na promjenu uloge roditelja udomitelja od „obične“ aktivnosti, slične svakodnevnom roditeljstvu, prema profesionalnoj ulozi koja zahtijeva pravnu regulativu, superviziju i os-

posobljavanje (Willson, Evetts, 2006: 40). Istraživanja pokazuju da se tipski obrazac roditelja udomitelja mijenjao od onog majčinski raspoloženih, nezahtjevnih i dobronamjernih žena prema tipu stručnjaka s više kvalifikacija koji se bave različitim i složenim potrebama djece. Broj aktivnosti i odgovornosti udomitelja raste, kao i njihova suradnja s drugim specijalistima te grupama za osposobljavanje i podršku (McHugh, Pell, 2013: 12). Udomitelji su u središtu multidisciplinarnog tima profesionalaca koji rade za dobrobit djece i mladih ljudi obuhvaćenih javnom skrbi. „Od njih se traži pružanje visoko personalizirane skrbi unutar profesionalnog okvira i dokazivanje učinkenog na profesionalni način: od pisanih izvješća, ocjena, kućnih posjeta, vođenja administracije, sudjelovanja na sastancima za smještanje kod udomitelja, suradnje s policijom, davanja iskaza na sudu, uspostavljanja kontakta te stvaranja životne priče. Za sve to vrijeme oni nastavljaju biti roditelji i zadovoljavaju emocionalne i fizičke potrebe djece o kojoj skrbe na način kojim štite djecu i sebe.“ (Fostering Network, 2008). Jačanje profesionalizacije udomiteljstva odraz je i sve većeg sudjelovanja žena u svijetu rada. Udomiteljima danas nedostaje specijalističko osposobljavanje i plaća, kao simboli profesionalne skrbi, pa su među specijalistima koji brinu o djeci oni i dalje najlošije pripremljeni te uživaju najslabiju podršku i slabe državne financijske i nefinancijske potpore (McHugh, Pell, 2013: 13).

Treba istaknuti da sa sociološkog stajališta osnovna obilježja profesionalnosti čine: specijalizirana znanja i sposobnosti, ideal službe, monopol utemeljen na dozvoli (licenciji), autonomija, samoregulacija i etički kodeks (Willensky, 1964). Model obilježja koristi se vrlo široko kao mjerilo (engl. *benchmark*) na temelju kojega se ocjenjuje zaslužuje li neko zanimanje profesionalni status, dok su termini kao što

su semi- (ili para)profesionalan skovani da se opišu ona zanimanja koja ispunjavaju samo neke, a ne i sve kriterije. Primjenjuju se posebice za „profesije u području skrbi“, kao što su medicinska njega, socijalni rad i obrazovanje, a označavaju nedostatak nužnog specijalističkog osnovnog znanja i autonomije za puni profesionalni status (Kirton, 2007: 8). Uz to treba naglasiti da neka istraživanja pokazuju da svakodnevnu brigu o udomljenom djetetu najčešće vodi upravo žena (u okviru tradicionalne uže obitelji, najčešće heteroseksualne), što ukazuje na činjenicu da su udomiteljstvo i njegova socijalnopravna dimenzija upravo „ženska“ tema (Geserick et al., 2015: 128). To ima posebnu važnost u analizi zapošljavanja žena i općenito njihova položaja na suvremenom tržištu rada.

PROFESIONALNOST U RADNOME PRAVU

Uz dobrovoljnost, obvezu osobnog obavljanja rada, podređenost uputama poslodavca (subordiniranost) te naplatnost, profesionalnost je jedno od obilježja radnog odnosa. Sa stajališta teorije radnoga prava profesionalnost znači da radnik određeni posao obavlja kao redovito i glavno zanimanje, koje ne može obavljati uz neko drugo redovito i glavno zanimanje. To je prevladavajući poziv kojem radnik posvećuje najveći dio svojih radnih sposobnosti i pretežni dio radnog vremena. Kontinuiranim obavljanjem rada (radnih djelatnosti) kod određenog poslodavca radnik sebi stvara stalno zanimanje i glavni i jedini (ili barem pretežni) izvor sredstava za uzdržavanje (sebe i svoje obitelji) (Tintić, 1969: 370; Potočnjak, 2007: 811). Profesionalni status radniku priznaje pravni poredak na temelju i u vezi s postojanjem radnog odnosa, a obilježja su tog statusa zanimanje, obrazovanje, prihod. Profesionalnost može postojati i kod radnika koji nemaju stabilnost zaposlenja,

primjerice, zaposlenih na određeno vrijeme, odnosno povremeno, ali postoji kontinuitet rada. Profesija se „javlja kao oblik izražavanja društvene (profesionalne) podjele rada“, dok se profesionalnost „očituje kao rezultat pojedinačne podjele rada, individualizacije radnih mjesta i nužnosti da radnik svoju obvezu osobnog obavljanja rada ispunjava na određenom radnom mjestu“ (Tintić, 1969: 371-372).

Nakon analize obilježja „profesionalizacije“ općenito, trenda profesionalizacije udomiteljstva te stajališta radnopravne teorije o profesionalnosti kao obilježju radnog odnosa, u nastavku rada razmatraju se pretpostavke radnopravnog i socijalnopravnog statusa udomitelja.

Pravni status „profesionalnih“ udomitelja u usporednom pravu

Nacionalna zakonodavstva priznaju udomiteljima različiti pravni status. U jednom broju država udomitelji nisu radnici, već imaju položaj samozaposlenih osoba kojima je priznat manji ili veći broj prava iz radnog i socijalnog zakonodavstva, dok u drugima uživaju status radnika, uz određena ograničenja istih prava, odnosno obveza. U nastavku se analizira nekoliko modela udomiteljstva: u Ujedinjenom Kraljevstvu, kao zemlji s osobito bogatom tradicijom udomiteljske skrbi o djeci (Ajduković, 2005: 358), Australiji, u kojoj se profesionalizacija vidi kao odgovor na loš postojeći model udomiteljstva, u susjednim zemljama Srbiji i Sloveniji s kojima Hrvatska dijeli zajedničku pravnu prošlost, kao i Francuskoj, u kojoj su udomitelji radnici. Austrijski model udomiteljstva i teorijska promišljanja o njemu posebno su zanimljiva sa stajališta obveznopravnog tumačenja udomiteljstva, odnosno nara-

vi rada udomitelja. Sveobuhvatna analiza svakog od ovih modela, kao relevantno polazište u promišljanju novog modela profesionalnog udomiteljstva u Hrvatskoj, prelazi ipak okvire ovoga rada zbog njegova ograničenog opsega i svrhe, pa se ovdje razmatraju samo najvažnija obilježja navedenih modela.

UDOMITELJI KAO SAMOZAPOSLENE OSOBE (SRBIJA, SLOVENIJA, UJEDINJENO KRALJEVSTVO I AUSTRALIJA)

U Srbiji su uvjeti za obavljanje udomiteljstva („hraniteljstva“) utvrđeni Porodičnim zakonom (Službeni glasnik RS (dalje: SG RS), br. 18/2005, 72/2011, 6/2015; dalje: PZ) te provedbenim Pravilnikom o hraniteljstvu (Službeni glasnik RS, br. 36/2008; dalje: PH). Udomiteljstvom se može baviti obitelj, odnosno osobe koje imaju opću podobnost za udomiteljstvo, tj. posjeduju određena osobna svojstva, pripremljene su za udomiteljstvo po posebnom programu (čl. 117. i 118. PZ-a i čl. 21., 45.-60. PH-a) te dobiju potvrdu o bavljenju udomiteljstvom od centra za socijalni rad (čl. 29. PH-a). Program pripreme za udomiteljstvo provodi „centar za porodični smeštaj“. Udomiteljstvo nije radni, već ugovorni odnos, što znači da se ne mogu steći prava iz radnog odnosa, kao što su godišnji odmor, „bolovanje“, ili radni staž. Udomitelji ostvaruju pravo na naknadu za rad koja iznosi 32,5 % od prosječne plaće za jedno dijete na smještaju, odnosno 20 % od prosječne plaće po djetetu ako imaju dvoje i troje djece na smještaju (čl. 10a st. 6 Pravilnika o kriterijumima i merilima za utvrđivanje cena usluga u oblasti socijalne zaštite koje finansira Republika, SG RS, br. 15/92 ... 8/11). Također, ostvaruju pravo na mirovinsko i invalidsko osiguranje (Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, SG RS, br. 34/03, 75/14, čl. 10.), a doprinos uplaćuje *ex offio* centar za so-

cijalni rad. Udomitelji koji nisu osigurani prema drugoj osnovi ostvaruju pravo na obvezno zdravstveno osiguranje u skladu s čl. 17. st. 1. Zakona o zdravstvenom osiguranju, iz 2012. g. (SG RS, br. 119/12). *Nosilac ugovora o porodičnom smeštaju* (hraniteljstvu) može to pravo ostvariti i za članove svoje obitelji. Udomitelji koji su zaposleni (u radnom odnosu) ostvaruju neka prava vezana uz njegu djeteta – udomljenika. To je pravo na plaćeni dopust, tj. *plaćeno odsustvo s rada* radi njege udomljenika, djeteta mlađeg od pet godina (čl. 97.-100. Zakona o radu, Informator, s. a.). Plaćeni dopust traje 11 mjeseci ako je smještaj nastupio prije no što je dijete navršilo tri mjeseca života, a za dijete starije od tri a mlađe od pet godina dopust traje osam mjeseci. Udomitelji koji brinu o udomljeniku s nekim poteškoćama (cerebralna i dječja paraliza, plegija, mišićna distrofija i ostale teške bolesti) imaju pravo na rad s nepunim radnim vremenom (ne kraće od polovice punog radnog vremena), uz pravo na plaću razmjerno vremenu provedenom na radu. Također, imaju pravo na mirovanje radnog odnosa do navršene treće godine života djeteta. Uz to udomitelji mogu ostvariti druga prava na razini lokalne samouprave (Izazovi hraniteljstva, 2014). Udomiteljska obitelj koja ima do četvoro djece u obitelji, uključujući i vlastitu djecu, može, ovisno o imovinskom cenzusu, ostvariti pravo na dječji doplatk (Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom, SG RS, br. 16/02, 115/05 i 107/09).

Ni u Sloveniji udomitelji nemaju status radnika, ali udomitelj može obavljati udomiteljstvo (slov. rejništvo) kao jedino zanimanje, samostalnu profesionalnu djelatnost, ako ispuni uvjete iz Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti, iz 2002. godine (Uradni list Republike Slovenije (dalje: UL RS), br. 110/02... 109/12) te je upisan u poseban registar udomitelja koji udomiteljsku djelatnost obavljaju kao za-

nimanje, koji vodi ministarstvo nadležno za obitelj. Osoba koja udomiteljstvo želi obavljati kao jedino zanimanje ne smije biti u radnom odnosu, biti član privatnog trgovačkog društva ili zavoda u Republici Sloveniji, istovremeno biti poslovodna osoba ili obavljati druge djelatnosti kao jedino ili glavno zanimanje, na temelju kojih je uključen u mirovinsko i invalidsko osiguranje u skladu s relevantnim propisima. Jedan od uvjeta za obavljanje „profesionalnog“ udomiteljstva jest i broj udomljene djece. „Profesionalni“ udomitelj mora istovremeno imati na smještaju troje djece, a od toga dvoje tijekom cijelog mjeseca, ali to može postati i smještajem samo jednog djeteta, ako postoje opravdani razlozi: specifične potrebe djeteta, kao kod udomiteljstva teško bolesnog djeteta, djeteta sa smetnjama u fizičkom ili duševnom razvoju, djeteta koje je trpjelo zlostavljanje, mučenje, djeteta koje ima smetnje u ponašanju ili poremećaj osobnosti (čl. 24.). Ima prijedloga da svako udomiteljstvo bude profesionalno (Rakar et al., 2010: 136). „Profesionalni“ udomitelji ostvaruju pravo na mirovinsko i invalidsko osiguranje (čl. 19. st. 5 Zakona o pokojninskom in invalidskom osiguranju, UL RS, br. 96/12...102/15), na obvezno zdravstveno osiguranje (čl. 15. Zakona o zdravstvenom varstvu in zdravstvenem zavarovanju, UL RS, br. 72/06...47/15) te osiguranje za slučaj nezaposlenosti (čl. 54. st. 1 Zakona o urejanju trga dela, UL RS, br. 80/10...47/15) i prava iz područja zaštite roditeljstva i obiteljskih dohodaka (čl. 8. st. 6 Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, UL RS, br. 26/14, 90/15).

U Ujedinjenom Kraljevstvu udomiteljstvo se smatra profesionalnom službom, a udomitelji dobivaju naknadu troškova za udomljeno dijete i nagradu za rad koji obavljaju, „plaću“. No udomitelji nemaju status „posloprimaca“ (engl. *employee*),

već samozaposlenih osoba (engl. *self-employed*). Na to upućuju i propisi poreznog prava koji se primjenjuju na oporezivane njihove „nagrade za rad“ (Fostering Network, 2008: 4).

U Australiji udomitelji također nisu radnici. No, 2015. godine jedna privatna agencija predložila je novi, integrirani model profesionalnog udomiteljstva, s ciljem stvaranja visokokvalificiranog, dobro plaćenog udomitelja, što bi trebalo osigurati stabilnost udomiteljskog smještaja, posebice za djecu s različitim problemima. Samo savezna država Victorija ima godišnje približno 332,5 mil. dolara troškova zbog loših rezultata, čija je posljedica da djeca napuštaju udomiteljski smještaj. Novi model predviđa naknadu udomiteljima (*Foster Parent Fee*), u iznosu koji je približan prosječnoj plaći (s različitim plaćevnim razredima te poreznim rasterećenjem), s ciljem poticanja na udomiteljstvo kao održivu alternativu nekom drugom plaćenom zaposlenju. Predlaže se da udomitelji dobiju status samozaposlenih osoba (neovisnih ugovaratelja) ili da im se dade status radnika privatnih agencija za udomiteljstvo. No kod ove posljednje mogućnosti upozorava se na potrebu rješavanja zakonskih barijera u vezi s uvođenjem ove nove kategorije radnika. U Victoriji se, naime, već odustalo od specijaliziranog modela profesionalnog udomiteljstva (*Specialised In-Home Care Model*), prema kojem bi visoko kvalificirani udomitelji primali naknadu usporedivu s onom za rad u punom radnom vremenu. Upravo pravne dvojbe vezane uz status udomitelja kao radnika, a ne „volontera“, korištenje prava na osnovi rada te primjena odredbi o ograničenju radnog vremena, dakle problem primjene radnog zakonodavstva, doveo je do neuspjeha ovog modela (McHugh, Pell, 2013).

FRANCUSKI MODEL PROFESIONALIZACIJE UDOMITELJSTVA – UDOMITELJI RADNICI

U Francuskoj je udomiteljima priznat status radnika. Udomiteljske obitelji čine važan oblik alternativne skrbi o djeci jer je njime, prema podacima iz 2010. godine, obuhvaćeno oko 69 000 djece, što čini 53 % djece u alternativnoj skrbi (Ramon, 2013: 39). Francuska je svim udomiteljima priznala profesionalni status zakonom 2005. godine. Svi udomitelji postali su „obiteljski pomoćnici“ (fr. *assistants familiaux*), što je nova profesija u području socijalne skrbi (Zakon o pomoćnicima za slučaj majčinstva i obiteljskim pomoćnicima, 2005.; Dekret br. 2006-627 o primjeni odredbi Zakonika o radu na pomoćnike za slučaj majčinstva i obiteljskim pomoćnicima, 2006.; Zakon o socijalnoj i obiteljskoj djelatnosti, 2016.). Na oblikovanje nove profesije utjecala je promjena paradigme udomiteljstva: od „zamjenskog smještaja“ prema „dopunskom roditeljstvu“, koja je rezultat stajališta o smještaju djeteta kao terapijskoj mjeri koja obuhvaća skrb psihološke, ponašajne i odgojne naravi, koja počiva na stalnosti osoba važnih za dijete, uz potporu multidisciplinarnog tima. Smještaj djeteta jest „specijalizirana“ intervencija, oblikovana za rad na disfunkcionalnim odnosima između djeteta i njegovih roditelja. Posljedično, obiteljski pomoćnik jest dio tima, koji radi u kolektivu i pruža potporu odnosima bioloških roditelja, djece i udomiteljskih obitelji. Čimbenici koji su utjecali na postupnu profesionalizaciju udomiteljstva jesu pritisak sindikata, težnja da rad udomitelja dobije veće priznanje, potreba šireg teorijskog znanja i veće informiranosti o djeci u skrbi, te rješavanje problema izoliranosti udomitelja prilikom bavljenja ovom djelatnošću (Ramon, 2013: 40-41).

Neki od elemenata koji obilježavaju profesionalni, radnopravni statusa udomitelja –

obiteljskog pomoćnika jesu: obrazovanje, akreditacija (odobrenje), ugovor o radu, uvjeti rada, uloga u multidisciplinarnom timu i podrška. Obiteljski pomoćnici moraju proći obvezno obrazovanje u trajanju od 300 sati kroz prve tri godine rada te dobivaju posebnu diplomu. U postupku akreditacije (odobrenja), koji provodi javna služba (lokalne samouprave) za zaštitu djece i majčinstva, a traje do četiri mjeseca, vrši se procjena sposobnosti pomoćnika i njegove obitelji za udomiteljstvo. Smještaj se odobrava za razdoblje od pet godina, za najviše troje djece, a za četvoro ako je riječ o blizancima. Nakon stjecanja diplome akreditacijski postupak više nije potrebno ponavljati, ali je poslodavac dužan stalno nadzirati postojanje uvjeta za udomiteljstvo.

Odobrenje za udomiteljstvo jest uvjet za obavljanje udomiteljstva, odnosno sklapanje ugovora o radu. Osoba koja želi postati obiteljski pomoćnik podnosi zahtjev javnoj lokalnoj agenciji ili privatnoj agenciji za udomiteljstvo, koje su poslodavci. Obiteljski pomoćnik i agencija sklapaju ugovor o radu, koji mora biti u pisanom obliku i kojim se utvrđuju uvjeti rada. Prvi ugovor o radu uvijek se sklapa na određeno vrijeme od tri mjeseca, a ako ne bude otkazan, automatski se pretvara u ugovor na neodređeno vrijeme. Kada je riječ o visini plaće, ona ovisi o broju smještene djece. Uz to, obiteljski pomoćnik prima naknadu za troškove (za hranu, smještaj, školovanje, slobodne aktivnosti djeteta). Prema zakonu, obiteljski pomoćnici imaju pravo na 21 dan plaćenog godišnjeg odmora za jednu godinu rada. To pravo mogu koristiti ako je to moguće, s obzirom na dob djeteta i konkretne okolnosti vezane uz udomljenje, te na temelju mišljenja multidisciplinarnog tima da je dijete sposobno podnijeti razdvajanje. Poslodavac je u tom slučaju dužan djetetu osigurati privremeni smještaj. U slučaju kratke odsutnosti po-

moćnika može ga privremeno zamijeniti odrastao član njegove obitelji. Pomoćnici imaju pravo na naknadu plaće za vrijeme bolovanja te ostvaruju prava iz mirovinskog osiguranja i osiguranja za slučaj nezaposlenosti, a jamči im se i pravo na sindikalno organiziranje. S obzirom na specifičnosti obavljanja rada na njih se ne primjenjuju zakonske odredbe o ograničenju radnoga vremena (Ramon, 2013: 43; Ramon, Lucet, 2011.; Dekret, iz 2006.).

Uloga je obiteljskog pomoćnika da svakodnevno brine o djetetu, a njegova je zakonska obveza da kao član tima sudjeluje u izradi plana skrbi o djetetu, na temelju informacija o pitanjima vezanim uz dijete, uz potporu socijalnog radnika zaduženog za dijete. Mora sudjelovati na sastancima tima i iznositi svoja opažanja i razmišljanja, usmeno ili kroz pisana izvješća, kao i prijaviti informacije o nasilju ili zlostavljanju djeteta. Kako bi se izbjegao osjećaj izoliranosti, pomoćnici ostvaruju podršku kroz grupe za potporu te tematsko obrazovanje koje organizira agencija. Prema zakonu svakom se pomoćniku mora za slučaj potrebe osigurati 24/7 linija za pomoć te potrebna stručna pomoć (Ramon, 2013: 43).

Ovakav model profesionalnog udomiteljstva, utemeljen na angažiranju obiteljskih pomoćnika kao radnika, ima svoje prednosti i nedostatke. S jedne strane pridonosi kvalitetnijem udomiteljstvu te boljem statusu udomitelja. Rad obiteljskih pomoćnika u vezi sa smještajem djeteta, koji je oblikovan kao timski socijalni rad, priznat je i definiran te je postao društveno prepoznatljiv i još više otvoren muškarcima. Pomoćnici su zainteresirani za učenje i razmjenu znanja, što je dosad bio „monopol socijalnih radnika i psihologa“ te zato postaju važni novi oblici suradnje među stručnjacima. Profesionalizacija otkriva što je to „rad“ u svakom segmentu ovog oblika skrbi (Ramon, 2013: 44).

Slabošću udomiteljstva ocjenjuje se obrazovanje obiteljskih pomoćnika koje možda ipak nije dostatno, a može dovesti do njihove daljnje izolacije kao osoba koje se sada smatraju dovoljno obrazovanima da se suoče s novim kompetencijama. Suprotno tome, naglasak bi trebalo staviti na unaprjeđenje kvalitete komunikacije unutar sustava. Nedostatak se vidi i u fokusiranju na čisto akademsko obrazovanje i odgojne prakse, na štetu emocionalne dimenzije skrbi. „Profesionalni okvir nije u potpunosti primjeren ovoj čudnoj profesiji koja se temelji na osobnoj predanosti: ona je toliko vezana uz privatnost i intimnost.“ (Ramon, 2013: 45). Dvojbe oko tako postavljenog sustava udomiteljstva i njegove slabosti vezuju se upravo uz pitanje može li udomiteljstvo biti profesija jer: to „nije samo posao“, kontinuitet i stalnost skrbi nisu u skladu s ograničenjem radnog vremena (radnika), a emocionalni učinci čine udomiteljstvo vrlo posebnim poslom čije posebnosti treba zaštititi (Ramon, Lucet, 2011).

Austrijski model udomiteljstva – obrazac koji nudi odgovore na sporna pitanja o statusu udomitelja kao radnika?

U Austriji je udomiteljski odnos nedavno postao profesionalan te je uvedena naknada za udomitelje za tzv. povećane socijalnopedagoške poslove (njem. *sozialpädagogischen Mehraufwandes*). Svrha je platiti udomitelju rad i dodatne dužnosti koje je imao u vezi sa smještajem i brigom za dijete, kao što su, primjerice, vođenje dokumentacije o djetetovu razvoju, dodatno obrazovanje, supervizija.

OSNOVNI ZAKONSKI OKVIR KOJI UREĐUJE INSTITUT UDOMITELJSTVA I OBAVLJANJE UDOMITELJSKE SKRBI

U austrijskom pravu institut udomiteljstva uređen je odredbama obiteljskog prava (njem. *das Kindschaftsrecht*), sadržanim u Općem građanskom zakoniku (dalje: OGZ), te odredbama prava skrbi za djecu i mladež (njem. *das Kinder- und Jugendhilferecht*). U čl. 184. OGZ-a dana je definicija roditelja udomitelja (njem. *Pflegeeltern*), kao „osoba koje u potpunosti ili djelomično obavljaju skrb i odgoj djece (*Pflege und Erziehung des Kindes*) te zbog toga postoji ili se treba uspostaviti odnos koji je sličan odnosu između bioloških roditelja i djece“. Iz definicije proizlaze kriteriji za utvrđivanje postojanja udomiteljstva, čije je tumačenje dao austrijski Vrhovni sud. Kao prvo, to je **stvarno** obavljanje skrbi i odgoja, a ne samo namjera da se to učini. Prema čl. 160. OGZ-a skrb obuhvaća, posebice, zaštitu tjelesnog integriteta i zdravlja kao i neposredan nadzor, dok odgoj obuhvaća razvoj tjelesne, psihičke, duhovne i moralne snage, unaprjeđivanje sklonosti, sposobnosti, težnji i mogućnosti razvoja djeteta, te njegovo školsko i stručno obrazovanje. S druge strane, mora postojati barem **namjera** da se stvori odnos koji će biti sličan odnosu bioloških roditelja i djeteta, iz čega proizlazi da je razvoj emocionalne veze između djeteta i udomitelja pretpostavka za nastajanje odnosa udomiteljstva. Da takva veza doista postoji, dokazuje činjenica da se dijete u velikoj mjeri uključilo u kućanstvo i život roditelja, dakle „činjenično stanje“ (Vrhovni sud, 14. 12. 2011.).

Ovom definicijom značajno je sužen opseg pojma „roditelj udomitelj“ jer iz njega isključuje osobe zaposlene u institucijama dnevne skrbi o djeci, internatima, osobe koje brinu o djeci za vrijeme praznika, bolesti, udomitelje u kriznim situacijama,

kada se dijete smješta u obitelj na neko kraće vrijeme. Tu, naime, nedostaje bitan element udomiteljstva, a to je razvoj odnosa sličnog odnosu bioloških roditelja i djeteta te uključivanje djeteta u zajednički život. Iako odredba čl. 184. govori o roditeljima udomiteljima, u čl. 185. spominje se i samo jedan udomitelj (njem. *Pflegeelternteile*). Par roditelja udomitelja mogu činiti bračni drugovi, ali i osobe koje trajno žive u zajednici života (kućanstvu) (Geserick et al., 2015: 19-20).

Prema austrijskom pravu udomiteljski odnos može nastati na tri načina: 1. stvarnim preuzimanjem skrbi i odgoja (čl. 184., OGZ); 2. sklapanjem ugovora o udomiteljstvu (njem. *Pflegevertrag*) (čl. 139., OGZ); 3. na temelju sudskog odobrenja (čl. 181., OGZ). Mogućnost da udomiteljski odnos nastane stvarnim (faktičnim) preuzimanjem skrbi i odgoja djeteta, pod gore navedenim pretpostavkama, uvedena je zakonom iz 2001. godine (primjerice, kada rođak djeteta uzme k sebi dijete čiji su roditelji smrtno stradali u nekoj nesreći).

Iako je pojam udomitelja uređen OGZ-om, zakonski okvir za obavljanje udomiteljstva predstavljaju odredbe saveznog Zakona o skrbi za djecu i mladež, iz 2013. godine, te (provedbeni) pokrajinski zakoni čija su rješenja oblikovana strogo po uzoru na savezni zakon. Valja istaknuti da je ovim zakonom ograničen pojam roditelja udomitelja jer osobe kojima je odlukom suda povjerena skrb i odgoj djeteta nisu udomitelji u smislu ovog zakona, pa se na njih ne primjenjuju ni odredbe o ocjeni sposobnosti i nadzoru. Pojmovi iz OGZ-a i Zakona o skrbi za djecu i mladež ne poklapaju se zbog različitih ciljeva koji se ovim zakonima žele postići, pa pojmovi udomljena djeteta i udomitelj (njem. *Pflegeperson*) iz Zakona o skrbi za djecu i mladež zato vrijede samo u području primjene ovog zakona (Geserick et al., 2015: 23).

Zakon o skrbi definira subjekte koji mogu biti **nositelji udomiteljske skrbi**. To su posebna javnopravna tijela za udomiteljstvo (njem. *Kinder- und Jugendhelfeträgern*), koja su organi lokalne vlasti, te privatne ustanove za skrb o djeci i mladeži (njem. *private Kinder- und Jugendhilfeeinrichtungen*). Ove posljednje obavljaju samo one poslove koje su im prenijela tijela za udomiteljstvo, uz ograničenje da to ne smiju biti djelatnosti s javnim ovlastima ili one koje mogu obavljati isključivo javnopravni nositelji udomiteljske skrbi. Tijela za udomiteljstvo ovlaštena su vršiti ocjenjivanje sposobnosti udomitelja, nadzor nad udomiteljstvom te nad radom privatnih ustanova, dok u djelokrug privatnih ustanova ulazi priprema za udomiteljstvo, pružanje stručne podrške, kao i posredovanje u udomiteljstvu. Aktivnosti koje nositelji udomiteljske skrbi stvarno obavljaju razlikuju se od jedne do druge savezne pokrajine.

Zakon o skrbi uređuje i oblike **roditeljstva – udomiteljstva**. To su potpuna skrb (njem. *volle Erziehung*) te privatni udomiteljski odnos (njem. *privates Pflegeverhältnis*), kao zakonska novina, koji je moguć ako nisu ispunjeni uvjeti za potpunu skrb. Kada je riječ o **modelima udomiteljstva** austrijski sustav omogućuje svakoj saveznoj pokrajini razviti vlastiti model. Jedna od općih podjela jest na: dugotrajni odnosno trajni udomiteljski smještaj te udomiteljski smještaj na određeno vrijeme, ovisno o potrebama djeteta, kao i različiti oblici smještaja djece s posebnim potrebama (Scheipl, 2009: 231 i d.).

PRAVNI POLOŽAJ UDOMITELJA

Za razliku od analiziranog pravnog okvira, druga skupina normi odnosi se primarno i izravno samo na roditelje udomitelje. Riječ je o pravilima koja uređuju pravni temelj za obavljanje posla udomitelja (njem.

Leistungserbringung), naplatnost takvog posla i socijalnog osiguranja udomitelja. To su norme koje reguliraju **radnopravnu i socijalnopravnu zaštitu (status)** roditelja udomitelja te oblikuju drugo područje, „osobnu sferu udomitelja“ (njem. *persönliche Sphäre der Pflegeperson*) (Mazal, 1994: 23 i d.). Ipak, te su dvije sfere povezane jer pravni status udomitelja te njegov značaj u motiviranju osoba da postanu udomitelji utječe posredno i na dobrobit udomljenog djeteta (McHugh, Pell, 2013: 12).

Prema stajalištu austrijske doktrine ove su norme slabo razvijene, tek rudimentarne (Mazal, 1994: 23). S druge strane, postojanje pokrajinskih zakona s vrlo različitim rješenjima stvorilo je ogromnu rascjepkanost u ovome području prava. Ipak, posljednjih godina pokušava se zakonski urediti i poboljšati pravni, posebice radnopravni i socijalnopravni položaj udomitelja. Pritom je vrlo dvojbeno želi li se udomitelje uopće vidjeti kao osobe koje obavljaju rad te žele li i one same to isto (Geseric, 2015: 29). Uređenje ovih pitanja vidi se u Austriji, kao, uostalom, i u drugim državama, kao moguće rješenje za situaciju u kojoj je broj udomitelja nedostatan u odnosu na potrebe (Mazal, 1994: 34; Löschnigg, Reisch, 2014: 164).

POTREBA RAZGRANIČENJA POSLOVA KOJE OBAVLJAJU UDOMITELJI

Udomitelji obavljaju niz poslova koji su različite naravi. Poslove skrbi i odgoja djeteta, koji čine srž instituta udomiteljstva, obavljaju se na temelju ugovora o udomiteljstvu, koji se smatra ugovorom *sui generis* iz područja obiteljskog prava. Prema općeprihvaćenom stajalištu u austrijskoj doktrini, ali i stranaka Kolektivnog ugovora za socijalne službe, iz 2015. godine (da-

lje: Kolektivni ugovor), koji se primjenjuje na dio austrijskih udomitelja, ugovor o udomiteljstvu ne može se kvalificirati kao ugovor o radu, slobodni ugovor o službi ili ugovor o djelu. Skrb i odgoj ne mogu biti sadržaj ugovora o radu. Obavljanje skrbi **nije činidba rada** jer kod njenog obavljanja nedvojbeno preteže obiteljskoppravna komponenta udomiteljskog odnosa (Mazal, 1994: 34; Löschnigg, Resch, 2014: 164).

No udomitelji imaju i niz zadataka u vezi s udomiteljstvom koji se ne odnose na skrb i odgoj, ali su s njima usko povezani. U austrijskom zakonodavstvu nazivaju se **socijalnopedagoškim poslovima**, za koje se sklapaju posebni ugovori - ugovori o obavljaju socijalnopedagoških poslova. Ovo je samo opći naziv za tu vrstu ugovora predviđen navedenim Kolektivnim ugovorom. Istraživanje je pokazalo da u pojedinim pokrajinama postoje velike razlike s obzirom na vrstu ugovora koji se sklapa, ugovorne strane i sadržaj ugovora, pa se u Štajerskoj, primjerice, zovu "slobodni ugovori o službi za obavljanje kvalitetne pomoći i mjera u okviru udomiteljskog odnosa". U dijelu pokrajina sklapaju se ugovori o radu (njem. *das Arbeitsvertrag*), dok je u drugima moguć samo slobodan ugovor o službi (njem. *das freie Dienstvertrag*). Kao jedna ugovorna strana, „poslodavac“, pojavljuju se spomenuta javnopravna tijela za udomiteljstvo ili privatne ustanove koje se bave udomiteljstvom na temelju ovlaštenja dobivenog od toga tijela. Ovisno o vrsti udomiteljstva predviđene su različite pretpostavke koje moraju biti ispunjene za sklapanje ugovora (Geseric, 2015: 31-40). Možemo zaključiti da su, dakle, upravo socijalnopedagoški poslovi relevantni kao kriterij za utvrđivanje profesionalnosti udomiteljstva. U nastavku se analizira njihov sadržaj te vrsta(e) ugovora čiji predmet mogu biti ovi poslovi.

SOCIJALNOPEDAGOŠKI POSLOVI KAO PREDMET UGOVORA O ČINIDBI RADA – RAZGRANIČENJE OD POSLOVA SKRBI I ODGOJA

Pod pojmom „socijalnopedagoški poslovi“ u pravilu se podrazumijevaju takvi poslovi koji se ne mogu izjednačiti s poslovima skrbi i odgoja udomljenog djeteta, ali su s njima **neraskidivo povezani**. To mogu biti svi oni poslovi administrativne naravi u vezi s udomiteljskim odnosom (primjerice, sastanci na kojima se razgovara o tijeku i provođenju udomiteljstva, prikupljanje dokumentacije vezane uz skrb o djetetu, izrada i podnošenje izvješća o radu, vođenje protokola), kao i oni poslovi koji nisu nužni za skrb i odgoj djeteta, ali su **prikladni** jer utječu pozitivno na udomiteljski odnos (pohađanje tečajeva za usavršavanje ili superviziju, susreti udomitelja i dr.) (Geseric, 2015: 41). Kolektivni ugovor sadrži katalog poslova koji se mogu sumirati pod pojam socijalnopedagoških poslova.

U obveznom pravu prihvaćeno je da sudionici u prometu slobodno uređuju obvezne odnose, odnosno da svaki posao može predstavljati činidbu (rada), uz ograničenje da nije protivna ustavu, prisilnim propisima i moralu društva (Zakon o obveznim odnosima, 2005., čl. 2.) te posljedično može biti predmet neke vrste ugovora o obavljanju rada (ugovora o radu, o djelu, o mandatu i dr.). U tom smislu socijalnopedagoški poslovi mogu se kvalificirati kao dopuštena činidba rada te dopušteni predmet nekog ugovora o obavljanju rada.

S obzirom na to da je obavljanje ovih poslova ovisno i neodvojivo od obavljanja skrbi i odgoja djeteta kao biti svakog ugovora o udomiteljstvu, ugovor o obavljanju socijalnopedagoških poslova i ugovor o udomiteljstvu usko su povezani. Dvojbeno je, međutim, jesu li roditelji udomitelji već na temelju samog ugovora o udomiteljstvu, kojim preuzimaju obvezu skrbi i od-

goja udomljenog djeteta kao glavnu ugovornu obvezu, preuzeli i obvezu obavljanja poslova koji ulaze u okvir socijalnopedagoških poslova. U odgovoru na to pitanje potrebno je najprije utvrditi mogu li se socijalnopedagoški poslovi shvatiti kao sporedne ili kao dodatne ugovorne obveze iz ugovora o udomiteljstvu.

Dok su glavne obveze one koje nekom ugovornom odnosu daju bitno obilježje pa ih stranke u ugovoru utvrđuju kao bitan sastojak ugovora (*essentialia negotii*), **sporedne obveze** građanskopravna teorija pojmovno određuje kao obveze koje su svojstvene naravi nekog ugovora (Perović, 1986: 78). Ove se obveze u pravilu utvrđuju naknadnim tumačenjem ugovora, u kojem su strane propustile urediti neko bitno pitanje. Kako je svrha ugovora o udomiteljstvu zaštita dobrobiti djeteta, tako su roditelji udomitelji obvezni obavljati i one poslove koji ne predstavljaju skrb i odgoj djeteta u najužem smislu, ali bez kojih izvršenje ugovora o udomiteljstvu, a time i postizanje njegove svrhe, ne bi bilo moguće. Analiza različitih obrazaca ugovora o socijalnopedagoškim poslovima, koji se sklapaju u pojedinim austrijskim pokrajinama, pokazala je da se ugovaraju sljedeći poslovi: primjena ponuđenih terapija u slučaju djeteta s posebnim potrebama, razgovori s nadležnim socijalnim radnicima, osiguravanje kontakta s biološkim roditeljima u slučaju kriznog smještaja i dr. (Geseric, 2015: 41). Ako bi se u ugovor o udomiteljstvu propustila unijeti odredba o obavljanju neke činidbe bez koje se svrha tog ugovora ne bi mogla ostvariti, takva praznina može se popuniti tumačenjem hipotetske volje stranaka.

Nadalje, postavlja se pitanje je li sklapanje samostalnog ugovora o obavljanju rada, tj. socijalnopedagoških poslova, dopušteno ako je sadržaj ugovora (o udomiteljstvu) iz kojeg proizlaze sporedne obveze uređen prisilnim zakonskim odredbama. U

slučaju ugovora o udomiteljstvu sadržaj je određen pojmovima „skrb i odgoj“ obiteljskog prava. Posljedično, uređivanje sadržaja ugovora o udomiteljstvu, uključujući i sporedne obveze, podliježe kogentnim normama obiteljskog prava. Obilježje je ovih normi da značajno sužavaju stranačku autonomiju, toliko karakterističnu za obveznopravne odnose. Ovdje nailazimo na dva suprotna stajališta. Prema jednom, instituti skrbi i odgoja tako su strogo zakonski određeni da ne ostavljaju prostor ugovornim stranama da njihov sadržaj drukčije urede svojim ugovorom. U suprotnome došlo bi do neželjenog rezultata, potkopavanja zakonskog instituta i volje zakonodavca. Zaključak je da sporedne obveze iz ugovora o udomiteljstvu nije dopušteno uređivati samostalnim ugovorom o obavljanju rada. Suprotno stajalište polazi od teze da sporedne obveze koje ulaze u područje obiteljskog prava mogu biti sadržaj samostalnog ugovora o obavljanju rada, no problem se tada javlja u vezi s nenaplatnošću ugovora o udomiteljstvu. To znači da se za obavljanje socijalnopedagoških poslova ne bi smjelo predvidjeti naknadu (plaću), što je protivno činjenici da udomitelji za svoj rad primaju naknadu (Geserick, 2015: 42).

Dakle, može se zaključiti da jedna skupina poslova koji se prema shvaćanju u pravnom prometu smatraju socijalnopedagoškim poslovima ne može biti predmet ugovora o obavljanju socijalnopedagoških poslova jer predstavljaju sporedne obveze iz ugovora o udomiteljstvu. Rješenje je moguće pozivanjem na **dodatne ugovorne obveze** (njem. *zusätzliche Verpflichtungen*). Riječ je o obvezama koje su vezane uz ugovor o udomiteljstvu, ali nemaju narav sporednih obveza, pa mogu biti predmet ugovora o obavljanju socijalnopedagoških poslova.

VRSTA UGOVORA O OBAVLJANJU SOCIJALNO PEDAGOŠKIH POSLOVA

Ako se kao polazište uzme teza da neki od poslova iz kruga socijalnopedagoških poslova, koji predstavljaju **dodatne** obveze iz ugovora o udomiteljstvu, mogu biti predmet ugovora o obavljanju rada, kao sljedeće postavlja se pitanje kojom ih vrstom ugovora urediti. Kao što je navedeno, u austrijskoj praksi pojavljuje se nekoliko vrsta ugovora: ugovor o radu, ugovor o djelu i slobodni ugovor o službi. Predmet obveze svakog od ovih ugovora s činidbom rada jest rad, ali je svaki ugovor namijenjen različitom tipu ugovornih odnosa i svakim od njih postiže se različita svrha. Kako bi se utvrdilo koju bi **vrstu ugovora** bilo **dopušteno** sklopiti za obavljanje socijalnopedagoških poslova, valja analizirati ostvaruju li se kod obavljanja te vrste poslova, i ako da, u kojoj mjeri, obilježja i elementi navedenih vrsta ugovora.

TEMELJNA OBILJEŽJA UGOVORA O RADU, UGOVORA O DJELU I SLOBODNOG UGOVORA O SLUŽBI

Ugovor o radu predstavlja dvostranoobvezni, konsenzualni ugovor, na temelju kojega se radnik obvezuje osobno obavljati rad prema uputama poslodavca, a poslodavac se obvezuje radniku dati posao i isplatiti mu plaću za obavljene rad (čl. 7. Zakona o radu). Uz ugovor o nalogu čini grupu tzv. imenovanih ugovora sa činidbom rada (Grgurev, 2001: 273). Temelj je zasnivanja radnog odnosa, čiji su bitni elementi dobrovoljnost, osobno obavljanje rada, subordiniranost, naplatnost i profesionalnost. **Ugovorom o djelu** obvezuje se jedna strana (izvođač, poduzetnik) obaviti određeni posao, a druga (naručitelj) platiti joj za to određenu naknadu (Vedriš, Klarić, 2002: 506).

Slobodni ugovor o službi (njem. *freie Dienstvertrag*) poznat je u zakonodavstvima germanskog pravnog kruga. U Austriji je neimenovani ugovor o službi, dok je u Njemačkoj uređen odredbama Građanskog zakonika. Hrvatsko ga zakonodavstvo ne poznaje, ali se u doktrini već dugo zastupa stajalište da ga je potrebno urediti ZOO-om jer je „znatno prikladniji od ugovora o radu za određene kategorije osoba koje pri obavljanju svoga rada nisu vezane uputama osoba za koje obavljaju rad.“ (Grgurev, 2001: 273). Karakteristika je da je predmet ugovora osobno obavljanje rada služboprimca za službodavca. Služboprimac je samostalan u obavljanju rada, ne postoji subordinacija službodavcu. On sam uređuje tijekom svoga rada te ne podliježe uputama drugoga, službodavca: osobnim, odnosno stručnim i organizacijskim uputama, što znači da sam uređuje kako raditi, vrijeme i mjesto obavljanja rada. Stručna samostalnost, odnosno „sloboda od uputa službodavaca“ ne znači potpunu slobodu, već su ove osobe obvezne raditi prema svom najboljem znanju i savjesti, stručno, odnosno *lege artis*, te pritom ne primaju i ne izvršavaju naređenja drugih, što znači da ne rade pod nadzorom, pod kontrolom, po uputama ili direktivama drugih (Grgurev, 2001: 274; Tintić, 1969: 361).

Kao i kod ugovora o radu riječ je o trajnom obveznopravnom odnosu, u kojemu služboprimac ne odgovara za rezultat rada, kao što je to kod ugovora o djelu. Naplatnost nije bitan sastojak ugovora (ako to nije ugovoreno ili ne proizlazi iz naravi odnosa), a služboprimac je obavezan raditi u vremenu koje zahtijeva narav njegove službe. Zbog takvih obilježja služboprimac se ne smatra radnikom i nije mu namijenjena radnopravna zaštita, koja je obilježje radnog odnosa zbog potrebe socijalne zaštite radnika kao slabije ugovorne strane (Grgurev, 2001: 274-281; Potočnjak, 2008: 452). No takva se zaštita može predvidjeti ugovorom kao *lex contractus*

(Grgurev, 2001: 274). Također, dok je kod ugovora o radu osobno obavljanje rada bitno obilježje, kod ugovora o službi može se obavljanje poslova prenijeti na pomoćnika. Naime, ovi su ugovori namijenjeni prvenstveno tzv. slobodnim profesijama (liječnicima, odvjetnicima, novinarima, nastavnici i sl.).

OBILJEŽJA SOCIJALNOPEDAGOŠKIH POSLOVA KAO PREDMETA UGOVORA

Istraživanje sadržaja i obilježja socijalnopedagoških poslova kao predmeta različitih vrsta ugovora koji se sklapaju u Austriji obuhvatilo je, među ostalim, sljedeće elemente ugovora: mjesto obavljanja rada i radno vrijeme roditelja udomitelja, subordinaciju udomitelja uputama treće osobe, nadzor i disciplinsku odgovornost, sredstva rada, mogućnost zastupanja, tj. angažiranja pomoćnika kod obavljanja rada, zabranu obavljanja dodatnih poslova, naknadu za rad (plaću), naziv ugovora i dr. (Geserick, 2015: 45-49).

Na temelju toga u literaturi se došlo do sljedećih zaključaka i stajališta. Prvo, za obavljanje socijalnopedagoških poslova **ne bi bilo dopušteno sklapanje ugovora o djelu**. U prilog tome iznose se sljedeći argumenti. Predmet ugovora o djelu vezan je uz postizanje nekog rezultata (rada), koji mora biti dovoljno određen već u trenutku sklapanja ugovora. Zadaci (poslovi) udomitelja koji se mogu staviti pod nazivnik socijalnopedagoških poslova u ugovorima su pretežno određeni, odnosno opisani po vrsti, što je obilježje ugovora o radu i slobodnog ugovora o službi. Za njih, naime, vrijedi pravilo da se predmet činidbe određuje opisno jer ga u trenutku sklapanja ugovora s obzirom na narav ugovora nije moguće precizno odrediti. I u sudskoj praksi prihvaćeno je stajalište kojim se u ovom slučaju isključuje sklapanje ugovora o djelu (Vrhovni sud Austrije, 26. 3. 1997.).

Ugovor o djelu nije prikladan i zbog činjenice da roditelji udomitelji kod obavljanja socijalnopedagoških poslova **nemaju pravo na zastupanje** (njem. *Vertretungsrecht*), tj. slobodno angažiranje pomoćnika kod obavljanja rada, koje ima izvršitelj poslova kod ugovora o djelu. Udomitelji su obvezni osobno brinuti o udomljenom djetetu, u cijelosti ili djelomično, što će ovisiti o konkretnom slučaju i obvezi drugih osoba, primjerice bioloških roditelja ili drugog bračnog partnera kod udomiteljstva gdje su oba bračna druga udomitelji. Također, obavljanje socijalnopedagoških poslova predstavlja trajnu obvezu za koju je karakteristično neprekidno, kontinuirano obavljanje nekog rada, funkcija rada, pa nisu ispunjeni elementi za sklapanje ugovora o djelu, čija je svrha postizanje nekog rezultata rada, izvršenje djela (Perović, 1986: 106).

Drugo, za odgovor na pitanje je li prikladniji ugovor o radu ili ugovor o službi važno je utvrditi jesu li roditelji udomitelji u obavljanju ovih poslova u odnosu **osobne subordinacije**. Ona je, kao što je ranije navedeno, bitno obilježje ugovora o radu, odnosno radnog odnosa. Udomitelji u najvećoj mjeri samostalno obavljaju svoje poslove. U pravilu su neovisni u određivanju vremena i mjesta obavljanja svojeg rada. Iako u nekim slučajevima poslodavac određuje mjesto na kojem će se, primjerice, osposobljavati udomitelji, obaviti revizija, podnijeti izvješće ili održati sastanak udomitelja, takve okolnosti smatraju se imanentnima, odnosno „u naravi takvog posla“ te ne utječu na ocjenu o njihovoj (ne)subordinaciji uputama poslodavca. Kada je riječ o radnom vremenu, treba reći da neki obrasci ugovora propisuju trajanje rada, ali se to ne može tumačiti kao obveza da udomitelj obavlja socijalnopedagoške poslove u točno određene sate ili dane u tjednu. Udomitelji imaju pravo sami odrediti radno vrijeme, iako će u nekim slučajevima biti vezani određenim vremenskim

razdobljem (npr. pohađanje usavršavanja u nekoj ustanovi u trajanju od 24 sata godišnje) (Geseric, 2015: 33-34).

Isto tako, u praksi ne postoje niti upute o načinu obavljanja rada koje bi se odnosile na ponašanje udomitelja. Neki elementi koji bi ukazivali na osobnu ovisnost ocjenjuju se samo kao „slabe indicije“ te nisu relevantni. To su, primjerice, traženje savjeta od druge ugovorne strane kako bi se riješili neki problemi pri obavljanju socijalnopedagoških poslova ili obveza podnošenja izvješća o sudjelovanju udomitelja u primjeni određenih mjera za podizanje kvalitete (npr. savjetovanje). Izvješća koja udomitelj redovito sastavlja o razvoju djeteta ne ulaze u doseg socijalnopedagoških poslova.

Prema jednom stajalištu, ugovore o obavljanju socijalnopedagoških poslova zbog nepostojanja osobne subordinacije trebalo bi kvalificirati kao ugovore o službi, a ne ugovore o radu (Reiner, 2010: 549). Kao argument navodi se da bi, s obzirom na to da se ugovor o udomiteljstvu temelji na obiteljskopravnom pojmu „skrb i odgoja“, osobna subordinacija udomitelja bila u načelu suprotna naravi osobne veze između udomljenog djeteta i roditelja udomitelja. Iako skrb i odgoj nisu neposredni sadržaj socijalnopedagoških poslova, toliko su usko međusobno povezani da se moraju zajedno ocjenjivati. No valja istaknuti da u literaturi ima i suprotnih stajališta, pa neki autori drže da pravo poslodavca da daje upute stoji u pozadini obiteljskopravne komponente, a sklapanje ugovora o radu za obavljanje socijalnopedagoških poslova smatraju dopuštenim (Löschnigg, Resch, 2014: 164).

Ugovor o radu u dijelu doktrine slikovito se opisuje kao „korzet“ u koji se želi staviti obavljanje socijalnopedagoških poslova, što udomiteljima ne donosi nikakve prednosti. Ako se ugovor o obavljanju socijalnopedagoških poslova želi oblikovati

poput ugovora o radu, to bi zahtijevalo i njegovu posebnu zakonsku regulativu na način da se izjednači s ugovorom o radu, odnosno da se utvrdi primjena nekih odredbi radnoga prava na ovu vrstu ugovora. Druga mogućnost jest ugovaranje primjene samo nekih odredbi radnog prava kao *legis contractus* na slobodni ugovor o službi. Posljedično, to bi u oba slučaja značilo primjenu radnog zakonodavstva, što otvara mnoge pravne probleme.

Ako se prihvati stajalište da je obavljanje socijalnopedagoških poslova moguće jedino na temelju ugovora o službi, jedna od dvojbi jest mogu li se roditelji udomitelji svrstati u skupinu „služboprimaca (osoba) sličnih radnicima“ (njem. *arbeitnehmerähnliche freie Dienstnehmer*), poznatu u austrijskom pravu (Geserick, 2015: 50-53), koju hrvatsko pravo ne poznaje. Osobe slične radnicima jesu samozaposlene osobe „kod kojih se, zbog ekonomske ovisnosti o jednom naručitelju (klijentu), javlja potreba da im se pruži veća pravna zaštita (od one koju uživaju ostale samozaposlene osobe). One su međukategorija između radnika i samozaposlenih osoba.“ (Grgurev, 2007: 17). Općenito, govori se o tzv. ekonomski ovisnim osobama (radnicima) (engl. *economically dependent persons / workers*), koje možemo definirati kao samozaposlene osobe koje na temelju ugovora građanskog prava osobno obavljaju samostalan rad, za naknadu, kroz dulje vrijeme, u uvjetima ekonomske ovisnosti i ne zapošljavaju radnike, a na koje se dijelom primjenjuje radnopravno zakonodavstvo (ERA, čl. 213.) ili koji njime, nažalost, nisu obuhvaćeni (ILO, 2011).

Upravo zbog takve ekonomske ovisnosti o jednom naručitelju ili određenom manjem broju ugovornih partnera status takvih osoba bliži je onome radnika nego poduzetnika, samozaposlenih osoba. U austrijskom se pravu na „služboprimce slične radnicima“, osim pravila koja se ve-

zuju uz postojanje ugovora o službi, izričito primjenjuju odredbe određenih zakona koji uređuju prenošenje ugovora na drugog poslodavca, zabranu diskriminacije, zapošljavanje stranaca te o odgovornosti služboprimca za štetu, a pri posebno velikom stupnju sličnosti (primjerice, kada osoba ne raspolaže nikakvim sredstvima za rad) i načelo jednakog postupanja. Roditelji udomitelji mogli bi se kvalificirati kao „služboprimci slični radnicima“ ako bi redovito obavljali rad za jedno javnopravno tijelo ili privatnu ustanovu za brigu o djeci i mladeži, s kojim su sklopili ugovor. Posebno velik stupanj sličnosti s radnicima trebalo bi utvrđivati u svakom pojedinačnom slučaju udomiteljstva (Geserick, 2015: 51).

Radnopravnim statusom roditelja udomitelja bavio se i Vrhovni sud Austrije u jednom recentnom slučaju (OGH, 28. 10. 2013.). Osoba koja je kao udomitelj preuzela skrb o djetetu s teškoćama u razvoju sklopila je ugovor o obavljanju medicinsko-pedagoških poslova s jednim dioničkim društvom za zaštitu djece (*Tiroler Kinderschutz GmbH*). Predmet ugovora nije bila obveza skrbi (udomljenja) i odgoja, nego obavljanje poslova koje zahtijeva razvoj djeteta s teškoćama u razvoju, kao što je, primjerice, pomoć pri učenju jezika. Sud je u svojoj odluci zauzeo stajalište da je riječ o **slobodnom ugovoru o službi**, pozivajući se na argument nepostojanja osobne ovisnosti (subordiniranosti) udomitelja, te istovremeno ustvrdio da to nije i njegovo opće stajalište koje bi se primjenjivalo na sve udomiteljske odnose. U literaturi se kritizira paušalna tvrdnja suda da se „poslovi udomiteljstva i skrbi (*Pflege- und Betreuungsleistungen*) kao najčešći poslovi [...] mogu obavljati samostalno kao i nesamostalno, u ovisnosti o okolnostima konkretnog slučaja“. Samim razlikovanjem samostalnog i nesamostalnog obavljanja poslova udomitelja nije se odgovorilo na složenost tog odnosa te je i nadalje ostav-

ljen prostor za pravnu nejasnoću (Geserick, 2015: 52). Upravo zbog toga predlažu se rješenja *de lege ferenda* koja analiziramo kasnije u radu, *infra*, pogl. 4.3.).

PRIMJENA KOLEKTIVNOG UGOVORA

Na udomitelje koji obavljaju socijalnopedagoške poslove na temelju ugovora o radu, a zaposleni su kod **privatnih** ustanova za zaštitu djece i mladeži, koje su članice profesionalnog udruženja poslodavaca u djelatnosti zdravstva i socijalne zaštite, primjenjuje se Kolektivni ugovor za socijalne službe, iz 2015. godine (BAGS-KV, 2005). Važno je naglasiti da se na roditelje udomitelje **ne primjenjuju** sljedeće odredbe kolektivnog ugovora: posebne odredbe o radnicima zaposlenim s nepunim radnim vremenom; o uvođenju u posao; razdoblju preraspodjele radnog vremena; pripravnosti za rad; noćnom radu; prekovremenom radu i višku radnih sati; roditeljskom dopustu; doplatak i dodatcima i pribrajanju prethodnog radnog staža kod utvrđivanja plaće. Ovdje možemo zaključiti kako je isključenje primjene ovih odredbi, posebice onih o radnom vremenu rezultat nemogućnosti njihove primjene upravo zbog specifične naravi obavljanja udomiteljske skrbi.

U Kolektivnom ugovoru primjerično su navedeni poslovi koji se smatraju socijalnopedagoškim poslovima: redovito usavršavanje i supervizija; praćeni kontakti s roditeljima; razgovori o tijeku udomiteljstva i poslu; vođenje dokumentacije, kućne posjete koje provodi tijelo poslodavca; pridržavanje propisane terapije i primjena uputa za terapiju; suradnja s nadležnim tijelima i ustanovama (ako nije riječ o javno-pravnoj skrbi) (čl. 20.).

Neka od najvažnijih prava za udomitelje jesu pravo na plaćeni godišnji odmor te ograničenje i raspored radnog vremen-

na. Upravo zbog činjenice da svakodnevno imaju „normalne“ roditeljske obveze, udomitelji žele i zahtijevaju prava koja pripadaju biološkim roditeljima. Austrijski udomitelji mogu svoje radno vrijeme (radni dan) slobodno urediti ugovorom, uz uvjet da se poštuju zakonske odredbe o radnom vremenu i odmorima. No udomitelji na koje se primjenjuje Kolektivni ugovor najčešće rade u nepunom radnom vremenu, jer je tim ugovorom utvrđeno kao redovito radno vrijeme ono kraće od 38 sati tjedno. Prema Kolektivnom ugovoru radno vrijeme ne odnosi se na vrijeme u kojemu se obavljaju udomiteljski poslovi, već ono u kojemu udomitelji obavljaju socijalnopedagoške zadatke koji su s njima usko povezani (čl. 20.). Trajanje radnog vremena treba bilježiti evidencijom o radnom vremenu (njem. *Dienstzettel*) te stalno prilagođavati, a svaku promjenu radnog vremena poslodavac i udomitelj moraju posebno ugovoriti. Kolektivni ugovor predviđa razdoblje od 13 tjedana kao referentno razdoblje za računanje prosječnog radnog vremena. Ako se premaši ugovoreno radno vrijeme, postoji tzv. višak rada (njem. *Mehrarbeit*), za koji radnici ostvaruju pravo na zakonski dodatak od 25 %, no prema Kolektivnom ugovoru te odredbe ne primjenjuju se na udomitelje. Ako u referentnom razdoblju udomitelj ostvari kraće radno vrijeme, treba utvrditi koliko poslova nije obavio.

Prema Kolektivnom ugovoru udomitelji ostvaruju pravo na plaćeni godišnji odmor u trajanju od 30 radnih dana (čl. 16.), što je i zakonski minimum, no za udomitelje koji najmanje 10 godina rade kod istog poslodavca predviđeno je malo produljenje na ukupno 32 radna dana. Udomitelj zaposlen s nepunim radnim vremenom ima pravo na razmjerni dio godišnjeg odmora. Zbog povezanosti skrbi i obavljanja socijalnopedagoških poslova kod udomiteljstva se pojavljuje problem kako prekinuti rad za vrijeme korištenja godišnjeg odmo-

ra, ako osoba mora voditi dokumentaciju ili pohađati tečajeve upravo u tom razdoblju. U praksi to dovodi do nekorištenja godišnjeg odmora, a udomitelji u pravilu imaju pravo na naknadu zbog neiskorištenog godišnjeg odmora.

Kolektivnim ugovorom propisana je i obveza majke i oca udomitelja na osnovno osposobljavanje u trajanju od, u pravilu, 200 sati te pravo na božićnicu. Ugovori o obavljanju socijalnopedagoških poslova uvijek su ugovori na određeno vrijeme koji se mogu redovito otkazati samo ako je takva mogućnost predviđena ugovorom, dok je izvanredni otkaz zbog opravdanog razloga uvijek dopušten.

OSTALA PRAVA UDOMITELJA

Udomitelji ostvaruju i čitav niz drugih važnih prava zajamčenih zakonima, kao što je pravo na osnivanje radničkog vijeća, zapošljavanje osoba s invaliditetom kao udomitelja te zaštitu na radu. Velik je broj udomitelja istovremeno zaposlen, u radnom odnosu. Niz pitanja vezan je uz korištenje prava iz radnog odnosa u vezi s obavljanjem poslova udomiteljstva: pravo na naknadu plaće za razdoblje u kojem su bili odsutni s rada zbog opravdanog razloga - njege udomljenog djeteta ili nužne pratnje bolesnog udomljenog djeteta; pravo zahtijevati skraćenje, odnosno promjenu redovitog radnog vremena; ili pravo na neplaćeni dopust; pravo na roditeljski dopust i druga prava.

SOCIJALNOPRAVNI ASPEKTI UDOMITELJSTVA - PRAVA IZ PODRUČJA SOCIJALNOG OSIGURANJA

Položaj udomitelja u Austriji značajno je poboljšan u posljednjih 20-ak godina, što pokazuje i povećanje prava iz područja socijalnog osiguranja. Time se željelo olakšati teret koji dobivaju smještajem djeteta

i preuzimanjem skrbi, a zbog toga su ostali od zapošljavanja te bili primorani osigurati se u okviru dobrovoljnog socijalnog osiguranja.

Iako čl. 20. st. 3 saveznog Zakona o skrbi o djeci i mladeži utvrđuje da se udomitelju mora ponuditi mogućnost socijalnog osiguranja, u praksi nije razvijen model koji bi to zajamčio. Poseban problem predstavljaju različiti pokrajinski provedbeni zakoni koji tu odredbu tumače na različite načine. Ne ulazeći u detaljnu analizu ovog pitanja, na temelju stajališta austrijske doktrine izvodimo zaključak da su udomitelji u Austriji danas obuhvaćeni **obveznim** socijalnim osiguranjem jedino ako imaju sklopljen slobodni ugovor o obavljanju socijalnopedagoških poslova, dakle, ako su izjednačeni sa slobodnim služboprimcima (njem. *dienstnehmerähnliche Dienstnehmerinnen*), u skladu s čl. 4. st. 4 Zakona o obveznom socijalnom osiguranju, a ne temeljem ugovora o udomiteljstvu (Möslner, 2005: 496). Mogućnost dobrovoljnog socijalnog osiguranja ostaje otvorena za one koji nisu u nekom odnosu zaposlenja iz kojeg proizlazi i obvezno socijalno osiguranje (Geserick, 2015: 70-75). Ako udomitelj ima status slobodnog služboprimca, obveza osiguranja ovisi o iznosu plaće. Ako plaća udomitelja prijeđe određenu razinu (njem. *Geringfügigkeitsgrenze*), obvezno socijalno osiguranje (za slučaj bolesti, nezgode na radu, mirovinsko osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti) slijedi *ex lege*. Ako je iznos plaće niži, postoji obveza na osiguranje za slučaj nezgode na radu, dok se za zdravstveno i mirovinsko osiguranje može sklopiti dobrovoljno osiguranje. No situacija se razlikuje od pokrajine do pokrajine.

U literaturi se kritički ocjenjuju dva problema: **visina plaće**, s jedne strane, koja posljedično dovodi do relativno slabe zaštite udomitelja u okviru sustava osiguranja za slučaj nezaposlenosti i mirovinskog osigu-

ranja, a, s druge strane, **razlika u plaćama** udomitelja među savezним zemljama, koja dovodi do različite razine socijalnopravnih prestacija u okviru istih grana osiguranja (Geserick, 2015: 129).

RJEŠENJA U AUSTRIJSKOM PRAVU *DE LEGE FERENDA*

Navedena sporna pitanja radnopravnog i socijalnopravnog statusa udomitelja u Austriji stvaraju pravnu nesigurnost. Stajalište je jednog dijela doktrine da je sklapanje ugovora o obavljanju socijalnopedagoških poslova kao ugovora o radu u praksi **nedopušteno** jer je, među ostalim, osobna subordinacija udomitelja uputama, nalozima druge osobe, karakteristična za ugovor o radu, protivna naravi osobnog odnosa između udomljenog djeteta i roditelja udomitelja, koja čini suštinu ugovora o udomiteljstvu uređenog obiteljskim pravom. Udomitelji su u pravilu samostalni kada je riječ o vremenu i mjestu obavljanja svoje udomiteljske djelatnosti te se zaključuje da je u pretežnom dijelu obavljaju samostalno.

Zbog nepostojanja subordinacije služboboprivca službodavcu, što je karakteristika ugovora o službi, ocjenjuje se, pak, dopuštenim sklapanje ugovora o obavljanju socijalnopedagoških poslova u obliku ugovora o službi. No mogućnost da se pritom ugovori primjena određenih odredbi radnoga prava otvara probleme upravo zbog primjene normi čija je svrha urediti radni odnos na drugu vrstu ugovora, ugovor o službi (Geserick, 2015: 49-53).

Zbog navedenoga nude se kao prihvatljiva dva moguća rješenja. Jedno od njih jest sklapanje s udomiteljima **ugovora *sui generis***, u koje bi se mogle unijeti posebne ugovorne odredbe radnopravnog sadržaja (primjerice o pravima udomitelja vezanim uz otkaz ugovora bez obzira što nije riječ

o ugovoru o radu). Drugo rješenje bilo bi donošenje **posebnog zakonodavstva** na temelju kojega bi se udomiteljima priznao isti ugovorni i socijalnopravni status koji vrijedi za radnike. Upravo zato stajalište je doktrine da na udomitelje nije preporučljivo primjenjivati opće radno pravo. Naime, iako se obavljanje socijalno-pedagoških poslova ne odnosi neposredno na skrb i odgoj, odnos između roditelja udomitelja i udomljenog djeteta toliko je poseban da zahtijeva specifičnost u primjeni radnopravne regulative (Geserick, 2015: 132).

Profesionalizacija udomiteljstva i hrvatsko tržište rada

Ne ulazeći u detaljniju analizu, ovdje želimo upozoriti na još jedan aspekt moguće profesionalizacije udomiteljstva, njegove učinke na zaposlenost, posebice zapošljavanje žena. Udomiteljstvo jest velikim dijelom upravo „ženska tema“. Kao što je spomenuto, prvi tipski obrazac udomitelja jest majčinski raspoložena, dobronamjerna žena. Zbog povećanja broja žena na tržištu rada smanjuje se ponuda udomitelja i ono doživljava krizu. Neki autori profesionalizaciju udomiteljstva vide kao sredstvo postizanja socijalne pravde i jednakosti spolova, zbog činjenice da su udomitelji bili i jesu u najvećem broju upravo žene (Kirton, 2007: 16-18). S druge strane, atribut „poluprofesionalni“ označava nedostatak nužnog specijalističkog osnovnog znanja i autonomije za puni profesionalni status i primjenjuje se posebice za „profesije u području skrbi“, kao što su medicinska njega, socijalni rad i obrazovanje, u kojima su najviše zaposlene žene (Croatat, Izvještaj br. 9.2.1/12), a tu pripada i udomiteljstvo. Iz feminističkog kuta, poluprofesionalni status vidi se kao muška kontrola nad pretežno ženskim profesija-

ma, a još šire - kao obezvrjeđivanje „žen-
skog rada“ ((Kirton, 2007: 9).

Podaci o hrvatskom tržištu rada govore da stopa dugotrajne nezaposlenosti žena raste: 2010. godine iznosila je 7,3 %, a 2015. godine 14,2 % (Eurostat, 2015.; Laleta, Bodiroga-Vukobrat, 2016). U studiji o položaju žena na hrvatskom tržištu rada ističe se postojanje potrebe unaprjeđenja mjera zapošljavanja koje bi dovele do povećanja broja žena u programima osposobljavanja i prekvalifikacije, posebice i onih koje su slabije prometno povezane; unaprjeđenja kvalifikacija i uvjeta rada zaposlenika ... u drugim fleksibilnim oblicima rada; te promicanja posebnih programa/projekata usmjerenih na povećanje sudjelovanja žena na tržištu rada, u suradnji s jedinicama lokalne samouprave i drugim interesnim skupinama (Hazi, V. et al., 2011: 50). Smatramo da je profesionalizacija udomiteljstva jedan od mogućih oblika uključivanja žena u tržište rada. Tome je usmjerena i jedna od aktualnih mjera poticanja zapošljavanja Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, *Podrška transformaciji i deinstitucionalizaciji domova socijalne skrbi i podrška socijalnom uključivanju*, iz kategorije javnih radova (HZZ, 2016). Ciljana skupina su i žene, a cilj je mjere osigurati uvjete za uključivanje osoba iz domskog smještaja u stambene zajednice i osnaživanje za život i rad u zajednici uz adekvatnu stručnu i drugu podršku.

Zaključak

Udomiteljstvo predstavlja jedan od ključnih čimbenika uspješnosti postupka deinstitucionalizacije kojim je obilježena aktualna reforma hrvatskog sustava socijalne skrbi. No postojeće je uređenje instituta udomiteljstva i statusa udomitelja u hrvatskom pravu nezadovoljavajuće. Udomiteljstvo se danas općenito u svijetu, pa i u Hrvatskoj, suočava s nizom problema od kojih su najveći nedostatak udomitelja,

prostorna neusklađenost, potreba za posebnim oblicima udomiteljstva te nužnost jačanja suradnje sa stručnjacima koji skrb o djeci, kod nas centrima za socijalnu skrb. Upravo su ovo neki od najvažnijih čimbenika koji ukazuju na potrebu reforme instituta udomiteljstva u Hrvatskoj. Posebnu važnost pritom imaju javne politike i ciljevi koji se njima žele postići.

Na temelju provedene usporednopravne analize ovog instituta autorice ocjenjuju da je moguće rješenje problema udomiteljstva u Hrvatskoj u njegovoj profesionalizaciji. Ako profesionalizaciju shvatimo kao priznavanje udomiteljima pravnog položaja radnika sa svim pravima i obvezama iz radnog odnosa te pripadajućim pravima iz sustava socijalnog osiguranja, javlja se niz dvojbi. Je li posao koji udomitelji obavljaju, ljubav i skrb koju daju djeci moguće vrednovati i naknaditi kroz novac, odnosno plaću? Mogu li zadaci koje imaju biti predmet i, ako da, kojeg ugovornog odnosa? Zbog hibridne naravi udomiteljstva, preklapanja osobne i poslovne sfere, ova pitanja ostaju otvorena, kako u onim zakonodavstvima u kojima su udomitelji samozaposlene osobe, s nekim pravima iz radnog i socijalnog zakonodavstva, tako i onima u kojima udomitelji imaju status radnika. Razmatranje nekih modela udomiteljstva u usporednom pravu, poput francuskog, slovenskog, srbijanskog te austrijskog, temelj je za zaključke o uvođenju instituta profesionalnog udomiteljstva u hrvatskom zakonodavstvu.

U austrijskom pravu nalazimo filigransko rješenje problema mogu li poslovi skrbi i odgoja svojstveni udomiteljstvu uopće biti predmet nekog ugovora o obavljanju rada ili su rezervirani isključivo za obiteljskopravnu sferu. U teoriji, zakonodavstvu i praksi priznato je da udomitelji obavljaju jednu skupinu poslova, tzv. povećane socijalnopedagoške poslove koji su u uskoj vezi s poslovima skrbi i odgoja, a mogu biti

administrativne naravi ili je riječ o poslovima koji djeluju pozitivno na udomiteljski odnos. Takvi poslovi mogu biti predmet ugovora o obavljanju rada koji udomitelj sklapa bilo u obliku ugovora o radu ili ugovora o službi, ovisno o kojoj je saveznoj pokrajini riječ.

Ipak, austrijska doktrina nije jedinstvena u stajalištu jesu li dopuštene obje vrste ugovora, a judikatura na to još nije dala jasan odgovor. Jedan dio autora smatra da, budući da u poslovima (radu) koje obavljaju udomitelji nedostaje subordinacija, tj. podređenost uputama poslodavca kao bitan element radnog odnosa i ugovora o radu, te zbog brojnih drugih specifičnosti takvog posla, od kojih možemo izdvojiti nemogućnost da se radno vrijeme udomitelja ograniči, zapošljavanje udomitelja na temelju ugovora o radu te primjena cjelokupnog, općeg radnog, kao i socijalnog zakonodavstva, ne bi bila prihvatljiva.

U usporedbi s takvim modelom udomiteljstva koji je obilježen dvojbama oko pravnog statusa udomitelja, francusko zakonodavstvo nudi čvrst okvir u kojemu udomitelji imaju status radnika, točnije, obiteljskih pomoćnika na koje se, uz neka odstupanja, primjenjuje i opće radno zakonodavstvo. Iako se i u francuskoj doktrini ispituje opravdanost takvog rješenja zbog hibridne naravi udomiteljstva, jasna zakonska regulativa znak je prihvatanja profesionalizacije kao novog smjera u oblikovanju rada u području udomiteljstva, odnosno skrbi općenito, kao plod sve snažnije deinstitucionalizacije.

Iako se možemo složiti sa stajalištem da kod udomiteljstva nema subordinacije kakva je tipična za radni odnos, valja istaknuti da manji stupanj subordinacije udomitelja možemo prepoznati u obvezi da podnosi izvješća, u točno određeno vrijeme pohađa osposobljavanje, podvrgnut je određenom obliku nadzora tijela koja skrbe o djeci i slično. Niti svaki radni od-

nos nije obilježen istim stupnjem subordinacije u smislu određivanja vremena, mjesta i načina obavljanja rada, posebice u eri „atipičnog“, fleksibilnog rada. Promatrano u širem kontekstu, odluka o profesionalizaciji udomiteljstva stvar je politika i ciljeva koji se time žele postići te uravnoteženja interesa javnih vlasti, udomitelja i udomljenika.

Na temelju navedenog autorice predlažu uređenje profesionalnog statusa udomitelja *de lege ferenda* koje bi uključivalo zapošljavanje na temelju **ugovora o radu** te stvaranje i primjenu **posebnog (radnog) zakonodavstva** kojim bi se prava i obveze, odnosno radnopravni, te posljedično i socijalnopravni status udomitelja, uredili tako da ih se u što većoj mjeri izjednači s „običnim“ radnicima. Primjena općeg radnog zakonodavstva bez modifikacija nije uputna zbog specifičnosti ove djelatnosti.

Riječ je o složenom pothvatu kojim bi trebalo precizno urediti prava i obveze udomitelja, s jedne strane, te njihova poslodavca, s druge. To se posebice odnosi na institute osposobljavanja za rad udomitelja, plaće (plaćevne razrede koje bi trebalo urediti s obzirom na kriterij zahtjevnosti udomiteljstva), radno vrijeme, mogućnosti korištenja odmora i dopusta te druge, a zbog ranjivosti skupine osoba o kojima skrbe posebnu pozornost trebalo bi posvetiti uređenju nadzora nad radom udomitelja. Također, trebalo bi urediti njihova prava iz socijalnog osiguranja (obvezno mirovinsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti, osiguranje obiteljskih dohodaka) te korištenje prava iz područja zaštite majčinstva. Neka od rješenja analizirana u ovom radu mogu poslužiti kao smjernica, primjerice ona iz nama susjednih zemalja, Slovenije i Srbije, s kojima dijelimo istu pravnu tradiciju. Mogući „poslodavac“ udomiteljima moralo bi u prvom razdoblju biti, zbog razloga pravne

sigurnosti, odnosno učinkovite primjene regulative u praksi, neko javno tijelo koje skrbi o djeci i mladeži, poput centara za socijalnu skrb ili neke posebne javne ustanove, odnosno agencije. Mogućnost da to bude neka privatna agencija zahtijeva posebnu analizu.

Profesionalizaciju udomiteljstva valja, osim toga, promatrati kao izvrsnu mogućnost da se u tržište rada uključe nezaposlene osobe, osobito žene, ili druge osobe zainteresirane za udomiteljsku djelatnost. Trebala bi je pratiti plaća kao adekvatna nagrada, koja bi predstavljala primjerenu kompenzaciju za odustajanje od obavljanja nekog drugog posla na tržištu rada, ali i priznanje za rad koji udomitelji obavljaju, kako to dokazuju istraživanja, ne zbog novca, nego iz ljubavi. Nadamo se zato da će i ovaj rad biti doprinos raspravi o profesionalizaciji udomiteljstva.

Literatura:

1. Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. **Revija za socijalnu politiku**, 11(3-4), 299-321.
2. Ajduković, M. (2005). Udomiteljstvo u Velikoj Britaniji. **Dijete i društvo**, 7(2), 458-462.
3. Austrija. Opći građanski zakonik (Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch, JGS Nr. 946/1811 zuletzt geändert durch BGBl. I Nr. 87/2015.)
4. Andersson, G. (1999). Children in permanent foster care in Sweden. **Child and Family Social Work**, 4, 175-186.
5. Austrija. Zakon o skrbi o djeci i mladeži (Bundes-Kinder- und Jugendhilfegesetz, BGBl. I Nr. 69/2013.)
6. Christrup, C., Bruhn, M. (2010). When family becomes the job: fostering prac-

tice in Denmark. **Adoption and Fostering**, 34 (2), 52-64. Preuzeto s: http://thefreelibrary.com/_/print/PrintArticle.aspx?id=256684964 (14. 9. 2015.)

7. Daly, M., Lewis, J. (2000). The concept of social care and the analysis of contemporary welfare states. **British Journal of Sociology**, 51(2), 281-298. Preuzeto s: <http://www.crassh.cam.ac.uk/uploads/documents/Daly%20Lewis.pdf> (17. 9. 2015.)

8. Dekret br. 2006-627, od 29.5.2006. godine o primjeni odredbi Zakonika o radu na pomoćnike za slučaj majčinstva i obiteljskim pomoćnicima, Francuska (Décret n°2006-627 du 29 mai 2006 relatif aux dispositions du code du travail applicables aux assistants maternels et aux assistants familiaux (Version consolidée au 24 juin 2016).

9. Dumaret, A-C., Rosset D-J. (2005). Adoption and child welfare protection in France. **Early Child Development and Care**. 175 (7-8), 1-7. Preuzeto s: https://halshs.archives-ouvertes.fr/inserm-00476402/file/inserm-00476402_edited.pdf (1. 10. 2015.)

10. Employment Relations Act, ERA (2004), Velika Britanija, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/24/contents> (14. 7. 2016.)

11. Eurostat, Hrvatska. Preuzeto s: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics/hr (5. 4. 2016.)

12. Fostering Network (2008). Towards a Professional Foster Care Service: What it Means to be a Professional Foster parent, www.dundee.gov.uk/Chserv/docs/TowardsaProfessionalFosterCareService.pdf. Cit. prema McHugh & Pell (2013).

13. Geserick, C., Mazal, W., Petric, E. Die rechtliche und soziale Situation von Pflegeeltern in Österreich (Juristische Expertise und empirische Erhebung), Nr. 16,

- 2015 (April 2015). Wien, Österreichisches Institut für Familienforschung an der Universität Wien. Preuzeto s: http://www.oif.ac.at/fileadmin/OEIF/Forschungsbericht/fb_16_pflegeeltern_in_oesterreich.pdf (15. 10. 2015.)
14. Grgurev, Ivana (2007). Ugovor o radu. U: Potočnjak, Ž. (ur.). Radni odnosi u Republici Hrvatskoj, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, Organizator, 1-46.
15. Grgurev, Ivana (2001). Ugovor o službi – novi imenovani ugovor? **Pravo u gospodarstvu**, 39 (4), 273-280.
16. Hazl, V., Crnković Pozaić, S., Meštrović, B., Taylor, A. (2011.). Položaj žena na hrvatskom tržištu rada (sažetak studije), Projekt Europe Aid/128290/D/SER/HR (E1896) lipanj 2011. Preuzeto s: http://www.hzz.hr/UserDocImages/Polo%C5%BEaj%20%C5%BEena%20na%20tr%C5%BEi%C5%A1tu%20rada_Sa%C5%BEetak%20studije.pdf, (6. 4. 2016.)
17. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2016). Podrška transformaciji i deinstitucionalizaciji domova socijalne skrbi i podrška socijalnom uključivanju, iz kategorije javnih radova. Preuzeto s: <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=14357> (1. 3. 2016.)
18. ILO, Governing Body Geneva, March 2001, GB.280/2, 280th Session, <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/gb/docs/gb280/pdf/gb-2.pdf> (25. 6. 2016.)
19. Informator za buduće i sadašnje hranitelje, Republika Srbija, Ministarstvo rada i socijalne politike, <s.a.> Preuzeto s: [http://www.unicef.org/serbia/Informator_zahranitelje\(1\).pdf](http://www.unicef.org/serbia/Informator_zahranitelje(1).pdf) (5. 3. 2016.)
20. Izazovi hraniteljstva na početku 21. veka (2014). **Zbornik radova** / Internacionalna konferencija (u Beogradu, 16. i 17. decembra 2013. godine) (ur. D. Grujić). Beograd, Centar za porodični smeštaj dece i usvojenje. Preuzeto s: <http://www.hraniteljstvo.gov.rs/doc/Zbornik%20radova%20sa%20konferencije.pdf> (15. 3. 2016.)
21. Kirk, S., Glendinning, C. (2002). Supporting 'expert' parents: Professional support and families caring for a child with complex health care needs in the community. **International Journal of Nursing Studies**, 39(6), 625-635.
22. Kirton, D. (2007). Step forward? Step back? The professionalisation of fostering. **Social Work & Social Sciences Review**, 13 (1), 6-24.
23. Kolektivni ugovor zaposlenih kod članova profesionalnog udruženja poslodavaca u zdravstvu i socijalnoj zaštiti (Austrija) (Kollektivvertrag für ArbeitnehmerInnen, die bei Mitgliedern der Berufsvereinigung von Arbeitgebern für Gesundheits- und Sozialberufe, BAGS-Kollektivvertrag, Stand 1. Februar 2014.). Preuzeto s: <http://kollektivvertrag.at/kv/sozialwirtschaft-oesterreich-sw-oe-bags-arb-ang/bag...> (11. 11. 2015.)
24. Laklija, M., Jedud Borić, I., Review of foster care research and projects in Croatia, 6th International Foster Care Network Conference Zagreb, 25th of September, 2012, Preuzeto s: https://www.uni-siegen.de/foster-care-research/network_conferences/6th_conference/dokumente/vormittag/maja_ivana_opening.pdf (3. 9. 2015.)
25. Laklija, M., Foster care models in Europe – results of a conducted survey, Zagreb, Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece, 2011. Preuzeto s: <http://www.udomiteljizadjecu.hr/wp-content/uploads/documents...Maja%20Laklija.pdf> (1. 10. 2015.)
26. Laklija, M., Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva (2011a). **Revija za socijalnu politiku**, 18 (3), str. 291-309.

27. Laleta, S., Bodiroga-Vukobrat, N. (2016). Fleksigurnost i (de)regulacija tržišta rada. **Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci**. 37(1), 33-69.
28. Löschnigg, G., Resch, R. (2014). BAGS-KV 2014/5, 9. Aufl., Wien, ÖGB Verlag. Cit. prema Geserick (2015).
29. Mazal, W. (1994). Der Schutz von Pflegeeltern. Arbeits- und sozialrechtliche Fragen. Wien, Verlag Orac. Cit. prema Geserick (2015).
30. McHugh, M., Pell, A. (2013). Reforming the Foster Care System in Australia, A New Model of Support, Education and Payment for Foster parents (A Call to Action for State and Federal Governments and Community Sector Organisations), September 2013. Preuzeto s: http://www.berrystreet.org.au/Assets/2583/1/ProfessionalisedFoster_CareSystemfullpaper.pdf (3. 12. 2015.)
31. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2006). Mjesečno statističko izvješće o korisnicima i pravima u sustavu socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj za siječanj 2016. godine (stanje od 31. siječnja 2016.). Preuzeto s: http://www.msppm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/mjesečna_izvjesca_2016 (6. 4. 2016.)
32. Mosler, R. (2005). Die sozialversicherungsrechtliche Stellung freier Dienstnehmer. **Das Recht der Arbeit**, 487-500.
33. Perović, S. (1986). Obligaciono pravo. Beograd, NIU Službeni list SFRJ.
34. Plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010.
35. Porodični zakon (2005). Službeni glasnik Republike Srbije, br. 18/2005, 72/2011, 6/2015.
36. Potočnjak, Ž. (2008). Pravno uređenje rada člana uprave u društvu kapitala. **Pravnici u gospodarstvu** (Zbornik radova – XLVI. Susret pravnika – Opatija '08), 3, 422-461.
37. Potočnjak, Ž. (2007.) Radni odnosi državnih službenika. U: Potočnjak, Ž. (ur.), Radni odnosi u Republici Hrvatskoj, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, Organizator, 803-876.
38. Pravilnik o hraniteljstvu (2008.). Službeni glasnik Republike Srbije, br. 36/2008.
39. Pravilnik o kriterijumima i merilima za utvrđivanje cena usluga u oblasti socijalne zaštite koje finansira Republika (1992.). Službeni glasnik Republike Srbije, br. 15/92, 100/93, 12/94, 51/97, 70/03, 97/03, 99/04, 100/04 - ispr., 25/05, 77/05, 60/06 i 8/11.
40. Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o udomiteljstvu, s Konačnim prijedlogom zakona, Vlada RH, travanj 2012.
41. Radočaj, T. (2005). Deinstitutionalizaciju treba početi od najmlađih. **Dijete i društvo**. 7 (2), 355-368.
42. Rakar, Tatjana et al. (2010). Postopki, organizacija in standardi na področju rejništva (končno poročilo). Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo, Otroška opazovalnica. Preuzeto s: http://www.mdds.gov.si/.../rejnistvo_raziskava_konc_por... (4. 10. 2015.)
43. Ramon, V. (2013). The French model for the professionalization of foster carers. U: Alternative forms of care for children without adequate family support: sharing good practices and positive experiences (The proceedings of the ChildONEurope Seminar on out-of-home children (Florence, Istituto degli Innocenti, 4 October 2012). Firenze, Istituto degli Innocenti, 2013. Preuzeto s: <http://www.childoneurope.org/issues/publications/COEseries%207.pdf> (1. 7. 2016.)

44. Ramon, V., Lucet, F. (2011). Foster care in France. Zagreb, Joint Efforts towards the Realisation of Children Rights in Croatia (ppt). <http://www.udomiteljizadjecu.hr/.../FRANCE%20-%20Fos> (6. 7. 2014.).
45. Reiner, M. (2010). Zur Konstruktion des Arbeitnehmerbegriffs durch Referenzrahmen am Beispiel der Natur der Tätigkeit: Eine Gefahr für das dogmatische Erbe von Hugo Sinzheimer. U: **Juristische Blätter**, 132, 549-568.
46. Sabolić, T., Vejmelka, L. (2015). Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj iz perspektive udomitelja i stručnjaka. **Holon**, 5(1), 6-42.
47. Scheipl, J. (2009). Das Pflegekinderwesen in Österreich. U: Meyer, C., Tetzler, M., Rensch, K. (ur.), *Liebe und Freundschaft in der Sozialpädagogik*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 225-244. Cit. prema Geserick (2015).
48. Schofield, G. et al. (2013). Professional foster carer and committed parent: role conflict and role enrichment at the interface between work and family in long-term foster care. **Child and Family Social Work**, 18, 46-56.
49. Sellick, C. (2011). Independent fostering providers: predators or pioneers, partners of procured?. **Adoption & Fostering**. Preuzeto s: <http://thefreelibrary.com/Independent+fostering+providers%3a+predators+or+pi...> (17. 9. 2015.)
50. Slovenija. Zakon o obavljanju udomiteljske djelatnosti (Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti. **Uradni list RS**, št. 110/02, 56/06 – odl. US, 114/06 – ZUTPG, 96/12 – ZPIZ-2 in 109/12.)
51. Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016., Vlada Republike Hrvatske, travanj 2011. Preuzeto s: http://www.mspm.hr/content/download/6031/.../Strategija_konačno-travnja.pdf (1. 10. 2015.)
52. Testa, M. F., Rolock, N. (1999). Professional Foster Care: A Future Worth Pursuing? **Child Welfare**. 78 (1), 108-124.
53. Thoburn, June, Reunification of Children in Out-of-home Care to Birth Parents or Relatives: A Synthesis of the Evidence on Processes, Practice and Outcomes, Expertise für das Projekt: Pflegekinderhilfe in Deutschland, 2009, June. Preuzeto s: http://www.dji.de/fileadmin/user_upload/pkh/expertise_dji_thoburn_reunification.pdf (15. 10. 2015.).
54. Tintić, N. (1969). Radno i socijalno pravo, Knjiga prva: Radni odnosi (I). Zagreb, Narodne novine.
55. Tobis, D. (2000). Moving from residential institutions to community-based social services in Central and Eastern Europe and former Soviet Union. Washington, D.C.: The World Bank. Cit. prema Ajduković, M. (2004).
56. Vedriš, M., Klarić, P. (2002). Građansko pravo. Zagreb, Narodne novine.
57. Willensky, H. (1964). Professionalisation of everyone. **American Journal of Sociology**. 70 (2), 137-158. (cit. prema Kirton, 2007).
58. Willson, K. et al. (2003). A kind of loving: a model of effective foster care. **British Journal of Social Work**. 33 (8), 991-1003. Preuzeto s: http://wearelumos.org/sites/default/files/research/A%20kind%20of%20loving_%20a%20model%20of%20effective%20foster%20care.pdf (17. 9. 2015.)
59. Wilson, K., Evetts, J. (2006). The professionalization of foster care. **Adoption and Fostering**. 30 (1), 39-47.
60. Worrall, J. Foster and Kin Care Healing the Trauma that Predisposes Youth Offending. 1-7. Preuzeto s: https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=dj4HV43bAaaF8Qew7Lu4CQ#q=igps.victoria.ac.nz%2Fevents%2F...%2FJill%2520Worrall.doc (16. 10. 2015.)

61. Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom (2002). Službeni glasnik Republike Srbije, br. 16/02, 115/05 i 107/09.

62. Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti, Uradni list Republike Slovenije, 110/02, 56/06, 114/06, 96/12, 109/12.

63. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (2003). Službeni glasnik Republike Srbije, 34/03., 75/14.

64. Zakon o pokojninskom in invalidskem osiguranju, Uradni list Republike Slovenije, 96/12, 39/13, 99/13, 101/13, 44/14, 85/14, 95/14, 90/15, 102/15.

65. Zakon o pomoćnicima za majčinstvo i obiteljskim pomoćnicima (2005). (Francuska, Loi n° 2005-706 du 27 juin 2005 relative aux assistants maternels et aux assistants familiaux.

66. Zakon o radu (2014). Narodne novine, 93/14.

67. Zakon o radu (2005). Službeni glasnik Republike Srbije, 24/05., 74/14.

68. Zakonik o socijalnoj i obiteljskoj djelatnosti (...). Francuska, Code de l'action sociale et des familles (Version consolidée au 11 juillet 2016.)

69. Zakon o starševskom varstvu in družinskih prejemkih, Uradni list Republike Slovenije, 26/14, 90/15.

70. Zakon o udomiteljstvu (2011). Narodne novine, 90/11, 78/12.

71. Zakon o urejanju trga dela (2010). Uradni list Republike Slovenije, 80/10, 40/12, 21/13, 63/13, 100/13, 32/14, 47/15.

72. Zakon o zdravstvenom osiguranju (2012). Službeni glasnik Republike Srbije, br. 119/12.

73. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Uradni list Republike Slovenije, 72/06, 114/06, 91/07, 76/08, 62/10, 87/11, 40/12, 21/13, 91/13, 99/13, 99/13, 111/13, 95/14, 47/15)

Professionalisation of foster care in Croatian and comparative law: Labour law and social security law aspects

Abstract

Foster care is often associated with non-professional, voluntary care for children and adults without family care. The tendency of the professionalisation of foster care, present in national legislations for more than four decades, challenges a discussion because of the complex 'love and money' issue. The issue of the professionalisation of foster care in Croatia has been raised in connection with the process of deinstitutionalization, one of the most important goals pursued by the National Social Care Strategy 2011-2016. The authors analyse the professionalisation of foster care, the regulation of the professional foster care in comparative law, with the focus on the labour law and social security law status of foster carers, and give the proposals *de lege ferenda*.

Keywords: foster care, professionalisation, contract of employment, Croatian law, comparative law, labour market.

Ines Rezo, mag. psych.
HRABRI TELEFON, ZAGREB
e-mail: r-ines@hotmail.com

Hana Hrpka, prof. psihologije
HRABRI TELEFON, ZAGREB

Jelena Tomić, dipl. soc. radnica
HRABRI TELEFON, ZAGREB

Zagrlimo s(v)e. Što organizacije civilnog društva mogu ponuditi djeci i mladima u alternativnoj skrbi?

STRUČNI RAD

Sažetak

Organizacije civilnog društva omogućuju napredak društva kroz različite aktivnosti koje provode. Njihova uloga je važna, posebno kada je državni sustav trom i ne uspijeva odgovoriti na sve potrebe svojih korisnika. Hrabri telefon je udruga koja se bavi zaštitom djece kroz aktivnosti edukacije, informiranja i savjetovanja. Jedan od programa usmjeren je na djecu koja žive u alternativnoj skrbi, konkretno u dječjim domovima. Program „Zagrlimo s(v)e“ ima svrhu osposobljavanja djeteta za funkcioniranje u društvu kroz poticaj i razvoj praktičnih vještina i znanja te socioemocionalne zrelosti. U radu će biti prikazan detaljan opis načina provedbe programa. To ukazuje i na ulogu Hrabrog telefona, organizacije civilnog društva koja služi kao produžena ruka, u ovom slučaju, sustava alternativne skrbi za djecu.

Gljučne riječi: organizacije civilnog društva, alternativna skrb, Hrabri telefon

Organizacije civilnog društva

Organizacije civilnog društva profiliraju se znanjima, stručnošću i aktivizmom u području zaštite djece. Postoji niz socijalnih usluga koje one pružaju, poput direktnog savjetovanja, savjetodavnih linija za djecu, osnaživanja djece kroz različite preventivne programe na teme dječjih prava i zaštite djece od zlostavljanja, pružanja direktne pomoći u hrani, odjeći, smještaju i učenju, kao i aktivnosti podizanja javne svijesti o temama vezanim za djecu kroz istraživanja i kampanje.

Strateški plan Ministarstva socijalne politike i mladih za razdoblje od 2014. do 2016. te Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine naglašavaju važnost organizacija civilnog društva za sustav socijalne skrbi jer rade na zaštiti ljudskih prava te borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti posebno ranjivih skupina društva, poput djece i mladih iz alternativne skrbi.

Jedna od organizacija civilnog društva koja se bavi upravo tim temama je Hrabri telefon.

Hrabri telefon je nevladina, neprofitna organizacija osnovana 1997. a registrirana 2000. godine s ciljem pružanja direktne pomoći i podrške djeci te njihovim obiteljima, ali i rada na prevenciji zlostavljanja i zanemarivanja kao i neprihvatljivog ponašanja djece i mladeži.

U svom radu Hrabri telefon se vodi načelima dostupnosti (sve aktivnosti i usluge su besplatne za krajnje korisnike), povjerljivosti (informacije o korisnicima koriste se

telefon druga udruga po prepoznatljivosti od strane javnosti u Republici Hrvatskoj.

Alternativna skrb za djecu i mlade

Pod djecom i mladima iz alternativne skrbi podrazumijevamo maloljetnike koje žive izvan svoje primarne obitelji: u ustanovama za skrb o djeci, domovima obiteljskog tipa, kod treće osobe te u udomiteljskoj obitelji (Bartoluci, 2015).

Tablica 1. Hrabri telefon djeluje već 18 godina te pruža sljedeće usluge:

Savjetovanje	Edukacija	Informiranje
Telefonsko savjetovanje	Brošure i priručnici	Podizanje javne svijesti
Savjetovanje roditelja i djece	Edukacije i doedukacije volontera	Promoviranje
Škola za roditelje	Supervizije	Web
E-savjetovanje	Edukacije zaposlenika	Predavanja
Minimum	Preventivne radionice	Akcije i događanja
Maksimum	Predavanja	Brošure i ostale publikacije
	Edukacije stručnjaka	Istraživanja
		Suradnja s medijima

isključivo za statističke obrade i analize te nisu dostupne javnosti) te najboljih interesa djeteta (savjetovanje i podrška usmjeravane su ovim načelom).

U dosadašnjem radu organizacija je ulagala trud i napore u postizanje i poticanje pozitivnih promjena u društvu, u vlastiti rast i napredak u pogledu stručnih standarda kvalitete u pružanju usluga krajnjim korisnicima, ali i brige za zaposlenike i više od 500 volontera, koliko ih se dosad uključilo u rad Hrabrog telefona.

Rad organizacije prepoznala je šira javnost, ali i stručnjaci. O tome govori činjenica da je u istraživanju o stavovima javnosti o radu nevladinih organizacija koju je provela institucija Academy for Educational Development (AED) u 2006. godini Hrabri

Ustanovu za skrb o djeci predstavlja svaki grupni smještaj za više od desetoro djece bez roditelja ili zamjenskih roditelja, u kojem skrb djeci osigurava manji broj plaćenih odraslih odgajatelja (Browne, 2009; prema Vejmelka, Rajter, 2013). Pojedina odgojna grupa ustanove tog tipa u Hrvatskoj najčešće ima 5 do 9 djece na jednog do dva odgajatelja tijekom dana, a još manje odgajatelja tijekom noći (Sladović Franz, 2003).

Postoji niz nalaza koji govore o teškoćama djece i mladih smještenih u dječje domove. Ajduković i Sladović Franz (2004), primjerice, sumiraju cijeli niz poteškoća u ponašanju i osjećajima koje se javljaju češće kod djece koja žive u dječjim domovima nego kod djece iz vlastitih ili udomiteljskih obitelji. Pokazuje se da ta djeca doživlja-

vaju više internaliziranih problema – povlačenja, somatskih problema, simptoma depresivnosti i anksioznosti, kognitivnih problema i problema pažnje, te eksteraliziranih problema nasilnog ponašanja, agresivnosti, delinkvencije te autodestruktivnosti.

Institucijska skrb za djecu ima četiri važne funkcije: održavanje, zaštita, oporavak i priprema djeteta (Vejmelka, Sabolić, 2015). Organizacije civilnog društva uz odgovarajuću razinu stručnosti i spremnosti na rad mogu biti podrška ustanovama za skrb o djeci u svakoj od ovih funkcija.

Zbog prepoznavanja potrebe nedovoljnih ili pretjerano iscrpljenih kapaciteta institucijske skrbi Hrabri telefon odlučio je kreirati program koji potpomaže jednu od funkcija institucijske skrbi. Program se usmjerava na funkciju pripreme - osposobljavanja djeteta za funkcioniranje u društvu kroz poticaj i razvoj praktičnih vještina i znanja te socioemocionalne zrelosti. Odvija se u kontinuitetu, stalno se unaprjeđujući od 2011. godine.

Zagrlimo s(v)e

Primarni ciljevi programa Zagrlimo s(v)e:

1. Unaprijediti metode i praksu pružanja socijalnih usluga namijenjenih razvijanju socijalizacijskih i integracijskih vještina djece koja odrastaju bez odgovarajuće roditeljske skrbi i/ili su u riziku od neadekvatnih roditeljskih postupaka.

2. Održavati čvrstu sinergiju partnerstva OCD-a i javnih institucija koje rade s djecom bez odgovarajuće roditeljske skrbi i/ili su u riziku od neadekvatnih roditeljskih postupaka.

Sekundarni cilj programa je stvaranje sigurnog okruženja posvećenog i prilagođenog svakom djetetu. U svrhu ispunjavanja navedenih ciljeva osmišljen je program

rada s djecom u radioničkom obliku koji obuhvaća sljedeće cjeline: osnaživanje pozitivne slike o sebi; prepoznavanje i nošenje s emocijama; podučavanje nenasilne, asertivne komunikacije.

Detaljnije, program uključuje sljedeće podcjeline:

- osvještavanje svojih osobina i ponašanja,
- stvaranje pozitivne slike o sebi i jačanje samopoštovanja,
- prepoznavanje, imenovanje, primjereno izražavanje i nošenje s različitim emocijama,
- vježbanje dobrog slušanja i jasnog izražavanja,
- poticanje dogovora i suradnje u grupi,
- poticanje nenasilnog rješavanja sukoba i nenasilne komunikacije.

Radionice se odvijaju kroz grupni rad i rad u paru (samo Dječji dom A. G. Matoš), u trajanju od 45 minuta do jednog sata, jednom tjedno, kroz 12 susreta.

Voditelji grupa

Voditelji grupa su volonteri - studenti ili završeni stručnjaci psihologije, socijalnog rada i edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta. Svi su prethodno volontirali na drugim programima Hrabrog telefona te su prethodno, a zatim i dodatno, educirani na teme dječjeg razvoja, vještina savjetovanja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, visokokonfliktnih razvoda, privrženosti, agresivnosti, gubitka i tugovanja kod djece, grupnog rada i kreativnih tehnika u grupnom radu. Osim edukacija, voditelji imaju redovite mjesečne supervizijske sastanke s vanjskom supervizoricom, u trajanju od tri sata. Riječ je o skupini visokomotiviranih i selekcioniranih mladih stručnjaka, entuzijasta za rad s djecom.

Rade u timovima po troje, pri čemu jedan od njih, najiskusniji, ima ulogu voditelja tima. Ravnopravno sudjeluju u tjednim aktivnostima grupa – izboru i osmišljavanju aktivnosti, podjeli rada tijekom radionice, pisanju izvještaja nakon svake radionice. Voditelj tima ima dodatnu ulogu u komunikaciji s osobom za kontakt iz doma, osiguravanju i organizaciji materijala za rad, brizi o potrebama tima i prenošenju potreba koordinatorici programa.

Domovi

Partnerske institucije u kojima se provodi program su tri podružnice Dječjeg doma Zagreb: Laduč, A. G. Matoš i Nazorova, te dva dječja doma Karmelićanki BSI: Kuća sv. Josipa u Hrvatskom Leskovcu i Kuća sv. Terezije u Zagrebu. Dječji dom Zagreb je prvotni partner programa, od 2011. godine, dok su dječji domovi Kamelićanki BSI partneri od 2015. godine, kada je udruga osigurala dodatna sredstva za proširenje programa.

Suradnja s domovima odvija se intenzivno cijelu godinu. Struktura rada je takva da na početku akademske godine svaki dom ima sastanak s koordinatoricom programa i fiksnim timom voditelja koji će raditi u tom domu. Na tom sastanku dogovara se fiksni termin radionice te se zajednički dogovara koja djeca će u tom ciklusu pohađati radionice. Po završetku ciklusa ponovno se dogovara sastanak čiji je cilj davanje povratnih informacija voditelja o djeci koja su pohađala radionice, razmjena informacija o suradnji u tom periodu te dogovor oko ciklusa koji slijedi. U međuvremenu svaki dom ima svoju osobu za kontakt zaduženu za program, koja dogovara eventualne izmjene u radu s koordinatoricom programa ili voditeljem tima volontera, no volonteri komuniciraju s odgajateljima i/ili stručnim osobljem doma na tjednoj bazi. Takva redovita komunikacija nužna je kako bi se

osigurala najveća moguća podrška djeci koja pohađaju radionice, gradi uzajamne osjećaje povjerenja između zaposlenika doma i voditelja te tako ojačava suradnju.

Djeca sudionici

zravni korisnici programa su djeca čiji su roditelji preminuli ili izgubili pravo na život s djetetom/roditeljsku skrb. Najčešće su to djeca koja su proživjela različita traumatska iskustva, poput zlostavljanja, zanemarivanja, smrti bliskih osoba te im je često potrebna sva emocionalna i socijalna podrška i pomoć koju mogu dobiti. Česta je i odgojna zapuštenost, nedostatak povjerenja u odrasle osobe, što onda dovodi do pojave agresivnog i delikventnog ponašanja, kao i autodestruktivnih djela.

Ovisno o prirodi i strukturi pojedinog doma, izbor i broj djece za sudjelovanje u programu varira. Tako dječji dom Laduč, Kuća sv. Josipa i Kuća sv. Terezije formiraju grupe djece po dobi, izmjenjujući djecu koja pohađaju niže razrede osnovne škole (1. - 4. r.) s onom koja pohađaju više razrede osnovne škole (5. - 8. r.), a grupe imaju najčešće 4 do 6 članova.

Dječji dom Nazorova većinom ima djecu predškolske dobi koja onda ulaze u program, također u grupi od 4 do 6 članova.

Dječji dom A. G. Matoš prošao je najviše promjena u formi radionica i strukturi grupa, sve u cilju adekvatnijeg i prilagođenijeg programa. Tako su na početku polaznici bila djeca oba spola koja pohađaju više razrede osnovne škole, a zatim su sudionici postali isključivo dječaci iz malih skupina doma. U grupnom radu s njima voditelji, a i zaposlenici doma, prepoznali su teškoće i potrebe individualiziranijeg rada s dječacima. Stoga je od 2014. format rada takav da su voditelji razdvojeni te svaki radi s dva dječaka ciklus radionica, prilagođavajući teme i aktivnosti ovakvom pristupu.

Uz program rada u paru, voditelji programa Dominik Šmida, bacc. psych. i Matej Ilić Buljan, bacc. psych., kreirali su dodatni program koji se za sada provodi samo u Dječjem domu A. G. Matoš, također u malim skupinama. Radi se o programu prevencije nasilja i osnaživanja za adolescente kroz borbilačke vještine juda i ju-jitse, namijenjenom djeci iznad 11 godina, također u formi 12 susreta, jednom tjedno, u trajanju od 45 minuta.

1. Uvodna aktivnost - Sreća, tuga, ljutnja (15 min)

Voditelj/ica kaže djeci da zamisle da postoje tri linije u prostoru u kojem se nalaze. Jedna može biti na početku, druga na sredini, a treća na kraju prostorije. Prva linija predstavlja sreću, druga tugu, a treća ljutnju. Kada voditelj pokaže na prvu liniju i kaže „sreća“, zadatak djece je da što prije dođu do tog mjesta i stanu u smrznuti kip koji predstavlja sreću (to može biti bilo koji

Tablica 2. Prikaz strukture djece i broja susreta po pojedinom dječjem domu 2011. - 2016.

Dječji dom	Broj djece	Ž	M	Dob	Broj susreta
Nazorova	48	20	28	4 - 10	101
Laduč	50	22	28	8 - 15	106
A. G. Matoš	56	6	50	8 - 14	114
Kuća sv. Josipa	5	4	1	12 - 14	9
Kuća sv. Terezije	5	4	1	7-10	8

U tablici 2 navedeni su neki pokazatelji provedbe programa, podijeljeni po pojedinoj instituciji u kojoj se program provodi.

Priručnik za kreiranje radionica

U svrhu olakšavanja rada tijekom ciklusa kreiran je priručnik za rad u kojem se nalaze različite kreativne aktivnosti, podijeljene po njihovom formatu (uvodna, središnja ili završna aktivnost), temama i uzrastu djece. No voditelji grupa imaju punu slobodu i poticaj da sami kreiraju nove aktivnosti te nadopunjuju postojeći priručnik s aktivnostima koje se pokazuju zanimljivim i korisnim.

PRIMJER RADIONICE O EMOCIJAMA ZA UZRAST OD 11 DO 14 GODINA.

Cilj radionice: poticati primjereno izražavanje i nošenje s različitim osjećajima.

trenutak koji njih čini sretnima, npr. dijete jede sladoled, igra se u parku i sl.). Kada pokaže drugu liniju i kaže "tuga", zadatak je isti – stati u smrznuti kip koji predstavlja tugu, a treći ljutnju. Voditelj ne mora pokazivati linije po redu te napominje djeci da svaki put naprave različit kip. Po završetku se komentira što je značio koji kip, što se događa s tijelom djeteta kada se osjeća sretno, tužno ili ljuto i što tada može napraviti.

2. Središnja aktivnost - Trening opuštanja puhanjem balončića (15 min)

Aktivnost počinje uobičajenom igrom puhanja balončića – voditelj/ica puše balončiće, a djeca ih razbijaju. Nakon nekog vremena djeci se postavi zadatak da razbiju samo jedan veliki balončić puhanjem. Djecu se podučava kako da duboko dišu iz trbuha i polagano izdišu i tako razbijaju balon. Zatim je moguće isprobati varijan-

tu da djeca moraju napuhati jedan veliki balon, jedno po jedno. Djeci se objašnjava da, kada postanu jako ljuti ili preplašeni, mozak želi više zraka, a pluća rade prebrzo i pokušavaju donijeti više zraka u mozak. No, ako dišu sporije i dublje, mozak može „reći“ srcu da uspori i pluća će raditi bolje. Na kraju se to povezuje s osjećajem ljutnje i uzrujanosti kod djece, objašnjavajući im da dubokim disanjem, kao da pušu velik sapunasti balon, mogu umiriti svoje stanje.

3. Završne aktivnosti - Vjetar puše za sve one koji... (10 min)

Stolice su složene u krugu, a njihov broj je za jedan manji od broja djece. Svi sjede, osim jedne osobe koja stoji u centru. Ta osoba kaže: "Vjetar puše za sve one koji..." (npr. "koji nose zeleno", „koji vole nogomet“...), a svi koji ispunjavaju taj uvjet trebaju promijeniti mjesto, odnosno naći novu stolicu. Osoba koja ostane bez stolice staje u centar kruga i zadaje novi uvjet. Možete i promijeniti igru tako da moraju govoriti kako su se osjećali nekada ili kako se nose s osjećajima. Primjerice: "Vjetar puše za sve one koji su nekad bili ljuti." ili "Vjetar puše za sve one koji plaču kad su tužni."

4. Evaluacija (5 min)

Djeci se podijele naljepnice za poštovanje pravila, ispune evaluaciju.

Materijali: papiri, olovke, bočice za puhanje balona od sapunice.

Procjena zadovoljstva programom

Hrabri telefon uvida važnost evaluacije svakog programa i tome pristupa ozbiljno, u skladu s mogućnostima. Ovaj program još uvijek nije prošao vanjsku evaluaciju, što mu je ozbiljan nedostatak. Nadamo se da ćemo uskoro osigurati sredstva koja će tako nešto omogućiti.

U međuvremenu, sastavni dio programa su pisane procjene zadovoljstva djece svakom pojedinom radionicom i ukupnim ciklusom. Tako 75 % djece polaznika radionica navodi da su im aktivnosti na radionicama zanimljive, dok 70 % djece navodi da se osjeća zadovoljno nakon radionica. 80 % djece preporučilo bi radionice prijateljima, a voditelje ocjenjuje prosječnom ocjenom 4,8.

Neki od njih navode da bi voljeli da se radionice provode češće, da se na njima više igraju te da postoji radionica s temom zaljubljenosti.

Tijekom godina rada, jednom je provedena i procjena zadovoljstva djelatnika domova. Pročelnici, kao i voditelji te ostali stručnjaci kod djece su primijetili zadovoljstvo i pozitivne pomake u ponašanju. Navode bolju komunikaciju među djecom u domovima te samopouzdanije ponašanje djece koja pohađaju radionice, jasnije izražavanje želja, potreba i emocija.

Voditelji radionica pak navode zadovoljstvo organizacijom programa i podrškom koju dobivaju od vlastitog tima, supervizijske grupe te koordinatorice programa. Nudili su različite prijedloge za unaprjeđenje programa koji su s godinama prihvaćani i program je doživio različite promjene (primjer promjene pristupa iz grupnog u individualizirani u dječjem domu A. G. Mašoš).

Što smo naučili?

Organizacije civilnog društva prepoznaju potrebu u zajednici i stručnim znanjima i vještinama pokušavaju odgovoriti na tu potrebu, same ili u suradnji s državnim institucijama.

Na tom putu javljaju se različite teškoće, u obliku problema s financijskim sredstvima koja bi omogućila dugotrajno planiranje

programa organizacija, zatim teškoća u zadobivanju međusobnog povjerenja zaposlenika u državnim institucijama sa zaposlenicima organizacija civilnog društva, a i transparentnosti rada organizacija u okviru institucija ili izvan njih.

Kako bi se te teškoće prevladale potrebna je suradnju između organizacija civilnog društva i državnih institucija učiniti više strukturiranom, s transparentnijim mogućnostima i očekivanjima s obje strane. Kroz eventualnu krovnu organizaciju, digitalni plato ili neku drugu mogućnost umrežavanja bilo bi korisno okupiti organizacije i institucije te im tako omogućiti lakšu međusobnu komunikaciju. U takvoj okolini institucije bi mogle lakše iskazati svoje potrebe prema organizacijama, imale bi jasniju predodžbu o mogućnostima i kapacitetima pojedine organizacije te bi mogle postaviti vlastita očekivanja od suradnje. S druge strane, organizacije civilnog društva također bi dobile priliku postaviti svoja očekivanja od rada unutar pojedinih institucija, kao i lakše kreirati programe koji bi bili ciljno usmjereni na potrebe svake pojedine institucije.

Zaključak

Djeca koja žive u dječjim domovima iskazuju značajno više poteškoća u ponašanju i osjećajima od djece koja žive u obiteljima (Ajduković i Sladović Franz, 2004). Organizacije civilnog društva koje se bave zaštitom djece imaju ulogu dodatnog zaštitnog čimbenika u životima te djece. Hrabri telefon zato je razvio program koji potiče razvoj socijalizacijskih i integracijskih vještina djece te im osigurava emocionalnu podršku i posvećenost voditelja programa, uz kontinuiranu suradnju s institucijama u kojima djeca žive.

Literatura

1. Ajduković, M., Sladović Franz, B. (2004). Samoprocjene ponašanja mladih u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Hrvatskoj. **Društvena istraživanja**, 6 (74), 1031-1054.
2. Bartoluci, M. (2015). Smještaj djece izvan obitelji u Republici Hrvatskoj i Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a. **Pravnik**, 47, 1 (95), 53-71.
3. Franc, R., Šakić, V., Šalaj, B., Lalić, D. i Kunac, S. (2006). **Udruge u očima javnosti; istraživanje javnog mnijenja s osvrtima**. Zagreb: Academy for Educational Development.
4. Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine. <<http://zaklada.civilnodrustvo.hr>> Pristupljeno 19. lipnja 2016.
5. Sladović Franz, B. (2003). **Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima**. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
6. Strateški plan Ministarstva socijalne politike i mladih za razdoblje od 2014. do 2016. <<http://www.mspm.hr/>> Pristupljeno 19. lipnja 2016.
7. Vejmelka, L., Rajter, M. (2013). Prediktori počinjenog i doživljenog nasilja među djecom u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. **Ljetopis socijalnog rada**, 20 (2), 241-267.
8. Vejmelka, L., Sabolić, T. (2015). Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgajatelja. **Kriminologija i socijalna integracija**, 23(1), 72-98.

Let's hug everybody. What can civil society offer to children and young people in alternative care?

Abstract

Civil society organisations enable the progress of society through various activities they provide. Their role is important, especially when the state system is slow and fails to respond to the needs of its users. Brave Phone is association dedicated to the child protection, through different activities with the purpose of education, informing and counselling. One of the programs is focused on children living in alternative care, specifically in children's homes. Programme named „Let's hug everybody“ aims to prepare children for living in the society, through the encouragement and development of practical skills and knowledge, as well as social and emotional maturity. In this study, a detailed description of the implementation of the programme is provided as an example how a Brave phone as a civil society organisation serves as an extension of, in this case, the system of alternative care for children.

Keywords: civil society, alternative care, Hrabri Telefon

:

PRILOG

Program skupa

„Zaštita prava na zdravlje djece i mladih
u alternativnoj skrbi“,

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Rijeka, 20. 11. 2015.

MEDRI

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini

Katedra za socijalnu medicinu i epidemiologiju

FZSR

Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci

Katedra za javno zdravstvo

Studentski zbor Fakulteta zdravstvenih studija

Sveučilišta u Rijeci

Udruga Igra

za pružanje rehabilitacijsko-edukacijske i psiho-socijalno-pedagoške pomoći

Pod pokroviteljstvom

Ureda pravobraniteljice za djecu RH

Program skupa

INTERDISCIPLINARNI ZNANSTVENO-STRUČNI SKUP

Zaštita prava na zdravlje djece i mladih u alternativnoj srbi

u sklopu **Aktualnog trenutka hrvatskog zdravstva VI**

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Rijeka, 20. 11. 2015.

Podržavatelji skupa:

Grad Rijeka

zaklada
SVEUČILIŠTA U RIJECI

Medika

Kao kap vode na dlanu

09:00 - 10:00	Registracija sudionika	
10:00 - 10:20	Otvorenje skupa i pozdravne riječi organizatora i pokrovitelja skupa	
I. sekcija - Pozvana predavanja		
10:20 - 10:40	Lidija Petrović , dipl. socijalna radnica, Ured pravobraniteljice za djecu; doc. dr. sc. Maja Laklija , Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Stanje prava djece koja odrastaju bez odgovarajuće roditeljske skrbi
10:40 - 11:00	Doc. dr sc. Mirjana Graovac , dr. med., Katedra za psihijatriju i psihološku medicinu Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Odjel za adolescentnu psihijatriju Klinike za psihijatriju KBC-a Rijeka	Odrastanje u obitelji ili alternativna skrb: učinci „prebrzih i presporih“ intervencija institucija na razvojne procese djece i adolescenata
11:00 - 11:20	Prof. dr. sc. Antonija Žižak , Odsjek za poremećaje u ponašanju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Kvaliteta alternativne skrbi iz perspektive djece u skrbi
11:20 - 11:40	Pauza za kavu	
11:40 - 12:00	Prof. dr. sc. Branka Sladović Franz , Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Tranzicija u odraslo doba djece i mladih iz alternativne skrbi – razvoj identiteta i socijalnih odnosa
12:00 - 12:20	Sunčana Kusturin , univ. spec. sup. psihosoc. rada, Udruga „Igra“ – za pružanje rehabilitacijsko-edukacijske i psiho-socijalno-pedagoške pomoći	Potrebe mladih pri izlasku iz alternativne skrbi: razvoj kompetencija i zaštita zdravlja
12:20 - 12:40	Dubravka Marušić , dipl. defektolog, socijalni pedagog, Ministarstvo socijalne politike i mladih RH, načelnica Sektora za socijalnu politiku i politike za djecu, mlade i obitelj	Proces deinstitucionalizacije i transformacije domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i domova za djecu i mlade s problemima u ponašanju – izazovi međuresorne suradnje
12:40 - 13:00	Rasprava	
13:00 - 13:10	Predah	

II. sekcija – Usmena priopćenja

13:10 - 13:20	Dr. sc. Lucija Vejmelka ; Teodor Sabolić , mag. polit. soc., Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Najbolji interes djece u institucijskoj skrbi i utjecaj na zdravlje
13:20 - 13:30	Dr. sc. Ivana Maurović , Odsjek za poremećaje u ponašanju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Dobri ishodi unatoč riziku: što pridonosi otpornosti mladih u dječjim domovima?
13:30 - 13:40	Prof. dr. sc. Kristina Urbanc , Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Poteškoće tijekom studija i podrška studentima iz javne skrbi – pogled iz triju perspektiva
13:40 - 13:50	Prof. dr. sc. Jasminka Zloković , Odsjek za pedagogiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci; Sandra Jureković , mag. paed., Srednja škola Ambroza Haračića, Mali Lošinj	Kvaliteta života djece i mladih u institucijskom resocijalizacijskom tretmanu
13:50 - 14:00	Rasprava	
14:00 - 15:00	Ručak	
15:00 - 15:10	Dr. sc. Gabrijela Ratkajec Gašević ; dr. sc. Ivana Maurović ; Odsjek za poremećaje u ponašanju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Tena Zalović , prof., Centar za nestalu i zlostavljaju djecu Osijek	Bjegovi mladih iz odgojnih ustanova – uzroci i moguće posljedice
15:10 - 15:20	Stjepka Popović , univ. spec. pol. Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Katedra za javno zdravstvo Fakulteta zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci; Kristina Kampić , Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci	Medijsko izvještavanje i prezentacija djece u skrbi, različitih oblika skrbi i skrbnika u hrvatskim dnevnim novinama

15:20- 15:30	Doc. dr. sc. Sandra Laleta , Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci; Karla Kotulovski , mag. iur., Rijeka	Profesionalizacija udomiteljstva u Republici Hrvatskoj u kontekstu suvremenih izazova udomiteljstva
15:30 - 15:40	Teodor Sabolić , mag. polit. soc.; dr. sc. Lucija Vejmelka Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Pomoć i podrška udomiteljima – perspektiva udomitelja i stručnjaka
15:40 – 15:50	Predah	
15:50 – 16:00	Petra Čeč , mag. psych.; doc. dr. sc. Margareta Jelić , Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Iskustva i potrebe voditelja grupnog rada u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi
16:00 – 16:10	Ines Rezo , mag. psych.; Hana Hrpka , prof. psihologije; Jelena Tomić , socijalna radnica, Hrabri telefon, Zagreb	Zagrlimo s(v)e – što organizacije civilnog društva mogu ponuditi djeci i mladima u alternativnoj skrbi
16:10- 16:20	Kruno Topolski, bacc. physioth.; Danijela Ristić, Fakultet zdravstvenih studija Sveu- čilišta u Rijeci	Mladi za mlade – međuvršnjačka pomoć mladih iz alternativne skrbi
16:20 - 16:40	Rasprava	
Projekcija edukativno–dokumentarnog filma „Okus skrbi“		
16:40 – 17:30	Edukativno-dokumentarni film „Okus skrbi“	
17:30 - 17:40	Diskusija	
17:40 – 18:00	Zaključak i zatvaranje skupa	

